

Slovenske
VEČERNICE

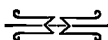
za

pouk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu:

== 61. zvezek. ==

J. Urbančič
1908.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

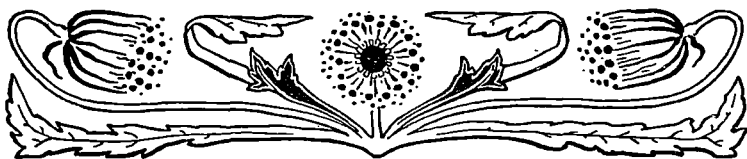
Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

II 46085 *l.p.*

LN = 030003369

Novo življenje.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

I.

Vas Šmarjeta leži v prijazni dolinici na Kranjskem; toda kje, to ve samo pisatelj in pa nekatere osebe, ki nastopajo v povesti in bodo takoj spoznale, da se vse drugače in kako da se pravzaprav imenuje ta vas.

Cesta, ki pelje dandanes v zložnih ridah iz Šmarjete črez grič mimo Trate, je bila pred tridesetimi leti še strma in ob grdem vremenu razdrta, da so se je ogibali vozniki, kolikor se je dalo; kadar pa se ni dalo, so jo preklinjali navkreber in navdol.

Tudi mesar Grega, ki se je bil pripeljal lepega poletnega jutra v Šmarjeto, je pustil voz v vasi in priklesal peš z dolgo palico in velikim psom na Trato, da kupi par volov od Urbana.

Urban pa je bil trd prodajalec.

„Sto devetdeset goldinarjev dam za voli, ne krajcarja več,“ kričal je Grega in rotil se, da naj ga vzame, kdor hoče, če ni to njegova zadnja beseda; zakaj on da se je še vedno kesal, kadar je od Urbana na Trati kaj kupil. „Velja? Sto devetdeset goldinarjev!“ in zgrabil je gospodarja za roko in udaril enkrat, dvakrat, da je zašumelo po roki do rame.

„O Mamka božja!“ branil se je Urban in si mel roko, „sto devetdeset goldinarjev za takšne voličke! Janez, prepelji jih po dvorišču!“ In hlapec jih je peljal krog vodnjaka, da si je napasel kupec oči.

„Saj ni sile, da bi jih prodali,“ posegla je gospodinja vmes. „Naj nam še poorjejo; pozimi se bo tudi še našel kupec.“

Grega se je pridužil, da ni na tem svetu takšnega norca, ki bi tako drago plačeval.

„Kaj misliš, Grega, da smo mi tako na koncu sveta, da ne vemo, kako gre kup?“ ugovarjal je Vrban.

„Kaj vi veste, ki po hribih hruške jeste!“ jezil se je oni. „Cena se nareja v Trstu, ne na Trati in živini je cena padla.“

„Cena padla!“ zavzel se je Vrban. „Mamka božja! Grega ne govori, česar sam ne verjameš. Svinje so padle pač, voli pa so poskočili. To vem jaz kakor ti. — Janez, kar v hlev pelji!“

Grega je potegnil klobuk po strani, se udaril s palico po bedrih, zaklel in odšel. Konec dvorišča se obrne z vprašanjem, če res ne bo nič kupčije.

„Danes najbrž nič,“ dejal je Vrban. „Izpod dvesto jih ne pustim in se že kesam, da ti jih po tej ceni puščam.“

„Oh, to je prav, da je šel Gréga!“ veselila se je mala hčerka Vrbanova in ploskala z rokami. „Kako škoda bi bilo naših volkov mesarju, ki tako kolne in ima tako grdega psa!“

„Ti tega ne razumeš, Lenčika,“ dejal je nekoliko starejši brat Stanko. „Če ne prodamo volov, ne dobimo denarja.“

„He, Vrban, Mamka božja!“ zavpil je izza vogla zopet Grega, ki se je vračal. „Udarimo! Samo da bo kupčija, in ker sem že tolikrat kupil pri vas.“

Udarila sta si v roke in kup je bil sklenjen. Z domačim hruševcem se je zalila kupčija in poplaknila jeza. Grega je naštel denar, hlapec prepeljal še enkrat voli v slovo krog dvorišča in izročil jih kupcu, ki se je poslavljal od „Mamke božje“; to je bil namreč Vrbanov priimek, ki so mu ga bili nadeli ljudje zaradi navadnega njegovega vzklika.

„Oče, dajte, naj še enkrat preštejem denar!“ poprosil je Stanko in sedel in štel in s svetlimi očmi ogledoval zamazane bankovce in tehtal in metal varno ob mizo svetle srebrnike, medtem ko je Lenčika jokala za krotkimi volički.

Gospodar in gospodinja sta šla v gornjo sobo bele, s skrležo krite hiše shraniti denar.

„Hvala Bogu, nekaj je letos prireje,“ dejala je gospodinja in stopila na hodnik, odkoder se je tako lepo videlo po bregu dol, ob čegar vznožju se je vil tih, počasen potok, čez travnike in njive proti Šmarjeti. Po travnikih se je sušila otava, po njivah cvetela ajda in debelila se turščica

nad raznobojnimi jesenskimi sadeži. Na levo za cesto dol je dvigal visoke vrhe gozd temnih smrek, obdan z bukovjem in gabrjem, med katerim so se košatili tu in tam mogočni hrastje.

Tiho sta slonela gospodar in gospodinja, zadovoljno premišljevala, koliko sta že pridelala, koliko še bosta, preštevala v mislih živino in prihranke v hranilnici.

„Stanko, ta je pa tič!“ dejal je Vrban in pokimal z glavo. „Ta pozna ceno denarja. O Mamka božja! njegov škrabec je zopet poln; nobenega krajcarja ne zapravi; Lenčika pa vse razdá.“

„Kako ji pa tudi izvabi Stanko vsak krajcar, ki ga čuti pri njej! Zdaj ji prinese kako hruško, zdaj kako jabolko in ›daj krajcar, pa bo tvoja!‹ To se meni ne zdi prav.“

„Kdor krajcarja ne časti, goldinarja ne dobi.“

„No, otrokom še ni treba častiti krajcarjev.“

„Ali hočeš vzgojiti zapravljivca?“

„Ne zapravljivca, ne skopuha. Veš ti, Lovre, vbogajme bo treba kaj dati, da nas ne zadene nesreča.“

V Šmarjeti je zazvonilo k pogrebu in pripluli so trepetajoči glasovi zvonov po gorki solnčni svetlobi do griča, kjer je stala Vrbanova hiša.

„Koga le pokopavajo?“ vprašal je Vrban.

„Tisto revo, Rezo Hribarjevo, ki jej je bil mož ušel pred petimi leti v Ameriko. Pripovedovali so, da se je grdoba tam zopet oženil; njo pa je pustil z otrokom v bedi in stiski. Zdaj je rešena.“

„Zakrivil pa ni nesreče nihče drugi nego Kramar v Šmarjeti, ki se iz vseh ljudi norca dela in vsem priimke daje. Reza je bila brhka in vesela, Tone pa nagel in hude krvi in Kramar je dražil. Saj veš, kakšna reč je bila, ko je Hribar pri nas cepil hruške in se pripeljal mimo Kramar in vprašal, kakšnega gosta da ima Reza doma. Tone je popustil vse orodje in drl kakor hudournik proti domu in razsajal doma, dasi je bilo vse zlagano. Kramar pa se je smejal in dražil in podpihoval toliko časa, da je pregnal Toneta v Ameriko.“

„Da zakonski mož tujemu človeku več verjame nego svoji ženi, to je vendar greh!“

„Ah, kadar zgrabi človeka strast, se ne meni za noben greh.“

„Saj Reza je bila potem tožila Kramarja zaradi obrekovanja in moral je preklicati.“

„Kaj je revi vse to pomagalo! Tone je bil medtem že Bog ve kje v Ameriki.“

„Kaj pa bo zdaj z otrokom, ki je komaj šest let star?“

* * *

Šmarjeta, ki leži pod Trato v ravnini, šteje kakih štirideset hiš ob cesti. Večinoma so s slamo krita pritličja z zakajenimi vhodi, za hišami nesnažna dvorišča, okrog gospodarska poslopja. Pri cerkvi je par lepših enonadstropnic, med njimi krčma in štacuna Kramarjeva. Nad cesto stoji sredi vrta koč, nekdanj last vrtnarja Antona Hribarja, ki je bil pobegnul v Ameriko, nezaslišan dogodek pred tridesetimi leti v onem zakotju.

Sama je ostala Hribarjeva žena z otrokom poldrugo leto starim in godilo se jima je, kakor sirotam po navadi. Nista si mogla ohraniti koč, ampak kupil jo je nepredrago premožni sosed Boštè. Reza pa je hodila delat, da je preživila sebe in sina, in ljubezen do otroka in upanje, da se vrne mož, sta ji vzdržali nekaj let telesne moči. Ko pa je onemogla na dnini pri Boštetu, so jo spravili iz usmiljenja v posteljo pod streho, kjer jo je mučila po dnevi vročina in po noči zavest onemoglosti in zapuščenosti. Redko je prišla z nevoljnim obrazom gospodinja ali kaka dekla pogledat jo; in iz veže gor je slišala trde besede, da jo je nesreča zanesla baš v to hišo in naj bi si vendar kje drugje poiskala bivališča. A to ni bila najhujša bol; hujše je bilo slišati, kako kriči nad njenim Tončkom gospodar, gospodinja, veliki hlapec, mali hlapec, dekla, kdor utegne; kajti je stara navada, da, kar ukaže gospodar velikemu hlapcu, naloži ta malemu in mali pastirju, nad katerim se znašajo vsi, ako dela v prenesenem področju ne zmore. In mati ni mogla pomagati otroku; pritožiti se ni smela, prositi si ni upala; saj so trpeli pri hiši iz milosrčnosti njo in sina. In Tonček ni tožil nikoli; postal je pač plah in stiskal se zjutraj in zvečer k materi in začuden jo ogledoval, kako tanke roke da ima in kako špičast nos. Ona pa je vedela, kaj to pomeni, in polile so jo solze zaradi sina, kaj da ga še čaka na svetu. „Bogatini mislijo,“ je govorila proti dekli, „da store nam revežem kaj hudega, če nam zabranijo ženitev. Kaj je bilo treba meni teh težav, kaj mojemu sinu nesrečnega življenja!“ — Bližala se je zadnja ura. Tonček je spal na trdi klopi poleg njene postelje, skoz špranje in poke se je zaznaval dan in petelini so se budili po vasi, ko je začela

klicati in dramiti z roko utrujenega otroka. Zdramil se je Tonček in si mel oči in ona mu je pričela hitro s slabotnim glasom nekaj naročati, česar ni razumel.

„Skloni se k meni,“ je šepetala. „Lej, v tej usnjati vrečici je neko pisanje. Kadar boš znal brati, boš bral. In zraven ti denem poročni prstan, čist in svetel kakor na poročni dan. In kadar se vrne tvoj oče, daj mu oboje — glej, da ne izgubiš — in reci mu, da sem mu vse odpustila, kakor naj Bog meni odpusti moje grehe.“ Stresla je prstan s suhega prsta in dala mu ž njim vso doto.

„Na očeta sem jaz hud,“ je mrmral Tonček; „ker je prizadel toliko hudega vam in meni. Vi se morate toliko truditi in iz mene se norca delajo in mi pravijo Amerikanec.“ Ona ga je opominjala, naj ne govori tako nešpametno, naj ostane pošten in priden, naj zaupa v Boga in v stiski naj se zateče k Mamki božji.

„Bom“, je dejal Tonček in zadremal. Ko se je zbudil čez par ur, se je čudil, da je mama tako tiha. Misлил je, da moli, ker so ji stale oči odprte. Ni je hotel motiti in oprezno je lezel po lestvi dol, da bi gnal krave na pašo.

Ko pa je pred poldnem prignal domov, mu je že od daleč klicala dekla, da je umrla mati. Tonček je tiho prikimal, pripel k jaslím živino in šel gledat mater, ki je ležala v kamri na odru med dvema svečama. Strme jo je pogledoval in umaknil roko, ko jo je bil potipal po trdem, mrzlem obrazu. Poslušal je, kar so govorile ženske po sobi, kakšnega ničvrednega moža da je imela rajnica, koliko da je pretrpela in drugi ž njo in kako more le Bog poplačati gospodinji, kar je storila v bolezní zapuščeni reví.

„Tonček, poklekni in moli za mamó!“ opomnila je sosedá Židarica, ki je popravljala zdaj to zdaj ono pri odru, utrinjala sveče in gladila obleko na mrliču.

„Trđ je ta otrok,“ dejala je gospodinja; „nič ne joka. Le čakaj, Tonček, skusil boš, kaj je mama. Ker se zdaj ne jokaš, se boš pozneje.“ Tonček pa ni mogel ne jokati ne moliti; splazil se je iz hiše in taval in potikal se okrog in premišljeval materine besede, da naj se zateče k Mamki božji. Ko pa je zapel drugega dne zvon in so mu odnesli mater, sta ga prijeli gospodinja in sosedá in vlekli s seboj za pogrebom in ugibali, kaj da bo iz njega, ki nič ne joče. Tonček je strmél v pogrebce, kaj da počno, tih in zamišljen; le ko so spustili krsto v jamo in so zabobnele težke kepe po pokrovu, je zajechal: „Oh, oh, mama!“

„Ni, ni, mame,“ tolažila ga je Zidarica. - Ko pa so odmolili pogrebci in zvrhali gomilo, je ostal otrok sam ob grobu. Trudil se je premisliti, kaj se je vse dogodilo, začel potem ogledovati nagrobne spomenike in postal je lačen.

„V stiski se zateci k Mamki božji!“ si je dejal polglasno in sklenil to takoj storiti. Potipal je, če ima vrečico pri sebi in napotil se za vasjo na cesto, ki pelje črez travnike proti potoku. Gredoč je vrgel par kamnov za vranami, pobrodil z bosimi nogami po potoku, lovil pisanega metulja in zavil polagoma navkreber ob robu hladnega gozda.

„Kam pa ti?“ vprašal ga je kosec s koso na rami.

„K Mamki božji. Ali grem prav?“

„O prav,“ zasmel se je fant. „Tamle pred hišo koso kleplje.“ In Tonček je zavil na Vrbanovo dvorišče.

„Oče, k vam sem prišel,“ je dejal odločno in stopil pred gospodarja.

Ta je prenehal s klepanjem in pogledal kvišku: „Kdo pa si ti?“

„Tonček.“

„Čigav?“

Tonček je zardel v zadregi in polglasno, zaupno dodal: „Amerikanec mi pravijo. Mama mi je umrla in mi je naročila, naj grem v stiski k vam.“

Vrbanka je prišla klicat h kosilu; v par besedah ji je razložil mož, kakšnega gosta da je dobil, in ker se je ženi to kakor nekaka božja volja zdelo, sta se hitro ujela v mislih, da naj Tonček ostane.

„Ali si kaj lačen, Tonček?“ je vprašala.

„Sem.“

„Torej si pa prišel kakor nalašč,“ je dejala in ga peljala v vežo h kosilu. Zvedavo je ogledovala Lenčika, nekako sumljivo Stanko novega tovariša.

„Ali ostaneš zdaj pri nas?“ vprašal je Stanko, ko je odložil Tonček žlico.

„Zato sem pa prišel,“ je dejal Tonček.

„Ali imaš še kaj obleke?“ nagovorila ga je gospodinja.

„Nič. Samo ta-le spomin od matere,“ in izvlekel je vrečico, ki jo je shranila Vrbanka.

„Mama,“ dejala je Lenčika, „jaz mu prinesem suknjo, ki je Stanku pretesna, Tončku bo ravno prav in je še cela.“

Tako se je priselil Tonček k Vrbanovim na Trato in utrjen in nerazvajan lahko opravljal mala dela, ki so potrebna, dasi ni videti mnogo uspeha. Stanko od konca ni

maral zanj; a ko je nekoč priskočil Tonček na pomoč, ko so hoteli Stanka strahovati vrstniki, sta se sprijaznila. Lenčika pa mu je takoj od začetka toliko zaupala, da se ni bala iti zvečer skoz gozd, če jo je spremljal Tonček, in pogumno je gledala zraven njega skoz okno, kadar se je bliskalo, in ugibala, kdaj da je treščilo in kdaj ne; kajti je dobro vedel Tonček, da trešči takrat, kadar tako zagrmi, kakor če bi kdo orehe stresel.

„Zakaj ne spi Tonček v naši sobi?“ je prosila. — No, spaval je Tonček saj v hiši in ne na hlevu in težko so se ločili vsak večer otroci, ki so si imeli toliko povedati.

II.

Zadovoljen in srečen je preživel Tonček prve tedne na Trati. Toda sreča stopa pretrdo, da ne bi zbudila rahlo speče zavisti. Čim rajša sta imela gospodar in gospodinja poslušnega in odkritosrčnega dečka, čim tesneje sta se ga oklepala otroka, tem hujši sta ga začela črtiti hlapec Janez in dekla Mica, zlasti ker se je trmasto upiral njih samovoljnemu ukazovanju, čuteč zaslombo za seboj in ponosen na zaupanje domačih.

„Ta Amerikanec se je tako prevzel, da hoče vse vladati,“ jezil se je hlapec.

„Kar za svojega ga imajo,“ pritrjevala je Mica; „a ga ni nič prida. Gleda kakor škrat izpod črnih obrvi; toda jaz mu posvetim o priliki, da se mu bo še bolj pobesil kljukasti nos.“

Tonček se ni zmenil za to jezo, in če je hlapec katerikrat pretepal živino ali dekla skrivaj kam skočila v vas, ni molčal, tako da sta se zagrozila, da mora Amerikanec od hiše ali onadva.

Ko se je zazdelo nekoč gospodinji, da krađe nekdo kokošim jajca, je takoj namignila dekla, da pritepenim ljudem ni nič zaupati.

„Meni so tudi orglice ukradene, ki sem dal štiri groše zanje,“ segel je hlapec vmes. „Fant, ti si jih vzal; kje jih imaš?“

„Jaz nimam nobenih orglic,“ dejal je Tonček.

„Meni se pa zdi, da sem jih videla v nedeljo pri tebi,“ pripomnila je dekla. „V praznjo suknjo si jih bil dejal.“

„Saj je Janez še davi nanje orglal,“ dejala je Lenčika, „ko je listje grabil pod podom.“

„Kaj vedo otroci!“ dejala je Mica. „Če jih je vzela Tonček, jih mora še imeti.“ Tonček je obrnil žepa v dokaz, da nima nič. „Kaj pa v prazni obleki? Morebiti imaš tam.“

Tonček je zardel in skočil proti stopnicam, ki so peljale na hodnik prvega nadstropja, kjer je stala skrinja z njegovim predalom. Tu je imel spravljeno podarjeno obleko in perilo in nekaj igrač. Prestregla pa ga je Mica, da sam ne sme iti gledat, ker bo skrnil; naj gre kdo drugi, kdor hoče. Vrbanka, sista tega zbadanja in sumničenja, je hotela stvar dognati do konca, in ako bi se izkazala Tončkova nedolžnost, v strah prijete posla.

„Z menoj pojdi, Tonček!“ je ukazala in šla s Tončkom, ki je zaničljivo pogledal svoja nasprotnika in mirno stopal za gospodinjo. V predalu ni bilo ničesar dobiti; ko pa obrne Tonček nedeljsko suknjo, zropočejo iz žepa orglice. Bled je stal deček pred gospodinjo in trgala se je beseda iz trepetajočih ust: „Jaz jih nisem vzela.“ Gospodinjo je zgrabila jeza, zlasti ker se je bila tolikanj zanesla na Tončka in tako upala, da osramoti zlobo in zavist. Spoznala je, da je njena dolžnost preprečiti, da se ne ponovi pregrešek. Vzela je šibo in pod udarci se je zvijal ubogi Tonček, da je na glas zajokala Lenčika v veži in prihitela pogovarjat mater. Tudi Stanko je bil ves prepadel ob tej hudi kazni. Le Tonček ni jokal; samo zdaj pa zdaj se je čul izpod udarcev tih ugovor, da ni storil on.

„No, kaj sem rekla?“ dejala je dekla. „Takah pritepenih otrok ni nič prida; vsi lažejo in kradejo.“

„Ali boš še legal? Povej, ali si vzela ali ne!“ vpila je gospodinja.

„Ne, nisem,“ dejal je Tonček in zopet je pela šiba.

„Oh, mama, pustite ga; saj ni on vzela,“ ihtela je Lenčika.

„Tja poklekni v kot,“ ukazala je gospodinja, „in kleči, dokler ne priznaš greha!“

Tonček je ostal sam in nem klečal, prestrašen, da je bil kaznovan, dasi nič hudega storil ni. „Janez ali pa Mica sta mi to naredila,“ si je mislil in od gnjeva se mu je krčilo mlado srce. Gospodinja pa je vzela orglice in jih vrgla hlapcu po mizi, naj bolje pazi nanje in jih ne nastavlja otrokom. „Tako je trmast, nič noče priznati,“ je dejala možu. „Kaznuj ga še ti!“

„O Mamka božja!“ dejal je ta in zmignil z rameni, „morebiti je pa nedolžen.“

„Oh, mama, ali sme vstati Tonček? Saj je že dosti časa klečal,“ prosila je Lenčika.

„Reci mu, naj pride mame odpuščanja prosit,“ dejal je oče in Lenčika je hitela prigovarjat trmastemu dečku, naj prosi odpuščanja.

„Odpuščanja!“ zaihtel je Tonček. „Zakaj? Saj nisem nič storil. Ali ti res misliš, da sem jaz vzel orglice?“

„Oh, Tonček, vem, vem, da jih nisi,“ mu je dejala in ga pogledala s solznimi očmi. „Toda kaj hočeva! Starše treba poslušati; prosi jih vendar zavoljo mene in jaz ti bom dala pet orehov.“ Fant je ostal trdovraten in klečal naprej in gospodinja se je tolažila z mislijo, da zasluži že zaradi trme kazen. Tiho je položila Lenčika orehe predenj in odšla; on pa je prvič bridko občutil vso svojo nesrečo. Mati, ki ga je božala in tolažila, je umrla, in očeta, ki bi ga branil kakor drugi očetje svoje otroke, ni od nikoder; prav ta oče je kriv materine smrti in njegove bede. Kakor strupene glive so začele poganjati v mladem srcu sovražne misli, dokler ga ni premagala utrujenost. Naslonil se je z ramo ob zid, sedel na kolena in zaspal; dve solzi sta zdrknili po obrazu, čigar trde poteze je omečil spanec, in težak vzdih je pretresel drobno telo. Tako ga je dobila gospodinja in smilil se ji je. Zdramila ga je in vzdignila, naj gre večerjat, in večerjo mu dala posebej, da ne bi ga zbadala družina.

„Kje le dobiva Tonček orehe?“ vprašala je drugega dne zopet dekla.

„Sedem sem mu jih dala jaz,“ oglasila se je Lenčika.

„Kdo pa druge?“ — Gospodinja pa ni rekla nič, ampak začela paziti, sluteč, da se zopet nekaj plete. Nekega popoldne, ko ni bilo gospodarja doma, se je odpravila v zelnik in poslala otroke naprej. Takoj pa se je vrnila po spodnji strani in zapazila, da je dekla že na hodniku. Tiho je šla za njo in čakala za priprtimi durmi. Pod stopnicami, ki so držale pod streho, je stala velika skrinja, kjer so bili shranjeni orehi, suhe hruške, krljci in češplje. Zaškripal je pokrov, zaropotali suhi orehi in zopet se zaprla skrinja. Tiho se je vrnila dekla na hodnik in natresla v Tončkov predal orehov in pokrila jih z njegovo obleko. Pogledala je svetlo po vseh kotih in zletela po stopnicah dol. Gospodinjo je stresala jeza; da bi mogla zavist roditi toliko zlobe, ni mogla pojmiti. Inako se ji je storilo, ko se je spomnila dečka, ki je trpel toliko krivico.

Ko so se vrnilo otroci s polja, ga je gospodinja poklicala, peljala k skrinji in pokazala mu nasute orehe. Tonček je prebledel, padel na kolena in vzdignil roke: „Mama, mama, jaz jih nisem vzel!“

„Nič se ne boj, Tonček,“ ga je pomirila. „Jaz vem, da jih nisi ti vzel in tudi orglic ne, ampak podvrгла ti jih je hudobna tatica. Jaz ti jih pa podarim cel pehar in kupila ti bom nov klobuk, ker si trpel nedolžen.“

„Ali še zmeraj tistih sedem tareš?“ vprašala je Mica, ko je šla s škafof mimo.

„O ne,“ oglasila se je med vežnimi vrati gospodinja; „to so pa tisti, ki si jih ti nakradla.“

In pristopil je gospodar: „Mamka božja! Kakšnega vraga smo imeli pod streho! Kar precej se poberi in če stegneš še jezik, te naznanim žandarjem.“

„Pred menoj boš pa še izpraznila svojo skrinjo, da mi ne odneseš, kar ni tvojega,“ hudovala se je gospodinja.

Tončku se je olajšalo srce, ko je odšla hudobna dekla. Janez pa ga je še pisano gledal, dasi ni črnil besede, in deček se ga je bal, ker je bil spoznal, da nedolžnost ne obvaruje vselej nesreče. Tako ni mogel spati neko noč. Vstal je iz postelje, naslonil se na omreženo okno in zrl v nočno nebo, koder so plavali raztrgani oblaki in zakrivali in odkrivali svetli krajec bežeče lune. Premišljeval je, kaj bi se bilo zgodilo, ako bi bila gospodinja zopet njega obdolžila tatvine. Morebiti bi ga bila zapodila od hiše ali celo ovadila žandarjem, kakor je zagrozil gospodar dekli, in on bi bil zaprt v grozni ječi, o kakršnih pripovedujejo pravljice.

Bridko čustvo zapuščenosti mu je zopet napolnilo dušo in misli so mu splavale za materjo tam doli na pokopališču. „In še križa nima na grobu in čez leto še sam ne bom vedel več, kje da počiva.“

Ko tako premišljuje, se mu zazdi, kakor če bi se nekaj gibalo po dvorišču. Radovednost ga zdrami in bistro oko mu pokaže temno senco, ki se je ločila od hleva in oprezno šla čez dvorišče proti hiši. Tonček je pritisnil glavo na mrežo, da bi sledil prikazni, ki se je kmalu skrila za hišo. Hkrati je popraskalo po zidu kakor z žrebljem in Tončku so šinile v glavo pripovedke o roparjih, da so se mu zježili lasje. Zdelo se mu je, da leze razbojnik v hišo, ki bo porobil gospodarja in gospodinjo, otroke pa odgnal v skalno duplino. Začel je klicati Stanka, Lenčiko, od začetka bolj

tiho, potem glasneje.- Oglasil se je iz hrama gospodar, kaj da je.

„Razbojnik leze v hišo in nas bo.“

„Le lezi zopet, Tonček, in zaspil! Tebi se je sanjalo,“ miril je gospodar in dejal tiho ženi: „O razbojnikih se mu sanja, ker si ga ti tako pretepla. — Le zaspil zopet!“

„Meni se ni sanjalo,“ trdil je Tonček. „Z očmi sem videl, kako je prišel ropar proti hiši, in slišal, kako je lezel po zidu.“ Gospodar je trdil, da so to sanje, Tonček, da ne, toliko časa, da se je napravil Vrban, da gre pogledat, če se ni morebiti kaj zgodilo pri živini. Tonček se je stisnil k njemu in šla sta na dvorišče.

„Tod je šel,“ pokazal je Tonček proti kleti in Vrban je zapazil pod oknom v klet klepalni stolček, kar se mu ni še zdelo sumno; kajti je bil v okno vdelan močan železen križ. A ko stopi bliže, zagleda, da je križ zasukan, na dveh straneh ali izdrt ali prepiljen in obrnjen tako, da pušča dve odprtini. Vrban je videl zadosti. Brž zasuče nazaj v okno železni križ, prisloni k oknu težko trugo za gramoz in pošlje Tončka spat, češ, da je ropar ujet in ostane on na straži. Koga da ima ujetega, to je vedel; saj so bila vrata v hlev odprta in Janezovo ležišče prazno. Sedeč na trugi se je tiho muzal, ko je poskušal ujetnik najprej lahko odriniti, potem s silo odvaliti težko trugo. Ko pa se je zdanilo in so začeli ljudje hoditi mimo, je poslal po žandarja v Šmarjeto. Kmalu je izvlekel ta izza soda Janeza, ki je bil prilezel v klet z veliko prepleteno steklenico, da se pre-skrbi za en teden ali dva s hruševcem.

„Tonček, ti si priden; kaj naj ti kupim na semnju?“ vprašal je Vrban.

„Križ za na grob moji mami,“ je dejal Tonček in takoj ga je naročil pri mizarju gospodar, kupil mu pa tudi lese-nega konjička, kakršnega Stanku.

III.

Prišla je jesen in otroci so začeli hoditi v šolo v Šmarjeto. Tonček je dobil novih tovarišev in novih prijateljev. Poleg njega je sedel Čurnov Jože, ki je imel čudovito lepo leseno sabljo z železnim ročajem, ki mu ga je bil pritrdil starejši brat ključavničar, poleg tega Frtinov Martin, ki je skakal najdelj in znal pse tako oponašati, da so se mu zvečer oglašali po vsej vasi, potem Jurjevčev Lojze, ki je imel piščalko na tri luknje, da se je izpreminjal glas

neizrečeno lepo, in potem dobrodušni Žgurjev Blaž, ki ni znal ne plavati ne plezati, ki si ni znal narediti niti vrbove piščalke, niti bezgove puške, ki mu ni šlo v glavo ne branje ne pisanje in števanka samo s petimi in desetimi.

Učitelj Kragulj je imel tega Blaža za lenuha in poredneža; kajti si ni mogel misliti, da bi njegov pouk ne zbistril glave največjemu butcu, ki bi imel količkaj dobre volje. Saj je vendar tako važno poudarjal, da je dušeslovje temelj vzgoji, da mora učitelj poznati duše učencev, k čemur treba bistrrega očesa in bogate izkušnje, dveh vrlin, s katerima se je tolikanj ponašal.

Ker je torej Kragulj natanko poznal srca svojih učencev, mu ni bilo treba, kadar se je kaj zagrešilo v šoli, nobenega preiskovanja. Z bistrim očesom in bogato izkušnjo je takoj zasledil krivca, Žgurjevega Blaža; kajti med tem, ko so mu vsi drugi mirno in moško zrli v obraz, bodisi v svesti si svoje nedolžnosti, bodisi iz predrznosti, je Blaž, kriv ali nekriv, vselej pobesil oči pod bistrim pogledom in zardeval, čuteč, kako izdajalsko se ozirata vanj Kramarjeva sinova, Adolf in Albin, in plah se umikal v klopi pred učiteljem, ki je kričal: „Že zopet ta poredni Blaž!“

Tončku se je smilil ubožec; in če si v šoli ni upal potegniti se zanj, branil ga je zunaj šole proti razposajenim sošolcem; zlasti Kramarjevima dvema, katerima je rastel greben, ker sta čutila, da se ravna ž njima v šoli in zunaj šole drugače, obzirneje nego z drugo mladino.

„Zakaj se ne zagovarjaš v šoli, Blaž,“ očital mu je nekoč Tonček, ko ga je spremljal domov, „in zakaj pustiš, da te po šoli tako sujejo in pehajo! Lej, ti si močnejši od vseh teh, ki se norca delajo iz tebe. Zakaj se ne braniš?“

„Beži, beži, Tonček,“ je dejal Blaž. „Pusti norce, ki bodo norci ostali. Kadar se naveličajo, bo pa mir. Toda v šoli je res čudno. Kolikrat sem že sklenil, da danes izpregovorim, naj se zgodi, kar hoče. A me pogleda učitelj tako strupeno in Adolf se mi zareži taka grdo, da takoj spoznam, da ne zmorem, in srce mi upade. Toda naj bo, kakor hoče, v božjem imenu. Tri leta in pol že hodim v šolo in ne bom več dolgo. Potem pa vržem knjige v peč, da me ne bodo spominjale Kragulja in njegove šibe. — Koliko je že sedemkrat sedem?“

„49.“

„Kako dobro glavo imaš ti, Tonček! Lej, jaz sem pa to že tolikrat slišal, a vedno pozabim. 49, 49. Ali mi

verjameš, da ne bom vedel jutri več? Lahko noč, Tonček! 49, 49.“

Še nekaj časa se je čula ta številka iz Žgurjeve veže, kjer je bil izginil Blaž.

V šoli je imel ta siromak še druge sitnosti. Kakor gleda vsak človek, da si olajša delo, tako je nastavljal Kragulj iz zložnosti, oprte na pedagoške razloge, v šoli nadzornike, ki so pazili na součence. Adolf in Albin, oba sta bila taka paznika, katerima nadzorništvo ni bilo samo časten posel, ampak tudi vir raznih dohodkov. Polagoma in kakor po črtežu sta navajala součence, da so jima donašali šiški, ježic, sadja, ptičev ali kar si bodi. Kdor se ni odkupil, temu se je slabo godilo, ker sta ga brata tožila, in veliko je trpel Blaž, ker jima ni mogel nikoli prav ustreči.

Kar pa sta bila vaškega mogotca sinova med učenci, to med učenkami njih sestra Ema, ki je bila lepše oblečena od drugih in rada pripovedovala vrstnicam, da pojde čez leto v mestne šole.

Tonček, hud demokrat, ni mogel trpeti ne nje ne bratov.

„Adolf in Albin sta goljufa; jaz jima ne dam nič. Če me zatožita, se bom zagovarjal, in če ne bo izdalo, ju pretepem.“ To je Tonček zagrozil obema dečkoma tako resno, da sta mu takoj verjela. — Lenčika pa je imela lep orehov malin, ki ga je bil on izdolbel. Adolfu je bil vseč in Lenčika mu ga je že hotela dati, iz strahu, da jo zatoži. Toda Tonček je ugovarjal: „Ti si najmirnejša izmed vseh deklic; kako se more tebi kaj zgoditi!“ Lenčika ga je poslušala in ni dala malina Adolfu. Ko so bili pa čez par dni razposajenci zopet razsajali pred šolo in zaprašili sobo, je učitelj najprej kaznoval Blaža in potem vprašal, kdo da je še skakal. Tedaj je vstal Adolf in naznanil Lenčiko.

„To ni res,“ je rekel Tonček in planil po konci.

„Ti paglavec!“ je zakričal učitelj. „Kdo te je kaj vprašal! Ali boš molčal? Sem klečat, ti in Vrbanova razposajenka!“ Lenčika se je branila, da je bila mirna, prosila in jokala; a nič ni pomagalo. Ona je klečala in ihtela na eni strani, Tonček na drugi in v sredi Blaž. Toda ta dva nista jokala; Blaž je mirno premišljeval, zakaj da kleči; Tonček pa je srepo gledal predse, in kadar se je obrnil učitelj, pokazal Adolfu stisnjeno pest. Po šoli ga je že čakal za oglom, in ko se je prikazal, skočil vanj kakor maček, potegnil ga na tla in lasal in tepel na veliko veselje součencev, ki so zagnali glasen krik.

„Stanko, ne povej doma,“ prosila je Lenčika med potom in glas se ji je trgal, „da sem bila kaznovana.“

„Kaj pa to! Saj si bila po nedolžnem,“ menil je Tonček. „Adolfu sem pa že toliko pokazal, da te ne bo več tožil.“

„Ti pa si moral zaradi mene klečati, revež. Ali te kaj bole kolena?“ popraševala je in prijela ga za roko.

„Kaj pa misliš, Lenčika! Meni ni to nič.“

„In jutri boš zopet kaznovan!“

„Če me zatoži Adolf, pretepem ga še bolj. Bom videl, kdo se bo prej naveličal.“

Vrbanka doma pa je takoj zapazila, da je jokala Lenčika, in uganila, da je bila kaznovana; a kot mati je rada verjela, da se ji je zgodila krivica, in ker je baš jemala kruh iz peči, je dala prvi hlebček Tončku. „Nad Kramarja pojdem pa sama,“ je dejala, „in če bo Kramarjev še tožil moje otroke, mu ne dam skupiti nobenega krajcarja.“

Drugega dne so šli otroci zopet v šolo, Stanko rado-veden, kaj da se bo zgodilo, Lenčika v strahu, da bo Tonček kaznovan, in ta zamišljen, kako da bo pretepel v tem slučaju Adolfa. Pisano sta se pogledala v šoli nasprotnika, da je takoj vedel Tonček, pri čem da je. In res. Komaj je vstopil učitelj, pričela se je tožba. Od učitelja postavljen nadzorovalec je bil tepen! To je kričalo po kazni.

„Ven, predrzni Amerikanec!“ zakričal je učitelj in — umolknil; kajti odprla so se vrata in prikazal se je pravi, istiniti okrajni nadzornik, čigar prihoda Kragulju ni bil naznanil nekolegijalni tovariš sosednje župnije.

„Pojdi zdaj v klop!“ je dejal mirno in prijazno Kragulj.

„Kaj pa je zagrešil?“ je vprašal nadzornik, in učitelj je začel naštevati grehe Tončkove, da je trmast, jezikav, nepokoren in pretepač, ki je napadel součenca brez povoda, součenca nadzornika.

„Jaz sem ga tepel zato,“ postavil se je Tonček, „ker toži po krivem sošolce, in je bil zatožil Lenčiko, da je morala klečati. Kdor mu noče nositi igrač, tega toži. Žgurjevega Blaža, Gostičevega Tineta, Sobantovega Lojzeta je bil tudi zatožil po krivem.“

„Mene tudi, mene tudi!“ vpili so učenci.

„Tiho, mirujte!“ vpil je vmes ves rdeč učitelj.

„Tak paglavec!“ jezil se je Kragulj, ko je minula šola, proti nadzorniku. „Na njem se vidi resnica pregovora, da jabolko ne pade daleč od drevesa. Oče se mu potepa po Ameriki in mati je bila lahkomišelna ženska.“

Nadzornik pa je trdil, da je s takimi nesrečnimi otroki ravnati tem rahleje in nežneje, zdržavati se priimkov in telesnih kazni, ki ponižujejo kaznovalca bolj nego kaznjenca, da lepa beseda čuda dela.

„Teorija, gospod nadzornik, teorija! Praksa je vsa drugačna.“

„Tako govore ljudje, ki jih ne izučí, ne teorija ne praksa. Poskusite enkrat spraviti teorijo v prakso!“

„Kolikrat sem že poskusil! A vedno brez uspeha. Jaz sem star praktik.“

„Starost se vam pozna, praksa ne. Zakaj nastavljate ovađuhe, ki jih imenujete nadzornike?“

„Zato, da je mir in red pred poukom. Jaz ne morem požirati prahu, ki ga vzdigujejo ti paglavci; svojih pljuč nisem ukradel.“

„Nadzorujte sami vestneje in ne bo vam treba požirati prahu; a zaradi vaše zanikarnosti ne smejo trpeti nedolžni učenci. Ta revež se mi vidi popolnoma nedolžen. To so izpriali součenci, ki so često pravičnejši med seboj nego učitelj nad njimi.“

Tako izpodbudljivo je govoril nadzornik in odpravil se z mirno vestjo, da je ukrenil mnogo dobrega. Učitelj Kragulj pa si je mislil svoje, da je praksa več vredna nego teorija, da je svet drugačen, nego se izza zelene mize vidi, in da bo o prvi priložnosti izbil Amerikancu upornega duha.

Tončka pa so spremljali skozi vas sošolci v slovesnem izprevodu. Vsak mu je hotel biti najbližji, vsak govoriti ž njim; tako so ga občudovali in radi imeli. Tonček pa je porinil klobuk na tilnik in zmignil z rameni, češ, da se nič ne meni, če ga tudi ubije učitelj; ampak pravica da se mora izkazati. Z žarečimi očmi ga je pogledovala Lenčika; zdel se ji je nekaj višjega in posebnega in ponašala se je, da sta si prijatelja in skupaj doma.

Stanko pa je molčal in zavidal Tončku slavo, nevoljen, da ne uživa on tolikega spoštovanja. Kar je rekel Tonček, to se je igralo, in tja so šli drugi, kamor se je obrnil on; da, Stanku se je celo dozdevalo, da nimajo starši njega, sina, nič rajši nego Tončka, da Lenčika rajša z onim hodi in z onim govori. Po Tončku se spne sultan najprej, kadar pridejo iz šole; Tončku skočita na rame obe mački, belka in rjavka, in vihata repove ob njegoví glavi; njega se tiščita in godeta obe, kadar sedi, in vendar sta trpeli precej, predno ji je bil naučil Tonček skakati črez palico. Nevolja

je rodila žaljive besede, in ker ni molčal Tonček, so se pričeli prepiri, katere je ta hitro pozabljal, dočim se je Stanko vselej dolgo časa grdo držal.

To napetost sta kmalu zapazila gospodar in gospodinja. Poskušala sta Stanku dopovedati, da se mu ne godi krivica, če se lepo ravna s Tončkom, ki je tako usmiljenja vreden; da ni moško, vsako malenkost zameriti in se kislo držati; da naj zahvali Boga, ki mu je dal dobre starše, da mu ni treba kruha prositi po tujih hišah.

„Tončku je pa res hudo po tujih hišah,“ je oponesel Stanko. „Saj ga imate vsi rajši nego mene. Njemu se smejete, če kaj pove; njega hvalite, če kaj stori; on je črez vse priden in črez vse bistroumen.“ Mati je premišljevala, kako bi bilo odpomoči; zakaj Stanko ni samo čim dalje tem hujše črtil Tončka, ampak odtujeval se je tudi staršem in pusto in mrzlo se vedel proti domačim vsem.

IV.

Tako je teklo leto za letom in vrstili se hitro veseli, počasi žalostni dnevi in zopet je prišla zima in pobelila hrib in dol. Ob bregovih je zamrzaval potok; visok gozd je mirno dremal in oreh pred hišo je kakor v sanjah stresel zdaj pa zdaj droben sneg s kosmatih vej; pod sivim težkim nebom so plavale s trudnimi peroti vrane in sedale na visoke smreke, gozdni ptiči pa so iskali po dvorišču in po kolo-vozu pičle hrane. Prišel je večer sv. Miklavža in tri pehare je nastavila po stari navadi Lenčika v sobici.

„Čemu Tončku, ki je hlapec!“ je dejal Stanko in vrgel en pehar proč.

„Pusti ga Tončku!“ je zavrnila mati. „Sv. Miklavž je zadosti bogat, da prinesé lahko vsem trem.“ In res je prinesel sv. Miklavž vsem trem enako.

„Ljuba Mamka božja!“ je dejal Vrban svoji ženi. „Kaj bo iz tega fanta, ki je tako nevoščljiv!“

Tonček je zalegel Vrbanu že za malega hlapca in dobival primerno plačo. Ko je izostal iz šole, je znal brati, pisati in računati, in ko je pri izpraševanju za Veliko noč zastavil župnik vprašanje, ali sta sv. Jožef in Marija na begu v Egipt molila litanije ali rožni venec, in so bistro-umnejši menili, da litanije Matere božje, in bolj bogaboječi, da oboje, je on moško razložil, da ne tega ne onega. Kar čudili so se mu pismouki po Šmarjeti.

Stanko ga pa ni rajši imel zaradi tega in ta sovražnost je bolela Tončka tem bolj, čim tesneje ga je vezala hvalježna ljubezen z ostalo družino. Skušal je pridobiti Stanka z malimi uslugami. Če so metali v tarčo, nalašč ni zadel; če sta se poskušala, kdo je močnejši, je nalašč padel; a Stanko je hitro pregledal zvijačo in se jezil, da se norca dela iz njega. Ko mu pa nekoč ponudi Tonček jabolko, ga zavrne Stanko: „Kaj boš dajal ti meni, ki živiš ob miloščini!“

„Jaz ob miloščini!“ vzkipel je Tonček. „Ali si ne služim kruha z delom? Ali ne delam pridneje nego vsak hlapec?“

„Kakšne besede zopet!“ mirila je Lenčika, ki je prihitela na kričanje.

„Stanko mi očita, da živim ob miloščini,“ se je zagovarjal Tonček, ki so mu silile solze v oči.

„Meni hoče ukazovati Tonček,“ vpil je Stanko; „a jaz sem tu doma, on pa ne, in moj oče je tu gospodar; kje pa je Tončkov oče, kaj? Mene ne bo sukal ta Amerikanec.“ Zdaj pa je skočil Tonček v Stanka: „Kaj, ti me boš sramotil, ti!“ in pritisnil ga k zidu.

„Sram te bodi, Tonček!“ je zavpila Lenčika. „Kaj počneš!“ In Tonček je izpustil Stanka, pobesil oči in odšel na hlev. Na hlevu se je vrgel v seno, zakril si obraz in bridko jokal. Zdelo se mu je, da se mu trga življenje. Da bi lahko šel, kamor si bodi, to je vedel; saj so ga skrivaj nagovarjali kmetje, naj pride k njim služiti; a nikdar mu ni prišlo na misel, da bi se ločil od Vrbanove hiše, ki ga je bila tako prijazno sprejela, kjer sta ga rada imela oče in mati in Lenčika. Že mu je bilo žal, da se je bil tako izpozabil v jezi, ko je prilezla za njim Lenčika in ga oštela, da je tako grdo ravnal s Stankom. Tonček je molčal in stokal.

„Ali nimaš nobene besede?“ hudovala se je ona. „Pojdi z menoj, da potolaživa Stanka.“

„Oh, pusti me, Lenčika, pusti me! Jaz ne morem. Tebe prosim odpuščanja, če sem te razžalil, Stanka pa ne, ker razžalil je on mene. Kaj morem jaz zato, da nimam očeta in da sem revež! Če pa dobivam hrane pri vas, saj delam, kolikor morem.“

„Stanko govori nepremišljeno, ti pa ravnaš nepremišljeno; oba sta kriva. Zamera pa ne sme ostati čez noč. Vstani!“ Prijela ga je za roko in vlekla za seboj; on pa se je ustavljal.

„Za mojo besedo se tudi ne zmeniš več,“ Tonček?“ se je jezila. „Veš kaj? Ti si hudoben. Nič več te ne bom

rada imela.“ Izvlekla ga je iz seña in pripeljala v hišo, kjer je Stanko pri peči jezo kahal. Precej se je obrnil v stran, ko sta stopila predenj, in ostavil sobo in skril se jima, ko sta hitela za njim.

„Kolik križ je s fanti!“ tožila je Lenčika. „Za vsako besedo zamera in za vsako zamero pretep. Sram vaji bodi obeh!“ Pri večerji so bili tiho vsi trije in držali se napeto. Starša sta takoj zapazila, da jim je prišlo zopet kaj navzkriž, in ker ni hotel povedati ničesar ne Stanko ne Tonček, je poklicala mati Lenčiko in zvedela vse. Posvetovala se je z možem, kaj bo storiti.

„Skupaj ne moreta ostati. Stanko ga ne more trpeti in mu dela krivico; a pomagati je težko. Narazen morata. Naj gre Tonček služiti, kam daleč od nas, da se ne bosta videla nekaj časa; potem se morda pomirita in zopet sprijaznita.“

„Oh, Mamka božja,“ dejal je gospodar, „ali ni škoda, da bi šel služiti! Večen hlapec ostane in tak bistrumen fant! Danes še bom govoril z njegovim varihom in v ponedeljek ga popeljem v Ljubljano h Gornikovemu Mihi, ki je tam za kovača in ga vsi hvalijo. V Šmarjeti je kovač Šimek že star, ne vidi skoro nič in nam zakuje vse konje. Tonček lahko prevzame kovačijo za njim. Nekaj si bo prihranil kot pomočnik, nekaj mu pomoremo mi in tako pojde.“

Kakor je sklenil Vrban, tako je storil. Drugi dan je prišel krojač in umeril Tončku novo obleko, zvečer je priropotal s kopiti črevljar in kar nastanil se v hiši in gospodar je prinesel usnja in kož za Tončkove črevlje. Po večerji pa je poklical Vrban dečka k sebi in mu začel pripovedovati, kako je že dorasel, zdrav in krepak, in kako bi bilo škoda, če bi se ne izučil v mladosti. „Jaz te popeljem v Ljubljano. V štirih letih si izučen, potem greš malo po svetu pogledat, kako drugje kujejo, in potem, če Bog da in Mamka Božja, se zopet vidimo v Šmarjeti. Baš prav boš prišel za naslednika staremu Šimku, če bo še učakal.“ Tonček je nekoliko pobledel in molče prikimal. Dolgo pa ni mogel zaspati to noč. Na mah je bil pozabil prepira s Stankom in vseh drugih neprijetnosti; kakor en sam lep solnčen dan so se mu zdela prošla leta pod Vrbanovo streho. Ah, nastopil pa je mrak in sivi oblaki se valé izza gore in zdaj pa zdaj se posveti in dalnji otlí grom napoveduje viharno noč. Zjutraj je bil Tonček zgodaj po konci in hitel živini, klast. To kravo je malo pogladil, ono popraskal med

rogovi in sivca objel, ki je obračal ušesa in oči za njim in stegoval hrapavi jezik, da bi ga dosegel. Ko pa je zaklicala na pragu Lenčika: „Tonček, jest!“ je stresel seno in slamo z obleke in šel v hišo h kosilu, ki je bilo zanj podobno sedmini. Tiho je šel po kosilu zopet na delo, odmetaval sneg, žagal in klal drva s hlapcem in kakor v megli so mu tavale misli, obračale se sedaj nazaj v prošlost, sedaj naprej v tuji kraj in čas. Stanko se ga je ogibał, Lenčika pa ga je iskala, da bi ga tolažila, a ni mogla dobiti prave besede.

Ko sta se v nedeljo vračala od maše, sama, tiha in žalostna, ga je nedaleč od hiše ustavila: „Tonček, jutri pojdeš in dolgo se ne bova videla. Morebiti se ti bo katerikrat hudo godilo. Vidiš, tukaj ti dam jaz dvajsetico, ki sem si jo vzela iz škrabca.“

„Jaz ne vzamem,“ se je branil Tonček.

„Ti moraš,“ ga je zavrnila. „Ti se jeziš, da noče Stanko od tebe nič vzeti; ali si ti boljši? In ti še tistega izgovora nimaš kakor Stanko, ker ti boš dvajsetico bolj potreboval nego jaz,“ in stisnila mu jo je v žep. „In tu imaš še svetinjico, blagoslovljeno Mamko božjo. To si obesiš krog vratu, in kadar se ti bo hudo godilo, zateci se k Mamki božji!“ Tončka je posilil med solzami smeh, ko se je spomnil pri teh besedah naročila rajne matere, katero je bil tako otročje razumel pred leti.

„Kaj bom pa jaz tebi dal, Lenčika!“ je vzdihnil, poljubil svetinjico in jo spravil. „Nekaj igrač imam še, ki sem jih sam naredil, dva vozička, ene sanke, otlega volka in moža, ki drva žaga. Vse ti dam, če hočeš. Ponudil bi Stanku, pa ne mara.“

„S seboj seveda ne moreš vzeti,“ modrovala je Lenčika, „da se ti ne bi smejali; toda čemu bo meni! Samo sanke mi boš dal za spomin; druge igrače pa razdeli prijateljem svojim!“

„Že vem, komu ponesem,“ je dejal Tonček. „Žgurjevemu Blažu. Ta je tak revež, da si ne zna sam nobene igrače narediti; a bi jih tako rad imel.“

Po južini je šel Tonček v svojo zakladnico, oprezno izvlekel drage spomine lepih dni, pazljivo si jih ogledal še enkrat in povezal vse v ruto. Vtaknil je v žep tudi usnjato vrečico, zapuščino svoje matere, oddal Lenčiki male sani z lepo zakrivljenimi, na vrhu vkup staknjenimi sanišči in napotil se v Šmarjeto k ljubemu Blažu.

Blaž je dremal na čelešniku in se nasmihal sam sebi; da je na gorkem, ko leži zunaj sneg.

„Kaj si pa ti prišel, Tonček?“ se je zavzel in lezel s peči.

„Po slovo,“ je dejal Tonček in začel pripovedovati, kaj da ga čaka.

„Oj, nikar ne hodi, nikar ne hodi, Tonček!“ prosil je Blaž. „Veš kaj? Ostani pri nas! Pri nas imamo toliko dela, da nas je vedno premalo. In kako rad bi jaz delal s teboj! Ti nisi tako siten kakor drugi, ki mi vedno pravijo, da sem neroden. Za šolo res nisem bil dosti prida. Ali mi verjameš Tonček, da števanke še zdaj ne znam dobro? Toda moj boter pravi, da kdor je za šolo dober, je za kmeta slab.“

Vstopila je Blaževa mati in precej jo je začel prositi Blaž, naj prigovarja Tončku, da pri njih ostane. In ta ga je res nagovarjala, tako da se je topilo Tončku srce hrepenjenja ostati v domačem kraju; a misel na Vrbanove, in kako bi se jim zameril, je pregnala vse pomisleke.

„Vrbanov oče in moj varih sta tako sklenila, in jaz pojdem,“ je dejal. „Tebi, Blaž, pa sem prinesel za spomin igrače, s katerimi sva se igrala kot šolarja.“

„In kako sva se rada imela!“ je dejal Blaž in zadovoljen ogledoval igrače. „Toda stari Kragulj, ta pa ni maral za me; in vendar sem bil jaz mirnejši v šoli nego ti, Tonček. Ampak učil si se ti bolje. Jaz pa ime podpisem in počasi berem kako debelo stvar, pisane črke mi pa kar zmigljajo pred očmi in za pisanje nisem. Ti ne veš, kako sem bil te dni v skrbeh, ker so mi naložili gospod Martin za pokoro, naj tja v Prapreče pišem.“

„Oh, molči, Blaž!“ dejala je mati. „Jaz sem sama vprašala gospoda Martina, a so le rekli, da se v neko bratovščino zapiši.“

„Mati, meni se pa vendar le zdi, da so rekli: »Tja v Prapreče piši!« — Tonček, ali bodo res moje vse te igrače? Ti si dobra duša; ostani pri nas!“

„Ne morem.“

„Oh, naj grem pa jaz s teboj, Tonček. Jaz se grem tudi učiti za kovača. Mati, naj grem jaz s Tončkom.“

„Oh, kaj bi ti počel, revež, po svetu!“ vzdihnila je mati. „Ti ne poznaš mojstrov, ki grdo ravnajo z vajenci, in pomočnikov, ki so še hujši. Zahvali Boga, da imaš domačo streho in ti ni treba hoditi za kruhom!“

„Tonček, kako te milujem!“ dejal je Blaž in prijel ga čez ramo. „Če se ti bo hudo godilo, vrni se in pridi k nam!“

„Z Bogom, Blaž, nikar me ne pozabi!“ se je hitro poslovil Tonček, da se iznebi novoščljivih misli, ki so ga napadle, češ, Blažu se godi dobro, on pa mora proč v daljavo k tujim ljudem.

Nasproti je stala obširna hiša Boštetova; toda oglasil se Tonček tam ni nič. Spomnil pa se je rajne matere, kako je ležala revna pod streho in šepetala mu zadnje besede. Izvlekel je iz vrečice tanki prstan in kos papirja, kos novin, kjer je bil tiskan preklic Gregorja Kramarja, ki obžaluje laži, ki jih je bil raztrosil o Tereziji Hribarjevi, in preklicuje vse, kar je bil govoril o njej žaljivega, ker je neresnica. Popolnoma ni razumel besedi Tonček; a spoznal je, da je moral nekoč hudo krivico storiti Kramar materi njegovi. Spravil je prstan in pisanje in šel še po slovo tja, kamor so ga v žalosti in stiski gnale otožne misli.

Tiho je ležalo v mraku pokopališče pod snegom kakor pod belo odejo, ki pokriva mirne, dobrodušne spalce. Zgenil se je Tonček, ko so zaškripala vrata v mračni tihoti; zdelo se mu je, da se utegne kdo prebuditi, ki bo vzdignil glavo izpod odeje. Poiskal je gomilo svoje matere, pobrisal sneg z lesenega križa in v molitvi se spominjal nje, ki je prva skrbela zanj, kolikor je mogla, nje, ki mu je dala za na pot v življenje navodilo, čigar čudovito moč je zavzet spoznaval bolj in bolj. Zdelo se mu je, da ga zopet boža materin duh, ko je potegnil lahen veter in mu zavihal mehke lase. „Z Bogom, mati, z Bogom!“ je dejal tiho, poljubil spomenik in obrnil se proti domu.

V rojstni vasi so se že prižigale luči. Tu in tam so zaškripala vrata v kak hlev ali na pod in težki škornji so odtrkavali sneg, ki se je bil zajedel med urbas in podplate; sicer vse tiho. Le iz Kramarjeve gostilne se je čul šum in kričanje. Tam je napajal stari Kramar svoje nedeljske goste, laskal se tistim, ki so imeli denar in si radi kaj privoščili, zabavljaj onim, ki niso popivali ali bili že dobro oskubljeni, in bahal na vse strani. Ko je šel Tonček mimo, se je primajal iz veže stari Bošte, nekdanji njegov gospodar, vinjen, zvalil se v sneg in vzdigoval, da bi se pobral, roke in noge kakor hrošč, ki je padel na hrbet, in govoril kakor v sanjah: „Ali je kje krščanska duša, ki bi me spravil po konci? Ali je še kak pošten človek v Šmarjeti? Ali ste sami cigani? He!“ Tonček ga je prijel za roke in mu

pomagal na noge. „A? Tonček, ali si ti?“ ga je spoznal. „Ti si še človek, kakor se spodobi, drugi pa so cigani. Pelji me zopet noter, v hišo, Tonček, krščanska duša!“

Tonček ga je prislonil na ranto. „Le držite se, oče,“ je dejal, „jaz grem mater klicat.“

„Tak cigan si kakor vsi drugi,“ robantil je za njim starec ob ranti. Tonček pa je poklical svojo staro gospodinjino in odšel hitro proti Trati.

Doma ga je osrčevala gospodinja in hlapec in dekla, ki sta trdila, da mu ne bo nič sile, in koliko drugih da bi rado menjalo ž njim; on pa je komaj čakal, da se odtegne tem tolažbam in prepusti sam svoji žalosti.

Na vse zgodaj ga je poklical Vrban. Kosilo je bilo pripravljeno in vina s cimetom in nageljnovimi žbicami je bila skuhala gospodinja. Otrok ni hotela buditi; a Lenčika se je zbudila sama, da mu podá še enkrat roko.

„Oh, Tonček, ali se boš še vrnil?“ je ihtela.

„Če Bog dá,“ je dejal Tonček in premagoval solze. Tekel je k postelji, kjer si je Stanko mel zaspane oči, stisnil mu roko in sedel na sani. Kraguljci so zažvenketali in sani, ki so odpeljale Tončka, so izginile v jutranji megli.

Zvečer se je vrnil Vrban. „Teško sva se ločila,“ je pripovedoval. „Kolikrat me je vprašal med potom, ali bi ga ne vzel še nazaj ali dal za hlapca v Šmarjeto. In v Ljubljani se me je oklepel in prosil, naj ga peljem nazaj, da mi bo vedno pokoren in tudi Stanka poslušal. Komaj sem ga pomiril in odrinil. Da bi le ne ušel mojstru!“

„Doma je pa tudi vse prazno, odkar ni Tončka,“ je dejala Vrbanka. „Kakor bi posijalo solnce, tako se mi je zdelo, kadar je pripel ali prižvižgal domov. Za vse je bil poraben in vedno dobre volje. Lenčiki je dolg čas po njem in Stanko hodi prihuljen, kakor bi se kesal, da ga je odgnal od doma.“

V.

Prešlo je po teh dogodkih petnajst za naše družabne razmere sila važnih let. V obupnem boju za obstanek je začelo iskati poljedelstvo opore pri obrtnosti in iznebitvati se sebičnega posredovalca med pridelovalcem in potrebovalcem. Da je v združenju moč, se je pričelo spoznavati tudi tam, kjer je veljalo doslej načelo, da v „španoviji“ še pes pogine. Nastalo je živahno gibanje, in kar se je zamudilo prej v dolgih letih, se je skušalo sedaj popraviti v

kratkem času. Prijatelji ljudstva so iskali pomočkov, da bi dobil kmet lažje in pod ugodnejšimi pogoji potrebnega denarja, da bi lažje in pod ugodnejšimi pogoji spečal svoje pridelke in naložil pridobljeni denar; in vsak večji kraj si je kmalu štel v častno dolžnost, ustanoviti saj pol tucata denarnih, obrtnih, zabavnih, izobraževalnih, sploh občekoristnih društev. A prehodna doba je bojevita in trudapolna; kajti zadenejo omenjeni prijatelji na pasivni odpor onih, katerim hočejo pomagati, na aktivni tistih, ki se boje, da ne bodo mogli svojega denarja več tako lahko in ugodno izposojevati niti ne pritiskati sedaj pridelovalca, sedaj potrebovalca in kupovati od prvega ceneje, prodajati drugemu dražje, nego je prav. A kakor ne pospešujejo napredka sami blagi nagibi, ampak se ustanovi marsikatero društvo tudi zaradi tega, da dobi ustanovitelj ali častno mesto ali postranski zaslužek ali novega posojila, ali tudi, da ugonobi sovražnega tekmeca: tako se ustavljajo mnogi premembam tudi iz nesebičnih razlogov, ker slutijo v novotarijah nevarnost za občo blaginjo. V boju branijo eni tudi slabe strani prejšnjih razmer, hvalijo drugi vse novo, naj si je dobro ali slabo, in ker rabita nasprotni krdeli dobro in slabo orožje, traja boj tem dalje, se bije tem ljuteje in zahteva tem več žrtev. Tako je skoraj vsak človeški napredek korak, ne čisto naprej, ampak nekoliko v stran, ki ne preskoči samo, kar je bilo prej slabega, ampak tudi mnogo dobrega. Tako uničuje prodirajoča omika mnogo vrlin prvotnega stanja, dokler se polagoma ne zravnva izguba in ne naraste dobiček. A slaba stran se hitreje pokaže nego dobra; napak se učimo tudi brez učitelja, dočim nasprotujemo dobremu, naj se še tako priporoča; in kadar potegne pomladni veter in izvabi iz zemlje mlado zelenje, rase hitro in bohotno med žitom plevel, ki zamori žlahtno rastlinje, ako se ne poruje v pravem času.

Tak pomladni veter je potegnil tudi črez Šmarjeto in Trato. Lepo poletno jutro je bilo, ko se je vračal naš Tonček, sedaj krepak mladenič odkritega, zagorelega obraza, po dolgih letih v rojstni kraj. Poznalo se mu je, da je služil pri vojakih; kajti je stopal enakomerno pokonci, z dolgimi koraki, in mirno, samozavestno gledal po ravnini. Za njim so se ozirali po polju moški in ženske in ugibali, kdo da bi bil in odkod je prišel, in marsikak fant je stisnil usta, nabral čelo in razkoračil se kakor petelin, kadar se bliža tovariš dvorišču.

Nekaj izpremembe je zapazil Tonček. Tóđ je stal prej gozd, sedaj leži njiva; cesta je peljala prej črez klanec, sedaj se vije zložno ob vznožju. Razvil se je pogled na Šmarjeto. Cerkev in zvonik, to je bilo staro; a hiše okrog cerkve so bile lepše in višje in vas je bila narasla. Kakor ladje svoje čolne, tako so imele velike lepe hiše ob cesti za seboj lesene kočē, katerih pred petnajstimi leti ni bilo. „Samo naša je bila,“ si je mislil Tonček, „ki smo jo morali prodati.“ Spomnil se je zapuščene matere in brezvestnega očeta in s strahom pričakoval, kaj da bo zvedel o Vrbanovih. Oh, toliko let že ničesar ni bil slišal o njih. On je bil pač pisal prva leta, za god, za novo leto; a kakor bi bil pisal na oni svet, odgovora ni bilo. Ali še žive? Ali se ga še spominjajo? Kaj počne Lenčika? Morda ga je že davno pozabila; morda je omožena, s hudim možem, kateremu mora služiti kot brezplačna, na dom priklenjena dekla. Tako milo se mu je storilo, da je mislil, da ne bi mogel gledati njene nesreče, in sklepal, da odloči njena usoda njegovo, in da zapusti za vedno svoj rojstni kraj, ako se uresniči zla slutnja. Saj vendar ni prišel Šmarjete gledat, ne Stanka, ne Kramarja! Tudi Vrban in Vrbanka, katerima je bil toliko hvale dolžan, ga ne bi mogla držati.

Vdajal se je otožnim svojim mislim in prav mu je bilo, da ga ni spoznal nihče, ki ga je srečal, in on ni nagovoril nikogar, da ne bi zvedel prehitro tega, po čemer se je bal vprašati.

„Dober dan, dober dan! Kje pa je gospod Dolinar?“ ustavi ga blizu vasi mlada ženska, se zasmee sama sebi in ga pogleda s tako čudnimi očmi, da je spoznal Tonček, da se revi meša. „Gospod Dolinar je moj ženin, moj ženin,“ je dejala zaupljivo, pokimala mu, nasmehnila se in hitela naprej.

Pretrleslo je Tončka to srečanje, ki se mu je zdelo slabo znamenje, in nehote je zavil na pokopališče, ko ga je mimo peljala pot.

Tudi ta kraj je bil že bolj obljuden in ponašal se z mnogimi kamenitimi spomeniki. Zavzel se je Tonček, ko je zagledal na materinem grobu tudi lep kamen in na njem z zlatimi črkami napis, kdaj je bila rojena, kdaj umrla, in spodaj: Blagor jim, ki zaradi pravice preganjanje trpe, ker njih je nebeško kraljestvo!

„Lejte si,“ si je mislil, „kako dober je vendar Vrban, da postavi tak spomenik tuji ženi!“

Misli so se mu vtopile v davne čase in materina smrt mu je stopila tem živeje pred oči, ker je v vasi baš zazvonilo mrliču. Tako je pred mnogo, mnogo leti zvonilo ženi, zapuščeni od moža, ki je zapuščala s koprnečim srcem ubogega sina Bogu in dobrim ljudem. Zdelo se mu je, da sedaj zadovoljna nanj gleda iz nebes, odkoder ga je tako skrbno vodila in varovala, da bi lepše in uspešneje ne bila mogla na zemlji. V župnijski cerkvi je še vedno zvonilo; široko so se odprla vrata pokopališča, začul se je glas duhovnikov: „Laudate dominum!“ in razvil se je veličasten pogrebni izprevod. Mladenič z belo tenčico je nesel križ; ob straneh sta držala dva fanta, črno oblečena, z belo tenčico, ovoj, ki je visel s križa, in za križem so po trije in trije dečki nosili suhe vence z belimi, črnimi, višnjevimi, modrimi trakovi. Strme je gledal Tonček imenitni izprevod. „Župan ali pa župnik je umrl,“ si je mislil, „da ima tak pogreb.“ Napenjal je oči, da bi bral napise na trakovih, katere so razvite držali dečki s slovesnimi obrazi; in res! bralo se je: „Vrlemu županu hvaležna občina,“ na drugem: „Prečastitemu dušnemu pastirju vdani župljanje.“ — „Ali je bil župnik tudi župan?“ se je čudil Tonček in bral naprej: „Nepozabni soprogi neutolaženi soprog.“ To je našega Tončka tako zmedlo, da je mislil, da ga slepe oči in da ne bere prav, ko bere: „Dragemu sinku zadnji pozdrav žalostnih staršev,“ in naposled: „Mili mamici zapuščeni otroci.“ Kaj takega ni bil še doživel Tonček. Za duhovnikom prineso prav majhno belo krstico in za njo se zvrste spremljevalci, moški in ženske. Krsta se spusti v zemljo, zagrne jo rjava prst in opravijo se molitve. Ko pa odmoli duhovnik, razkorači se pred grobom sedem fantov; note zafrfrajo v zraku; načelnik stopi naprej, se nagne na desno, nagne na levo; intonira tu, intonira tam, in ko se pevci nahrkajo in nakašljajo, vzdigne roko in proti nebu zaori žalostinka: „Blagor mu, ki se spočije!“

Pevcem se je poznalo, da se ne šalijo; vsak je deloval po svojih močeh, vsak se bal, da se bo preslišal njegov glas. Vendar Tončku, ki ni bil muzikalno izobražen, ni ugajala žalostinka; a da se pokopava imeniten mrlič, o tem je bil preverjen. Ko je tako strmel in poslušal, pristopi počasi in oprezno mož nekako njegove starosti, gleda ga z debelimi očmi, govoreč sam s seboj: „Je ali pa ni. Seveda je. — Tonček, ali nisi ti?“ in pomoli mu debelo roko naproti. „In ti? Žgurjev Blaž, ali ne?“

„Kaj pa, Tonček. Ali pravzaprav Žgur, ker sedaj sem gospodar jaz.“

„Kaj, ti je oče umrl?“

„Umrli, pred petimi leti za pljučnico. Toda lej ga, Tončka! Brhek pa si, lase še vedno kodraste in brke in oči se ti svetijo kakor škratu.“

„Jenjaj, Blaž! Povej mi rajši, kakšen imeniten pogreb je to, krsta tako majhna, vencev pa toliko in tako petje! Kdo pa je umrl?“

„Veš Tonček, meni je umrlo dekletce, tri leta staro, Metka, ki smo jo baš pokopali.“

„Bog te potolaži, prijatelj! Toda kaj pomenijo ti venci?“

„Ah, to pa ni vse skupaj nič. Ti venci se nosijo, naj umrje, kdor hoče. Ali vidiš, kako jih nesejo ženske domov? Zdaj se bodo spravili do prihodnjega pogreba.“

„Ampak napisli na trakovih, ti se ne skladajo.“

„Saj jih nihče ne bere. To je taka navada in nam ugaja.“

„In kdo so bili pevci?“

„Pevci? Naši fantje. Jurjevčev poje naprej, črevljar Jaka črez, škànt, Čurnov krojač je basist. To je naše pevsko društvo »Citre«. Tako ga je krstil Kramarjev Albin; saj si ga videl; on je pevovodja.“

„Res? Nisem ga spoznal. Kako se je izpremenil! — Kaj pa Adolf?“

„Je tudi doma, štacunar in krčmar. Tadvà sta prvaka v Šmarjeti. — Toda jaz moram za pogrebcí. Pojdi z menoj, malo sedmino imamo.“

„Ne, prijatelj, ne bom vas motil. Saj se še vidiva, preden odidem.“

„Jaz te ne izpustim. Lej, tu Katra, moja žena, ali, kakor pravi Albin, soproga.“ Pozdravil je Tonček mlado ženko v črni ruti, ki si je otirala z belim robcem oči in vabila Blaža, naj gre za sedminci, in Tončka tudi.

„Ali poznaš, Katra, tega gospoda?“ je dejal Blaž. „Tonček je. Ali se še spominjaš, kak revež je bil včasih? Amerikanec smo mu rekli. Brez zamere, Tonček!“

Tonček je menil, da nima pravice do sedmine, ker ni bil na pogrebu, in da gre najprej pogledat po vasi.

„In jaz s teboj, Tonček. Katra, glej doma, da bodo imeli sedminci dosti jedi in pijače; kadar pa začno fantovske peti, jih odpravi.“ Katra je šla in Tonček in Blaž sta počasi stopala proti vasi. „Veš, Tonček,“ razlagal je Blaž,

„jaz nisem več tako neumen, kakor sem bil. Človek pride v leta, postane sam svoj, se oženi in to ga spametuje. Ti še nisi oženjen; to se ti vidi. A rečem ti, da zakon izpremeni človeka in ga navadi moškega vedenja. No, in to ti pravim: Katra gospodinji dobro; vse zna prav obrniti in vse z dobičkom prodati. Kadar pa se treba postaviti zunaj hiše, stopim jaz na noge, ki imam v vasi veljavo. Če se hočeš pri nas naseliti, meni se priporoči!“

Lahek smeh je silil Tončka, ko je poslušal imenitno govorjenje Blaževo, tako nasprotno oni podobi, ki mu je bila ostala v spominu o tem možu. Čudil pa se je velikim izpremembam v Šmarjeti.

„Kaj pa tod tako kislo smrdi?“ je vprašal in vlekel sapo skoz nos.

„To je naša mlekarna,“ je razlagal Blaž. „Jaz sem podpredsednik mlekarske zadruga. In vidiš, tam je naša posojilnica. Ali zbereš: „Posojilnica, registrovana zadruga.“ Slišiš? Registrovana zadruga. Tej sem jaz predsednik. Od začetka nam je šla trda; a potem smo uredili finance.“

Tonček ga je začuden pogledal: „Vraga, Blaž, odkod pa jemlješ ti take besede?“

„Kaj ne, Tonček? Napređovali smo. Adolf govori tako in Albin in meni ugaja. Ampak brez šale! Na mojo besedo dobiš na posodo denarja; jaz ti žiriram menico, jaz sem ti žirant.“

„Kako vendar govoriš!“ zavzel se je zopet Tonček. „Jaz te ne razumem.“

„Porok, Tonček, porok, ki ti podpiše zadolžnico. Kako si ti zaostal! Kod si vendar hodil toliko let! Vidiš, tam shramba gasilnega orodja, ker smo osnovali požarno brambo, katere član sem jaz seveda tudi. Izobraževalni društvi imamo dve, liberalno in klerikalno. Kaj je liberalno in kaj klerikalno, to veš?“

„Dozdeva se mi.“

„Kdor drži z duhovščino, temu pravimo klerikalec; kdor pa ne, pa liberalec.“

„Kakšen pa je Zidarjev Lojze, če še živi?“

„O še. Do zadnjega je bil klerikalec. V nedeljo ga je pa Frtin, to je klerikalna krčma, ven vrgel, ker je zabavljaj, in zdaj pravi, da je liberalec. Ti ne veš, kakšne prepire imamo, posebno ob volitvah. Enkrat zmagajo in kriče eni, enkrat drugi; enkrat je vpitje pred župniščem, enkrat pred Kramarjem. Zdaj snujemo veteransko društvo.“

Pri dveh, treh društvih je vsak Šmarjetčan. A ta reč se je že nekoliko unesla; toda pred tremi leti bi bil moral ti priti; takrat smo imeli še pet drugih društev in pri vseh peterih sem bil jaz predsednik.“

„Blaž, jaz se ti bom moral odkrivati.“

„Kaj ne da! A vseh teh pet društev je hitro pozeblo in ti ne smeš misliti, da sem jih bil jaz osnoval ali da bi se bil kaj brigal zanje. To je bilo tako. Prišel je k nam za dacarja gospod Dolinar.“

„Dolinar! Dolinar!“ segel mu je v besedo Tonček. „Davi me je srečalo dekle, popolnoma iz uma, kakor sem precej spoznal, in me vprašalo, kje da je gospod Dolinar, ki je njen ženin.“

„Ah, Cenetova Metka, ki zopet tava po vasi. To je pa žalostna zgodba, kjer je Adolf precej prizadet. O priliki ti povem vse natanko. — Ta dacar je ves gorel za take stvari. Sedem odločnih mož, je dejal, in vse bomo prepregli z društvi. — Gospod Dolinar, sem dejal jaz, kjer ste Vi, tam sem jaz. — Bog in sreča junaška! je dejal on in še pet mož sva pridobila in ustanovili smo hmeljarsko zadrugo, slamnikarsko zadrugo —“

„Čemu pa to?“

„Par bab je po zimi slamo pletlo. — Domača obrt se mora podpreti in povzdigniti, smo rekli. Potem košarsko društvo, ker imamo ob potoku veliko vrbovja, iz katerega bi se dali spletati koši; opekarsko društvo — saj veš, koliko je ilovice nad lazom — in premogosledno društvo, ker naša tla pokrivajo za milijone kron dobrega premoga. Mi bi kopali, železnice in fabrike pa bi ga morale kupovati za drag denar; za to bi skrbeli poslanci. Denar leži na cesti, samo pripogniti se treba in pobrati, tako smo rekli. Gospod Dolinar je oskrbel vse, pisal na vse strani, izposloval potrdila in podpor in po novinah se je stavila naša občina za zgled vsem drugim. — Ti ne veš, kako lepo so pisale novine o meni. Štiri liste sem kupil in ti jih pokažem doma, kjer jih imam shranjene v omarici. Kadar me hoče Katra sukati in mi pravi tako pa tako, pokažem na omarico: Drugje pa govore drugače. Ti listi ostanejo spomin otrokom, da se bodo ponašali s svojim očetom.“

„Ali ste pa dobili udov za toliko društev?“

„Nas šest in gospod Dolinar, mi edini smo bili pri vseh peterih. Pa glej spaka! Komaj smo bili volili vseh pet odborov, izgubi dacar službo, in tukaj je zopet Adolf

prizadet. Oh, ti milijonska reč, sem dejal, kam sem pa zdaj stopil!“

„Ker nisi nič razumel o teh rečeh!“

„Kaj pa! Jaz nič, drugi odborniki pa še manj. Kar potuhnili smo se vsi skupaj; na tihem smo sneli table s hiš in rekli: Hvala Bogu! zdaj je vse pri kraju. Živa duša se celo leto ni zmenila za nas in mi smo bili že skoro pozabili, da smo imeli toliko društev. Kar pride od sodišča na me kot predsednika ukaz, da naj poročam, kaj je z društvom, kdaj je bilo glavno zborovanje in kaj vem, kaj še vse. Jaz kupim pet dopisnic naenkrat, pišem na vsako v imenu teh društev, da teh društev ni več, odkar je odšel gospod Dolinar, da ni bilo nikoli nobenega zborovanja, da so se društva lepo mirno razšla. Ali meniš, da je bilo to sodišču zadosti? Kakšne sitnosti so nam delali pirokratje — tako imenujemo sedaj škrice — da se mora sklicati glavni zbor; da se mora skleniti z dvetretjinsko večino, da se društvo razide, da se mora po pravilih izročiti premoženje, katerega nič bilo ni. Naprosil sem gospoda župnika, da naj mi pomaga, da sprava tih petero društev s tega sveta. Z njegovo pomočjo smo jih čez pol leta srečno pokopali.“

„Zdaj si še posojilnici predsednik.“

„Kaj pa. Saj me hočejo povsod imeti. Toda, ali mi verjameš, da se brigam zanjo prav malo? Albin, ki je pisarni ravnatelj, stori vse, za me in za se; jaz mu kar prepustim ključe. Saj posebnih zakladov nimamo, a s prometom smo zadovoljni. Toda ne posodimo vsakemu. Tih kočarji bi vzeli na posodo, kolikor bi jim kdo dal. V prvi koči tukaj stanuje stari Boštè s svojo družino.“

„Boštè, moj gospodar, nekdam tako premožna hiša!“

„Isti. Zdaj hodi na dnino, če mara kdo zanj.“

„Čigava pa je zdaj njegova hiša!“

„Mladega Žiberta, ki se je priselil, a je hišo vzdignil in popravil. V prvem nadstropju stanuje neka penzjonirana majorka ali, kakor ljudje pravijo, majolka, ki ima denar. Naš kraj ji ugaja; zrak, pravi, je tu posebno dober. Mislim, da bi se še omožila. Nadučitelj se ji ponuja, ona bi pa rajši imela Albina, kateremu se pa nič prav ne mudi.“

„One kočè tudi še ni bilo o mojem času.“

„Tam živi Jurjevec, ki je imel najboljšo kmetijo; ostal mu je samo še kos vrta. Zraven je Zidarjeva, ki je bil nekdam župan in priženil dva tisoč. Zdaj strada ž ženo vred. Dva sina sta šla v Ameriko, hčere pa zibljejo.“

„Koliko se je izpremenilo! Čigave pa so zdaj te velike hiše in kmetije?“

„Nekaj gospodarjev je še domačih, precej pa je tujcev od vseh strani. Našim hišam in gozdom so kar noge zrasle; vse hiti narazen. Albin imenuje to denarni promet.“

„Ah, in ta šola, nova in velika.“

„Trirazredna. In kako se vse drugače uči! Jaz imam dva otroka v šoli. Doma se ne učita nič, znata pa vse, brati in pisati. In koliko sem se trudil jaz doma in v šoli! Toda Kragulj je bil Kragulj, Bog mu daj nebesa! dve leti že počiva nad vasjo. Morebiti so pa tudi otroci sedaj bolj bistrih glav. Vidiš, baš gredo iz šole.“ In res so se vsuli iz poslopja mladi Šmarjetčani in Šmarjetčanke z veselim krikom in za njimi je prikoralo z resnimi obrazi v živahnem razgovoru kakih dvajset učiteljev in učiteljic.

„Kaj pa ti?“ vprašal je Tonček.

„Učitelji in učiteljice. Imeli so kakšno konferenco. Prošli teden so bili v Podlogu, danes so pri nas, čez teden gredo zopet kam. Zmeraj imajo shode, zmeraj so na potu.“

„Kdo pa je župan?“

„Adolf. Drugi se branijo in je tudi sitnost hoditi krog gospode s klobukom v roki. Adolf je pa rad in zna tudi nemški.“

Blaž, ponosen na šmarjetski napredek in nevoljen, da se Tonček tako malo čudi, je govoril o vseh rečeh, le o tem ne, kar bi bilo Tončka najbolj zanimalo, česar je čim dalje tem nestrpneje čakal.

„Videl sem,“ je dejal naposled, „kako ste napredovali; obiskal sem materin grob; kaj še hočem!“

„Kaj! Ali nisi prišel k očetu?“

„Kakšnemu očetu?“

„Tvojemu.“ Tonček je prebledel. „Ali ne veš, da je tvoj oče tukaj? Lansko leto se je bil vrnil iz Amerike. Jaz sem mislil, da si ti prišel zaradi njega k nam.“

„Pravzaprav ne,“ dejal je Tonček hladno; kajti neprijetno mu je zvenela novica.

„Sedaj pa ostaneš vendar tukaj. Jaz vem nevesto za te. Ti si izučen kovač.“

„In živinozdravnik, pri vojakihi izučen.“

„Takšnega potrebujemo.“

„In katero nevesto si mi namenil?“ vprašal je Tonček v nadi, da izve kaj važnega.

- Blaž mu je imenoval tri, a nobene prave, tako da je Tonček nevoljen nagubančil čelo, obrnil se v stran in vprašal na videz malomarno, kako je pri Vrbanu na Trati.

„Žalostno, to ti povem. — Tukaj sva pa pri Kramarju, pri Adolfu, in greva na liter vina, da se pogovoriva naprej.“

„Kaj pa tvoja sedmina?“

„Bodo sami opravili,“ je dejal Blaž in vlekel prijatelja v Kramarjevo gostilno.

VI.

V gosposki sobi Kramarjeve gostilne so sedeli učitelji in učiteljice z okrajnim nadzornikom pri kosilu in glasno se veselili lepo uspelega poučevanja.

„Imenitno je bilo, gospod nadzornik, kaj?“ dejal je priletni učitelj. „Životopisna slika mačke, imenitno!“

„Ali mar pri nas nastop ni bil imeniten?“ oglasil se je učitelj iz Podloga. „Po mojem mnenju se je mačka naskikalala pri nas nazornejše.“

„A ne tako životopisno.“ — Pogovor se je zasukal na učne stopnje, o katerih važnosti in številu niso bili vsi enih misli.

„Nekoč pride,“ pripovedoval je mlad učitelj, „med uro k mojemu pouku nadučitelj. Na kateri stopnji ste? me vpraša. Na prehodu, sem dejal, ki veže drugo s tretjo; kajti je potreben po mojem mnenju med dvema stopnjama pripraven prehod, ki ji veže.“

„Gotovo,“ pohvalil je nadzornik. „Pouk ne sme biti razsekan in učenec ne sme zapaziti vrzeli. Stopnja naj se spretno prelije v stopnjo.“

„Pravzaprav,“ povzel je sosed, „sestoji lahko vsaka stopnja zopet iz peterih podstopenj.“

„Če hočete, seveda,“ je dejal nadzornik, „toda tako malenkostno ne smete razdeljevati. — Torej danes teden, gospoda, se vidimo v Veliki vasi; učna slika »mačka.«“

Še par napitnic in tuji gostje so odšli; ostali pa so domači in prisedel je gospod Albin in oživil zabavo, da učiteljici nista vedeli, ali bi se smejali ali jezili in ga je starejša udarila s pahljačo po prstih, naj ne bo tako poreden.

V prvi sobi pa sta sedela Tonček in Blaž, in mlada natakara z žganimi frlečimi lasmi jima je nosila na mizo.

„Rečem ti, žalostno je zdaj gori,“ je nadaljeval Blaž in pripovedoval, da je oče Vrban izročil posestvo Stanku, ki se je oženil s Kramarjevo Emo. „In mlada dva sta tako

skopa in tako lakomna, da ne privoščita Vrbanu in Vrbanki ne izgovorjenega kota, ne poštene hrane. V Šmarjeti noče noben gospodar več izročiti posestva sinu, ker se vsak boji, da se mu bo takisto godilo, in vsi fantini, ki bi se radi oženili na dom, so zaradi tega hudi na Stanka. Toda kaj se meni ta, ker ima denar! On drži našo posojilnico; drugi zajemajo, on priliva; vsake kvatre nam prinese denarja, samega pristradanega denarja. Sam Bog ve, komu varčuje, ko nima otrok! Stari oče, Mamka božja, je pa tak revež, da mu dajejo ljudje za tobak. Toliko ti povem, Tonček, če še velja četrta zapoved, Stanko ne bo dolgo živel.“

„Kaj pa Lenčika?“ vprašal je naposled Tonček.

„Sirota je pri takem bratu.“ — Tončku je odleglo in zjasnil se mu je obraz.

„Torej se ni še omožila?“ je vprašal.

„Če bi ne bil brat tak stiskač, bi se že bila. Enega imenitnega snubca ima, Albina; toda Stanko bi utrgal rad kaj dote in zadržuje. Dekle pa morebiti tudi ne mara posebno za ženina. — Kaj ne, da je tako, Cilka?“ obrnil se je do natararice, ki je prisluškovala.

„O, se bo že premislila,“ nasmehnila se je Cilka in nadebudno pogledala Tončka; „morda bo v nedeljo že oklic.“

„Potem Vi več veste nego jaz.“

„Kaj pa je sicer še Albin?“ vprašal je Tonček in vihal si brke.

„Albin? Ravnatelj in blagajnik posojilnici, tajnik mlekarni, podnačelnik požarne brambe, predsednik izobraževalnega društva, načelnik pevskega društva »Citre«. — He, ravno prav pridete!“ zaklical je, ko je prihrumelo v sobo pet fantov. „To so naše »Citre«, Tonček. Zapijte, fantje!“

In »Citre« so se razstopile v krog, prekrizale roke in zapele: „Bratci, veseli vsi!“ in privabile iz sosednje sobe gospoda Albina.

„Albin, ali veš, kdo je prišel?“ kričal je Blaž. „Tonček, moj prijatelj Tonček.“

„Tonček, Tonček,“ dejal je Albin počasi, pogladil si brčice kvišku nafrkane, popravil si ščipalnik na nosu in ogledoval pol zvedavo, pol porogljivo Tončka, ki mu je zrl mirno v oči in položil težko roko na mizo. „Aha, Tonček! Zdi se mi, da sem že slišal nekoč takšno ime,“ je rekel naposled Albin.

„Tončka s Trate ne poznaš?“ vpil je Blaž. „Sram te bodi! To je moj najboljši prijatelj.“

„Ali še zapojemo?“ vprašal je Citraš Tončka.

„Če se vam ljubi,“ dejal je Tonček; „toda jaz ne plačam nič.“

Blaž ga je dregnil s komolcem in mu tiho razlagal, da je navada v Šmarjeti, zahvaliti se pevcem in plačati par štefanov. Tonček je odkimal, da ni ne vabil pevcev, ne naročil petja, in zahteval za se račun. Blaž je ugovarjal, da plača račun on in še štefan vina pevcem; Citre so začele zabavljati in nastal je hrup.

Tedaj pa je vstopil s trdnim, samosvestnim korakom krepak, sivolas mož, preletel s svetlimi očmi razburjeno družbo in ostrmel zagledavši Tončka.

„Tonček, tvoj oče,“ dejal je Blaž in vsi pogledi so se obrnili sedaj v očeta, sedaj v sina, ki sta si nekaj časa nemo zrla v oči; potem pa je Tonček hladno pozdravil, obrnil se in odšel. — Mudilo se mu je na Trato in jezil se je na se, da je šel v gostilno, na Blaža, ki ga je bil zapeljal, in na vse, kar je doživel prvi dan v rojstnem kraju. Najneprijetnejše pa mu je bilo morda to, da mu živi oče v Šmarjeti.

„Prej, ko bi ga bila potrebovala mati in jaz,“ si je mislil, ko je hitel na Trato, „ga ni bilo; sedaj pride. V Ameriki naj bi bil ostal!“

Prišel je do temnega gozda ob cesti črez klanec, ko mu prihiti naproti dekle z veselim pozdravom: „Vendar si prišel, Tonček. Koliko let te že pričakujem!“ In segla sta si v roke in zgovorno so si povedale oči, kar sta čutila v srcu. „Na materinem grobu sem te videla davi in spoznala in vedela sem, da prideš. Oh, tebi se dobro godi, to se ti vidi; pri nas je pa hudo, oh, tako hudo!“

„Pojdeš pa z menoj, Lenčika!“

„Kako morem pustiti očeta in mater, ki sta siromaka na stara leta!“

„Vzemiva ju s seboj! Kaj meniš, Lenčika?“

„Tako bo najboljše,“ dejala je Lenčika, kateri so se zdele besede Tončkove čisto naravne, kakršnih je pričakovala. Peljala ga je proti domu in izpraševala, kje in kako je preživel toliko let. On pa je pripovedoval, kako je služil pri topničarjih, kjer se je bil izučil tudi za živinozdravnika, kako so mu prigovarjali, naj še ostane pri vojakih, kjer bi bil tudi ostal, da ga ni vleklo hrepenenje v Šmarjeto in na Trato.

„In, Lenčika, če bi te ne bil dobil danes tako, kakor sem te dobil, vrnil bi se takoj in ostal, kjer se mi je dobro

godilo.“ Stisnil ji je roko in šla sta tiho srečna v solnčnem svitu po ljubem znanem potu.

Z dvorišča Vrbanove hiše so se slišale trde besede, pritajen jok in loputanje vrat.

„Ljuba Mamka božja,“ govoril je stari oče. „Stanko, daj nama nazaj sobo! Pod streho ne greva, ker jaz ne morem po lestvi gor, in tam je za deklo, ne za naju.“

„Stanko, Stanko!“ tarnala je mati s tresočim glasom, „kaj sem ti storila, da mi tako vračaš! Za koga sem se trudila, če ne za te! Boj se Boga in spoštuj četrto zapoved, če ne, ne bo blagoslova pri hiši, in ti ne boš dolgo živel.“

„Bosta pa vidva dalje živela,“ čul se je neprijetno visok ženski glas. „Moj živ dan, ali nista že zadosti dolgo na svetu? Toda če vama pod streho soba ni všeč, premeknita se; saj nista priklenjena na hišo, kakor da bi na smoli sedela!“

„A nama je izgovorjen kot.“

„Pod streho je tudi kot. Gospodar je Stanko, gospodinja jaz. To si vedno izbira in ni z ničemer zadovoljno. Še vina zahtevajta in črne kave in smodk.“

„Aj, ti gadji jezik!“ ihtela je mati, „ti si nama zastrupila Stankovo srce; ti si ga izpridila. Nikoli ni bil on tak in bi ne bil, da ga nisi ti pohujšala. Ti ga ščuješ proti nama; ti koplješ grob nama in njemu; pa boš tudi sama vanj padla.“

Tonček si je vihal brke in grizel ustnice, ko je slišal potrdilo Blaževega pripovedovanja; Lenčiko pa je preletela rdečica in zrla je v tla, nesrečna, da se razodeva tujim očem domača sramota.

„Kako da se pri vas godi,“ dejal je tiho Tonček, „o tem je govoril Blaž, a zdi se mi, da je še hujše.“

„Oh, sam Bog se nas usmili!“ zdihovalo je dekle. — „Oče, Tonček je prišel,“ zaklicala je, ko sta stopila na dvorišče.

„Tonček, Tonček,“ razveselil se je starec, potegnil z rokavom črez oči in ostal mu naproti. „Kakšen junak si prišel! Stanko, pridi pogledat Tončka! Tonček, sedi sem. Ali si bil pri vojakih, kaj?“

„Sem že doslužil, oče.“

„To se ti precej vidi, da si bil vojak. Tam izučee človeka, da hodi ravno in gleda ravno. Stanko je pa zmeraj doma in dobro bi se mu — dobro se mu godi; a se bo ves posušil. Pridi no, Stanko in Ema. Ti se še nisi oženil,

ker imaš tako vesele in jasne oči. Stanko je pa oženjen. Pri Kramarjevih je dobil nevesto. Saj veš, največja hiša v Šmarjeti. On je gospodar; midva sva stara in nama ni sile, ker ni treba delati po polju. Kaj ne, mati? Brez skrbi se živi.“

„Oh, kako pa! Kadar odrasejo mladi, se morajo umekniti stari; saj nisva za nikamor nego za v grob. Prav, Tonček, da si prišel!“ segla mu je v roke in sedla poleg njega.

Iz veže sta prišla naposled Stanko in Ema, slabo oblečena in suha in mrzla; samo nemirne oči so jima gorele kakor v mrzlici. Stanko je menil, da se že dolgo nista videla s Tončkom, in Ema, koliko da je dela s kmetijo in koliko stroškov, in da se vedno težje živi.

„Naj no kaj prinese na mizo,“ šepnil je oče Stanku in ta je takoj dejal:

„Škoda, da nisi prišel malo prej; bi bil kosil z nami.“

„Oh, saj ve Tonček, kako je na kmetih,“ dejala je Ema, „kjer človek ni pripravljen na goste. Črnega kruha imamo.“

„Saj visi še pleče in krača v gornji kuhinji,“ opomnila je tiho Lenčika, ki se je sramovala za gospodinjo.

„To je drugam namenjeno,“ dejala je Ema. — „Človek ne bi mislil, kako hitro se vse porabi in kako hitro vse mine. Danes načneš hleb, jutri ga že ni.“

„Res je to,“ potrdil je gospodar, „zobe imajo ljudje še, le roke so jim odrekle. In dobrega delavca ni več dobiti; vse tišči v Ameriko. Kdo je šel v naših časih čez morje? Nihče. Tvoj oče. Dandanes gredo pa kar trumoma, moški in ženske.“

Tonček bi se bil smejal tej skoposti; toda videl je starega očeta, ki je sedel sključen, z rokami oprt na kolena, in si zakrival obraz, in mater, ki je komaj požirala solze.

„Jaz prinesem orehov,“ dejala je Lenčika.

„Ostani! Prinesem jih jaz,“ dejala je gospodinja in hitela na hodnik, kjer jo je došel Stanko.

„Iz spodnjega predala jih vzemi, Ema, predlanske,“ jo je učil; „lanske bomo še lahko prodali. Ali veš, kdo je prišel? Amerikanec Tonček, ki smo ga pri nas vzgojili.“

„In kaj potem?“

„Lenčikin snubec.“

„In Albin?“

„Albin, Albin, saj veš, koliko hoče imeti dote. In kako hitro bo vse pognal in potem nadlegoval naju! Tonček bi jo vzel za polovico in še šteti bi ne bilo treba takoj, ker je delaven in varčen; še očeta in mater bo vzel k sebi.“

„A kaj poreče Albin?“

„Kar hoče. Lenčika itak ne mara zanj in jaz ne prodajam svoje sestre.“

„Torej bi bilo treba Tončku nekoliko bolje postreči.“

„Čemu? Kdor je zaljubljen, ni nikoli lačen, in človek mora tožiti in tarnati, sicer mislijo ljudje, da se mu dobro godi. Denar kažejo samo otroci in norci.“

Velik hleb črnega kruha je postavil na mizo gospodar in pehar starih orehov gospodinja in začela sta siliti gosta, naj pokusi.

„No, Lenčika, ponudi Tončku!“ začela se je šaliti Ema.

„Tebe bo bolj poslušal. O važnejših stvareh sta se gotovo že pomenila.“

Tončku pa se ni ljubilo razgovarjati se z zoprno žensko; krčilo se mu je srce, ko je gledal toliko izpremembo.

„Tonček, vzemi no,“ silil je Stanko, „jaz sem že deset orehov strl. Niso še slabi in k sorzičnemu kruhu se prav podajo. A dragi so letos, dragi. Tebi se je pa gotovo dobro godilo po svetu. Koliko si si že prihranil?“

„Toliko, da začnem lahko na svoje.“

„Torej ti nič drugega ne manjka nego pridne gospodinje; in to ti bo tudi Bog dal.“ Nastala je mučna tišina. Tonček je zrl predse in sedaj pa sedaj pogledal sočutno Lenčiko, ki je sedela sklonjena na šivanje. Stara mati je tiho zdihovala in Stanko strl sedaj pa sedaj kak žaltav oreh in prirezal si kruha.

„Greš malo z menoj pogledat po hlevih?“ reče naposled gospodar in odpelje Tončka in Lenčiko. „Orehe pa spravi, Ema!“ se obrne še nazaj.

„Spravi, spravi, hitro spravi!“ razburjal se je Vrban, „da ti ne bom jaz pojedel katerega ali pa mati, ki nima več zob. Sramota je za našo hišo, da tako sprejemata prijatelja. Vsak berač bi mu bil bolje postregel. Oh, ljuba Mamka božja, kam smo prišli!“

„Če nimate zob,“ rogala se je Ema, „jezik imate pa še. Toda glejte, da Vas ne zaduši kašelj. Kdo nama bo potem za pokoro! Kdo pa sramoti našo hišo nego vidva s tistimi večnimi tožbami, ko vama nič sile ni!“

Ema se je obrnila, stara sta ostala sama in solze so se jima udrle po razoranih obrazih od žalosti, da ju tako kaznuje Bog. Stanko pa je razkazoval svoje imetje Tončku, ki je spoznal, kako prav je govoril Blaž, da se na Trati prašičem bolje godi nego ljudem. Tako rejene živine, tako snažnih hlevov, tako lepo obdelanega polja ni bilo videti daleč okrog.

„A delati je treba, dragi moj,“ je dejal gospodar, „od zore do mraka in gledati na vsak krajcar. Ako bi bil ti videl, kakšno sem prevzel, potem bi se ti čudil!“

„Stanko, ti tako govoriš,“ zavrnila ga je sestra, „kakor da bi bila poprej praprot rasla po njivah; toda Tonček ve, da je bilo naše polje vedno lepo in naš oče dober gospodar.“

„Kdor ni skusil, ta ne ve,“ je dejal Stanko in pogledal po cesti dol, odkoder je ropotal lep voziček. „Albin se pelje,“ pomenljivo je pogledal Tončka, „snubec naše Lenčike.“

„Sedaj imaš torej dva, Lenčika,“ nasmehnil se je Tonček; a šala mu ni šla od srca in čez vse neljub mu je bil Albinov prihod.

„Kdo pa je drugi?“ je vprašala nagajivo Lenčika in pogledala ga po strani.

„Jaz, če ti je prav,“ dejal je Tonček.

„In ti imaš starejše pravice,“ pritrdil je gospodar in hitel na dvorišče, kjer je lezel z voza Albin in klical:

„Stanko, Ema, Lenčika, kje ste? Ali ste zmrznili?“ Stari Vrban je prišel na prag. „Ali ste še živi, Vrban?“ ga je pozdravljaj. „Vi boste Matuzalema prekosili. Stanko, izpregati ni treba, ker se ne bom dolgo mudil. Malo sena mu daj. Mi pa pojdemo v sobo!“ Izvlekel je iz sena štefan vina.

„Ali veš, kdo je pri nas?“ vprašal ga je Stanko. Albin je zmignil z rameni. „Saj vem, da ne uganeš. Tonček, Amerikanec, ki smo ž njim skupaj hodili v šolo. Mislim, da ostane v Šmarjeti. Kovač je in živinozdravnik.“

„O, ga že poznam. Prvi kvedrasti nastop je imel davi pri nas.“ Vstopila sta od spodnje strani Lenčika in Tonček in nasproti sta si stala dva snubca.

„Mislim, da se midva že poznavata,“ govoril je Albin in vihal si plave brke po tolstem obrazu navzgor.

„Morebiti še iz otročjih let,“ dejal je Tonček in zrl mu v oči.

„Takorekoč sošolca,“ dejal je Albin in mu podal od zgoraj dol roko.

Ema je bila pogrnila mizo, razstavila kozarce in natočila vina, ki ga je bil pripeljal Albin.

„Na zdravje naših ljubih gostov!“ dejal je Stanko in trčili so; a razgovora tudi pijača ni razvnela. Albin je čutil izpremembo razmer in Tončku je presedal tekmeč tem bolj, ker ga že od nekdaj ni rad videl. Ostavil je družbo in šel k očetu pod oreh, kmalu za njim Lenčika. Stanko je zakašljaj, ker ni vedel, kako bi pojasnil novi položaj, in Ema je gladila v zadregi prt.

„Kaj sta umolknila?“ je dejal Albin, „in kaj kašljaš ti kakor konj, ki je pero požrl! Povejta, kar imata! Saj vem, kaj hočeta reči. Lenčika se moži s Tončkom. Kaj ne? Ali mislita, da bom skočil v vodo zaradi tega?“

„Albin, ti govoriš pametno,“ pohvalil ga je Stanko. „Saj veš, kako je: stara ljubezen.“

„Lenčika je tudi prekmetska za tebe,“ dejala je sestra. „V nobeno družbo je ti ne bi mogel peljati. In tudi, če bi ne bilo Tončka, ne vem, če bi te vzela; ti si že preveč izkusil.“

„Tiho bodi, Ema!“ mahnil je Albin z roko in začel si brisati ščipalnik. „Pustimo otročarije in pomenimo se kaj pametnega. Stanko, kako je s tvojo kaso? Ali imaš kaj gotovine?“

„Kako, ljuba duša! Saj veš, da požro vse davki in posli.“

„Stanko, ti si zgrešil sled. Jaz ne prosim za se, ampak prihajam v imenu posojilnice, ker smo precej na suhem. Jerman prosi par sto kron, in stvar je ta: Če jih dobi, bo plačeval obresti ali pa ne. Če jih ne plača, ga bomo zagнали in kos ob tvojem posestvu bo kakor nalašč za tebe.“

„Da, da, vsa vas se bo stepla k dražbi, da bi moral človek vse preplačati.“

„Ljubi moj, saj imamo vendar dogovor. Kadar zapoje boben Cenetu, ki je zdaj na vrsti, bo dražil samo moj brat; Jermana pa prepustimo tebi, da ga deneš iz kože.“

„Kaj, ko je dandanes tako malo ljudi, ki bi bili mož beseda!“

„Tvoji nazori, Stanko, so grozovito zastareli in zarjaveli. Ti še morebiti v nogavice nabiraš stare tolarje. Denar vendar ne sme ležati mrtev. Daj ga v službo, da ti kaj pridela!“

„Nekaj ga mora biti pri domu.“

„Čemu? Saj ga dobiš za potrebo nazaj, kadar hočeš.“

„Torej koliko bi rad?“

„Čim več, tem bolje za nas in za tebe.“ Stanko je vzdihnil in šel.

„Po Lenčiki, Albin, ti ne poka srce,“ je dejala Ema.

„Ne,“ je odgovoril Albin in gledal kupico vina proti oknu. „Ampak za vajin denar mi bo huđo, če pride v tuje roke.“

„O, saj ne pride. Stanka poznaš ti premalo. Mislim, da se bo še za doto toževal z Lenčiko.“

„Ema, ti tega ne razumeš in poznaš Stanka še manj, ker ne vidiš, da se bo posušil. Saj je tak, kakor bi same pajke jedel, in jaz bi ga lahko kazal po svetu kot stradača umetnika. Enkrat se mu bo pa škoda zdelo sploh jesti in nepozabni tvoj soprog bo zapustil neutolažno vdovo.“ — Ema je počasi pila in si obrisala s predpasnikom usta. — „Čigavo bo potem, kar si bosta vidva pristradala? Vidva, pravim, da ne boš mislila, Ema, da se ti laskam. Čigavo? Otrok nimata; tvoje ne bo, če ti mož ne pripiše; česar ne bo storil, ker ga bo prehitela smrt in ker privoščiči tebi še manj nego sebi in bi najrajši vse s seboj vzela na oni svet. Torej čigavo? Lenčikino. Vidiš, zato mi je žal in za nič drugega.“

Zunaj sta sedela pri očetu in materi Lenčika in Tonček.

„Vidiš, Lenčika,“ je kimala mati, „kako je prav, da si čakala! Kakšna nesreča, če bi bila vzela Albina, ki ga nič prida ni, ki je v pohujšanje vsej župniji!“

„Saj je zadrževal tudi Stanko,“ menil je oče, „ker mu je bilo huđo za doto. Najrajši bi imel, da bi ostala Lenčika doma za dekle in za plačo pustila doto pri hiši. Toda to ti rečem, Tonček, vse ti mora izplačati, kolikor je Lenčiki izgovorjenega, in če ne da zlepa, ga toži.“ Tonček se je branil, češ, da bo že sam imel za začetek in dela se mu ne bo manjkalo.

„Ne, ne, Tonček,“ ugovarjala je Lenčika, „popustiti ne smeš. Če se nočeš potegniti za se, se potegni za me!“

Tako so sedeli skupaj in se veselili svoje ljubezni. V sobi pa so se obravnavale denarne zadeve med ravnateljcem šmarjetske posojilnice in glavnim njenim stebrom, mladim Vrbanom.

„Jutri prideta na kosilo,“ je vstajal Albin in vtikal v denarnico Vrbanove stotake; „županov god“.

„Ali boste nocoj streljali?“ vprašala je Ema.

„Tako, da bo vse pokalo po Šmarjeti, možnarji od smodnika, nasprotniki od jeze. In razsvetljava bo, da preženemo za par ur vso srednjeveško temo.“

„Meni se zdi to vse preveč,“ je dejal Stanko.

„Kako?! Ker prodaja Adolf sam sveče, je vsaka razsvetljava gotov dobiček.“ Vzdignili so se.

„Vi se pa tukaj zabavate,“ pozdravil je Albin naše znanke pred hišo.

„Gospod Albin,“ dejala je mati, „zdaj je prišel pravi ženin za našo Lenčiko.“

„Sem slišal in čestitati mu je, ker dobi brhko nevesto. Toda, Lenčika, prijatelja si ostaneva tudi potem. Saj včasih sva se vendar imenitno imela, he!“ Tonček je nekoliko pobledele in Lenčika zardela in vstala od jeze.

„Na dan z vsem, kar veš o meni!“ se je razjezila.

„Zakaj tako huda! Jaz sem pameten človek, ki ve, kaj se sme govoriti in kaj ne. Nič se mi ne zdi grše in nehvaležnejše, nego, če se je kdo kje dobro imel, v slabo ime spraviti potem svoje dobrotnike ali dobrotnice.“

„Peklenska čeljust!“ skočil je Tonček po konci, ga prijel za rame in stresel, da mu je omahovala glava in padel ščipalnik z nosa.

„Pustite me pri miru, pustite me pri miru! Z vami ne govorim. Z vami bom govoril pred sodiščem, pred sodiščem. Ema in Stanko, vidva sta priči, kako me je napadel. Jaz mu pokažem, kdo sem jaz,“ je vpil Albin, zlezel na voz in odpeljal se.

„Malo prehudo si ga prijel, Tonček,“ menil je Stanko.

„Prehudo?“ jezil se je ta. „Vrat bi mu bil moral zaviti, temu lopovu.“

„Prosim, o mojem bratu se ne govori tako,“ ponesla se je Ema; a zavrnila sta jo oče in mati, da se vleče zanj, ki ga nič prida ni, ki dela povsod zdražbe in krađe pošteno ime vsakemu, ki se druží z njim.

„Kdo ima prav, to bo razsodilo sodišče,“ je dejala Ema in šla.

„Da, da, sodišče,“ ihtela je Lenčika. „Vsej župniji še ni priznalo sodišče toliko časti, kolikor temu hudobnežu. Kdor mu pove resnico, tega leti tožit. Cene je plačal 10 kron, ker mu je rekel slepar, Frtin 20 kron, ker nista mogla dokazati. S sodiščem drži v strahu vso župnijo in počne, kar hoče. Vse se trese pred njim.“

„Jaz se ne tresem,“ je dejal Tonček. „Le to mi je žal, da sem ga stresel premalo.“

„To je moj stari Tonček,“ pohvalil ga je oče. „Kadar človek prav dela, ne sme premišljovati, kaj bo. To je božja reč; naša samo, da prav storimo.“

Nastal je molk. Družba je bila poparjena; vsak vtopljen v svoje srčne zadeve. Samo gospodar Stanko ni bil tako malenkosten; ta je na tihem štel, koliko ima že denarja naloženega v posojilnici, koliko mu je naraslo obresti, kje bi se dalo še kaj pritrirati. Pri jedi? O pijači itak ni bilo vredno govoriti. Ali pri obleki? Prav neumna, potratna in nepotrebna se mu je zdela šega, da nosijo ljudje ob nedeljah in praznikih lepšo obleko nego ob delavnikih, kakor da bi se z obleko častil Bog, ne pa z dobrimi deli. Da se ob nedeljah in praznikih ne dela, to naj bi še bilo v božjem imenu; a da zahtevajo ljudje baš za tiste dni, ko nič ne delajo, več in boljše hrane, to je nespametno. Ali bolj kaže imeti hlapca ali plačevati dninarja, to je imel dobro preračunjeno, kakor da bi se bil učil iz najmodernejših gospodarskih knjig, ki slone na tako blagih načelih, da bi ob njih uresničenju morala gladu poginiti polovica delavnega ljudstva. Baš se mu je bila vrnila misel, kako bi starše naložil Lenčiki, kadar se omoži, ko ga prebudi Tonček, ki se je poslavljajal.

„Torej, ti greš,“ dejal je kakor izgubljen. „Uredi hitro svoje stvari in pridi kmalu zopet v vas.“

„Če bi Stanko razumel, kaj se spodobi,“ godrnjal je oče, „bi ga povabil na večerjo.“ — Tonček je šel in spremla ga je Lenčika. Mati pa je obdelavala Stanka, da mora iti za malopridnim Albinom, da ne bo tožil Tončka.

„Jutri grem v Šmarjeto,“ je dejal Stanko, „in bom vse poravnal. Lenčiki pa, če se omoži, ne bom mogel takoj izplačati dote. Zdaj je vse lepo naloženo in škoda bi bilo vzeti ven. Tonček je prinesel denarja s seboj, in če kaj zmanjka, dobi na posodo. Potem je pa tudi dota po mojih mislih prevelika. Jaz sem bral v nedeljo pri Kramarju novine, ki prav pametno pišejo, kaj da uničuje naše kmetske domove. To so previsoke dote, izplačila, ki tarejo vsakega, ki prevzame dom. Če propade dom, so tujci vsi otroci; če pa je dom trden, imajo zavetje vsi.“

„Da, da,“ kimal je oče, „tako zavetje, kakršno imava jaz in mati. Oh, Mamka božja, ti hočeš utrgati ubogi sestri, ki si prejel petkrat toliko. Ali nimaš nič srca, nič vesti?“

„Vi ga nimate,“ oglasila se je skoz kuhinjsko okno gospodinja Ema, „ki ste za vse ljudi boljši nego za svojega sina. Vi posedate in jeste, midva se pa pehava in stradava. Če bi se vam smilil sin, ne bi raznašali okrog laži, da ravnava grdo z vami, tako, da naju zaradi tega vse pisano gleda in morava slišati priimke kakor „tratenska lakota“. Ali to naji ne boli? In če vam ljudje kakor vbogajme tobaka dajejo, ali ni to sramota za naš dom? In kaj vam treba kaditi! Moj mož ne kadi in shaja, imenitni in bogati gospodje ne kađe in shajajo; samo to mora imeti vedno pipo med brezzobimi čeljustmi in puhati denar v zrak. Če bi bila jaz s Stankom, bi vam ubila in polomila tisto zakajeno potrato.“

„Ali boš kmalu izlila ves žolč?“ dejala je mati in odpeljala Vrbara na spodnjo stran hiše, kjer se je raztezal vrt proti dolini.

V dolini je belilo solnce šmarjetske hiše in med njimi visoko cerkev, žarki so se igrali po potoku in pisano barvali njive in travnike.

„Tam doli bosta živela,“ je dejala mati, „in kar hitro naj se poročita, da pojdem jaz ž njima, ker me tukaj tako grdo gledajo.“

„Jaz pa baš zaradi tega ne grem,“ jezil se je oče; „ampak tožil ga bom, svojega sina; naj reko ljudje, kar hočejo. Jaz hočem svojo pravico.“

Lenčika se je bila vrnila s solzami v očeh; zaman se je trudila razvedriti svojega ženina in srce ji je stiskal strah, da ne bi zavistna laž pognala korenin v njegovem srcu. Če pojasni vso zadevo, ali ne bo mislil Tonček, da se hoče oprati z besedami? Če pa molči, ali ne bo molčanje znak slabe vesti? Slutnja, kaj da premišljuje molčeči spremljevalec, ji je gnala kri v lice in jo zmedla tako, da ni našla nobenega pravega izraza.

„Ogiblji se Albina!“ je rekla za slovo in zopet zardela zaradi misli, kako si bo to razložil Tonček.

„To je moja skrb,“ je dejal in razšla sta se.

Gledala je za njim, a on se zamišljen ni obrnil nazaj.

„Koliko je brhkejši od mene,“ si je mislila. „Kako se mu bodo ponujale mlajše in premožnejše neveste, ki ga ne bodo mogle pol toliko ljubiti kakor jaz, ki sem ga rada imela, ko sva bila še otroka, in mislila nanj in čakala ga, dokler ni prišel. Oh, neusmiljeni jezik, ki je zastrupil sladko srečo!“

VII.

Tončku je bilo pri srcu, kakor da bi mu bil kdo zamazal spomin materin. Rotil se je na tihem, da je Albin zavisten lažnivec in da ni izgubil biser njegov nobene cene; a mirno čuvstvo je bilo skaljeno in iz kalne vode so kakor urhi pomaljšale glave hude misli; in naj jih je pregnal še tolikokrat, takoj se je zopet tu in tam pokazala ostudna glava in z ostudnim zvokom premotila tihi mir. Zatrjeval si je, da ima tem rajši Lenčiko obrekovano od takšnega človeka in da zasluži tem večjo ljubezen preganjana nedolžnost; toda odkrižal se ni ljubosumnosti, ki se ga je lotevala, ljubezni podobna kakor opica človeku. Če mu je naslikala domišljija prijetno življenje v prijazni hišici z ljubo družico, zagledal je za mizo, grom in strela! Albina, ki se mu je režal. Skrčil je pesti, zaškripal z zobmi in vroče mu je prihajalo, ne samo od solnca, ki je pripekalo. Pospešil je korak, da ubeži nestvorom domišljije, ki so drli za njim kakor razdraženi sršeni.

Pred vasjo ga sreča oče, ki je razprostrl roke, da objame sina; a Tonček se je umaknil, spomnivši se svoje matere. Potemnelo je staremu Hribarju oko, a rekel ni nobene hude besede, v svesti si svoje krivde; le zvok glasu je razodeval notranjo burjo.

„Torej vi ste moj oče,“ je dejal Tonček in segel si v nedrje. „Mati je umrla, to veste.“ Oni je prikimal. „In kako je umrla, to tudi veste.“ Mož je povetil glavo. „Naročila mi je, naj vas pozdravim in da vam je vse odpustila. In to vam imam izročiti.“ Privlekel je iz nedrja malo usnjato vrečico: „Poročni prstan, čist kakor takrat, ko ste ji ga nataknil na prst, in to pisanje, preklic starega Kramarja.“

„Prokleti Kramar!“ zastokal je mož. „On je kriv naše nesreče. On me je pognal v Ameriko. Oh, pa tudi jaz sem kriv in zato sem tepen. Vrnil sem se, da se maščujem. Toda matere tvoje nisem dobil več“ — prijel se je za glavo in pomolčal — „tebe ne; le starega grešnika na smrtni postelji. Njemu nisem mogel več do živega, toda Adolf in Albin mi bosta plačala očetov dolg.“

Tonček je zmignil z rameni, češ, to ne bo odgrnilo materinega groba.

„Ali potrebuješ denarja?“ vprašal je oče užaljen in gledal v tla.

„Ne. Prihranil sem si v desetih letih toliko, da lahko začnem.“

„Prepustim ti kočo, če hočeš.“

„Za moj obrt ni pripravna.“

„Vsako besedo moram iz tebe vleči. Povej vendar kaj o materi in kako se je tebi godilo.“

„Ko je umirala mati, sem jaz spal poleg nje, tako da je umrla res od vseh zapuščena. Meni pa se je godilo bolje nego otroku, ki mu umre mati in se oče ne briga zanj.“ Pripovedoval je ob kratkem, kako je živel pri Vrbanu, kako se izučil kovaštva, koval v Ljubljani in v Celovcu, dokler ga niso vzeli k topničarjem.

„In kaj sem počel jaz, tega nič ne želiš zvedeti?“

„Pozneje katerikrat,“ je dejal Tonček, pozdravil in šel.

„Kramarjevih se varuj!“ vpil je oče za njim in obrnil se proti svoji koči nad vasjo. „Prav se mi godi,“ trdil si je na tihem, „prav, da me prezira sin sedaj, ko me ne potrebuje, ker sem ga zatajil jaz takrat, ko me je potreboval; toda hudo je, hudo.“

Tudi sinu so plale neprijetne misli po mladi glavi. „Kramarjevih naj se varujem! Zakaj se jih ni varoval on? Zakaj je bolj verjel njemu nego svoji ženi, bolj sovražniku nego prijatelju, bolj hudobnežu nego nedolžnosti!“ Kakor muhe pred hudo uro so mu zopet silile v glavo Albinove besede.

Zavil je v Frtinovo krčmo, kjer so ga veselo pozdravili, ker je bil Blaž hitro raznesel vest o njegovem prihodu. Prisedel je stari prijatelj Martin, ki je bil tudi služil pri vojakih, v domačem pešpolku in nosil za spomin brke, kadil ob nedeljah viržinke in se prišteval izobraženim Šmarjetčanom. Govorila sta seveda najprej imenitno o vojaških letih.

„Vojaška služba je dandanes igrača,“ zavračal je mladeniča stari Frtin. „Dve, tri leta služite in skačete krog vojašnice in vsake kvatre se vam da dopust. Marširate pa samo po železnici v vagonih. A prej je bilo drugače. Jaz sem služil osem let nepretrgoma in takrat je pel zares boben prvi teden: „Nič delj ko do nedelje, nič delj ko do nedelje.“ in drugi teden: „Še en teden po nedelj, še en teden po nedelj!“ in potem: „Od nedelje do nedelje, od nedelje do nedelje!“ Marširali smo po deset ur na dan; in kakšne so bile kazni! No, da so te odpravili, to je prav.“

„Koliko let si hodil, Tonček, ti za bobnom?“ vprašala je Frtinka.

„Ne enega dne, mama,“ smejal se je Martin.

„Kako, da ne, če je bil vojak.“

„Jaz stavim za tri viržinke, da ni hodil Tonček za bobnom. Velja, mama?“

„Ne bodi neumen! Saj jaz ne kadim viržink.“

„Ampak jaz jih bom, ko stavo dobim.“

„Nikar ga ne poslušaj!“ dejal je oče. „Seveda ni hodil Tonček za bobnom, ker je bil pri topničarjih, in ti ne rabijo bobna.“

„V nedeljo, mama, da ne boste pozabili, tri viržinke! S Tončkom se morava malo postaviti.“

„Z očetom sta se že videla?“ dejal je Frtin. „Sam za se živi v koči, ki jo je bil nazaj kupil in popravit, in vrtnari zopet po malem. Pri čem da je, se pa nič ne ve. Marsikdo si naredi denar v Ameriki in o teh vse govori; o drugih, ki se vrnejo revni, je vse tiho.“

„Kaj pa Kramarjeva dva?“ vprašal je Tonček.

„Prevzetnost je velika,“ razlagal je Martin, „in razvlaka tudi; toda Albin je, mislim, že zabil svojo doto, in koliko je Adolfovega, se ne ve. Lansko leto je bil zelo pri kraju in je bil namignil učitelju, naj ne uči otrok tiste pesmi: „Pred nami boben ropota.“ Potem se je pa poravnalo in pogodil se je z upniki za 50 odstotkov popusta in zdaj je zopet na konju. Časti ju vse, ne mara pa za nju nihče.“

„Jaz ju imam tem rajši, čim manj ju vidim,“ dejal je krčmar.

„Ker ste plačali 20 kron, ko vas je tožil Albin zaradi razžaljenja časti.“

„Kaj tistih 20 kron! A kar je naredil Adolf prejšnjemu dacarju, tega ne pozabim nikoli. Nekega Dolinarja smo imeli — tam pri Logatcu je bil doma — tako dober in vesel in postrežljiv človek je bil, kakršnega ne dobimo več. Vedno je premišljeval, kako bi ljudem pomagal, in ustanavljal je društva in zadruge in govoril in svetoval na vse strani. Ženil se je pri Cenetovi Metki, ki se je pri Kramarju učila kuhati. Toda ne dolgo.“

„Adolf jo je hotel sam učiti,“ je dejal Martin. „To pa dacarju ni bilo prav.“

„Naj bo, kakor hoče,“ povzela je mati. „Sporekla sta se in toževala. V sodišču sta se potem nekako poravnala in zopet občevala prijazno. Dacar pa je bil tako nespartan ali tako dober, da je dovolil Adolfu pri neki veselici

iztočiti par litrov nezadacanega vina. Adolf pa hajdi! ovadit dacarja. Prič je bilo dosti, utajiti se ni dalo nič. Dolinar je izgubil službo. Črez nekaj mesecev smo brali, da je utonil v Mariboru. Metki se je pa nekoliko zmešalo. En mesec, dva je zdrava in dobra, ne govori mnogo, a dela prav pridno pri Žibertu. Na mah pa jo zgrabi, da začne tavati okrog in iskati Dolinarja. Zdaj roma že zopet.“

Tonček je tiho prikimal in vprašal, kako da se Žgur družī s Kramarjevima.

„Obešata se nanj, ker njima ljudje nič prav ne zaupajo, Žgurju pa, ki je poštenjak, samo nekoliko ničemuren.“

„Ali se ni ženil Albin na Trati?“

„Oh, ta se ženi povsod; a povsod le na kvatre. Sestro ima omoženo gori, Emo. Ta je pa vse drugačna; ta je pa takšna gospodinja, kakršnih treba z lučjo iskati. Mladi Vrban bo kmalu najbogatejši tod okoli.“

„Kako pa ravnata s starima dvema, tega pa nič ne poveš?“ oponesla je gospodinja, ki je slišala iz te hvale nekako očitaneje.

„Da, to je res. S tema ne delata lepo. Tako ni noben človek popoln; ta je dober za to, drugi za drugo, za vse nobeden.“

Vstopil je Žgur, ki je iskal Tončka. „Že imam nekaj za te, Tonček!“ je zavpil. „Poleg Žiberta Mlakarjeva hiša se bo dobila, kakor nalašč za tvoj obrt, zraven vrt, njivica in malo travnika. Nekaj boš plačal in potem dobiš takoj posojilo na hišo.“

Šla sta ogledat si hišo, ki je ugajala Tončku. „Blizu kočē, kjer si se ti rodil,“ dejal je Žgur in pokazal na leseno, ometano hišico. „Oče jo je popravil; a noter ne pusti nikogar in z drugimi kočarji se ne družī; zato ga nimajo nič kaj radi.“

„Jutri se odpeljem,“ je dejal Tonček, „da uredim svoje stvari in v dveh dneh pripeljem najpotrebnejšo opravo.“

Na vasi so začeli pokati možnarji.

„Kaj pa to?“ začudil se je Tonček.

„Jutri je županov god, sv. Adolf.“

„Slavite ga kakor cesarjevega.“

„Par let sem. — Dvakrat, petkrat, šestkrat. Jaz štejem, koliko bo strelōv. Prihodnji teden bo župnikov god, takrat bodo pa zopet streljali in sprožili še več strelōv, ker se vedno kosajo med seboj.“

„A to vas precej stane!“

„Ugnati se ne da nihče in videl boš, da če bo nocoj razsvetljava, bo prihodnji teden tudi.“

Žgurjeva gospodinja Katra jima je doma gostoljubno postregla in Tonček je kmalu pestoval Blaževe otroke, kar je bilo posebno všeč gospodinjji in še bolj njeni mlajši sestri Jerici.

„Kako ti je všeč Jerica?“ dregnil je Blaž Tončka s komolcem, ko sta bili ženski ostavili sobo. „Ali ni brhka? In gospodinja, to ti rečem, kakor njena sestra, in doto ima, in nobenemu drugemu je tako ne privoščim kakor tebi.“

Tako je hotel dobri Blaž prikleniti svojega prijatelja s hišo in z ženo na Šmarjeto; a Tonček, ki je premišljeval, če se ni bil s hišo prenaglil, se ni še hotel dvojno vezati.

V kuhinji pa je tožila Jerica gospodinjji, da nič ne skrbi zanjo. „Ti si se tako hitro omožila,“ je dejala; „zame se pa nič ne zмениš, dasi bom o Veliki noči že 23 let stara.“

„Zakaj pa ne vzameš Martina, ki se ti ponuja!“

„Ker je predolgočasen.“

„Kaj pa ta Tonček, ali ti je všeč?“

„Ne rečem, da bi ga ne vzela,“ dejala je Jerica in sklonila se pomivat posodo.

„Šaj sta z Blažem prijatelja. Ta mu bo že dopovedal.“

„Če mu bo le res?“

„Jaz mu bom precej namignila.“

„Toda, Katra,“ stopila je sestra za njo, „mene ne štuli vmes!“

Sporazumno se ji je nasmehnila sestra in ji požugala: „Dekle, dekle, dobro izbiraš.“ Jerica pa je bila stekla po stopnicah preobleč kočemajko in opasat nov predpasnik. Kmalu je zvedel Tonček od zgovorne deklice, koliko da je stara, da ima snubca, za katerega ne mara, in baš je začela pripovedovati o Vrbanovih na Trati, kjer je pred kratkim služila, ko sta prihiteli Tončka pogledat in pozdravit stara Boštetovka in Zidarica. Nista se ga mogli nagledati, kakšen korenjak da je. Držali sta ga vsaka za eno roko in spominjali se, kako radi sta imeli njega in njegovo mater, kako prijetno se je živelo v starih časih in da naj bi dal Tonček za par litrov vina in za dva hleba belega kruha za dobro srečo. Tonček se ni dal prositi, videč revščino nekdanj premožnih gospodinj, ki sta nekaj časa jedli in pili in slavili Tončka, potem pa odnesli vsaka svoj hleb in polovico vina, češ, da morajo piti tudi drugi domači na Tončkovo zdravje.

Nastal je mrak in po oknih nekaterih hiš so se prižgale luči.

„Razsvetljava! Pojdiva gledat!“ dejal je Blaž, ogrnil suknjo in šla sta s Tončkom po vasi.

Nekako polovica hiš je bilo razsvetljenih, po ena ali dve sveči na vsakem oknu; naprednejši Šmarjetčani so bili razobesili lampijone in videti je bilo tudi nekaj transparentov. Ljudje so hiteli radovedno iz hiš, »Citre« so se zbirale na cesti pred gostilno in čuti je bilo: „Živio župan!“ in vmes smeh in zabavljanje.

„Ali je še kak pameten človek v Šmarjeti,“ jezil se je stari Boštè, „ali ste vsi znoreli? Prej ste streljali proti toči in zdaj svetite, da bodo našli pijanci od Kramarja domov.“

„To ti povem, Tonček,“ pridušil se je Blaž, „če bodo nocej pobili okna župniku, imel bo prihodnji teden pobita župan.“

»Citre« so se ustavile pred županovo hišo; prihitelo je, kar je bilo otrok po Šmarjeti, in zagrmela je „Lepa naša domovina,“ in za njo bučalo „Morje Adrijsko.“

„Nadaljuje se v gostilni,“ dejal je basist, ko so odpeli, „pijača in prosta zabava.“

„Jaz upam,“ dejal je tenorist, „da zabava in prosta pijača.“

„Najprej h gospé majorki!“ odločil je Albin. „Tam zapojemo »Zagorske zvonove« in »Nezakonsko mater«, bas-solo, ker gospa ima rada kaj genljivega.“ In šli so in peli, in ko je zabučal silni bas Čurnovega Jožeta: „Kaj pa je tebe treba bilo,“ so se odprla vrata in s svojo hišno, ki je nesla na velikem podstavku vina in kupic, je prihitela majorka, okrogla gospa v najboljših letih z ljubeznivim, hvaležnim nasmehom, namenjenim v prvi vrsti pevovodju Albinu, ki se je elegantno priklonil, potem solistu Jožetu, ki je še bolj čustveno stresal glas, češ, kako mu vre pesem iz dna srca in kako čuti s pesnikom in skladateljem. In ko je hropel Jože: „Vedno bom srčno ljubila te,“ sta se gledala dolgo in sentimentalno gospa majorka in Albin. Vsa žareča je ploskala gospa z debelimi rokami in pomignila hišni, naj ponudi pevcem vina. Toda ti niso razumeli, kar se tiče ploskanja, nobene šale in držali se gesla: Najprej delo, potem zabava; vsa pesem se je zapela še enkrat od konca do kraja.

„Oh, šmarjetski slavčki!“ žvrgolela je gospa, ko so pevci pili, „kakšni glasovi!“

„In grla, gospa, grla!“ je dejal Albin in pogledal po praznih kozarcih, katere je gospa iznova napolnila.

„Za vaš god, milostiva,“ laskal se je Albin, „pripravljamo nov zbor.“

„Vi ste preljubeznivi, gospod Albin. Kaj bi bila Šmarjeta brez vas! Kjer ste vi, tam je življenje, tam kratek čas.“

„Da, gospa, jaz sem neizprosno sovražnik dolgega časa, dolgih obrazov, dolgih pridig in dolgih noči, sploh vseh dolžin in dolgov.“

„Kaj pa dolgih las, gospod Albin?“

„Dolgih las pa ne, ker mi prijetno naznanjajo kratke misli, namreč kratkočasne misli.“

„Torej ljubite nekoliko, gospod Albin, tudi laž, ker ima kratke noge. — Toda Bog vas živi!“ In trčila sta in pogledala se sporazumno kakor stara prijatelja, ki si semtertja malo ponagajata iz ljubezni.

Čilo in ravno je odkorakalo potem pevsko društvo z baš zadosti razdraženimi grli v županovo gostilno.

VIII.

Drugega dne se je z imenitnim kosilom praznoval županov god, da so lahko potem poudarjale novine, kako priljubljen in obče čislán mož da je. V gosposki sobici je sedel gospod nadučitelj, prišla je bila z gospo majorko ena učiteljica in poleg njih sta sedela Stanko in Ema. Zabaval je družbo gospod Albin, ki se je smelo klanjal zdaj gospe majorki in nagajal nadučitelju, zdaj učiteljici in jezil majorko. V prvi sobi pa so sedeli gospodarji, med njimi Žgur Blaž in govorili resno in bahato. Župan je prisedel zdaj tu zdaj tam in govoril redko in važno, kakor se spodobi slavljencu. Prišel je h gosposki mizi in napil mu je nadučitelj kot vzor-županu, ki drži red v občini kakor v dobri šoli. Župan je pobobnal po mizi in menil, da v občini to ne gre tako gladko kakor v šoli, da je moral v začetku pokazati zobe, tega tožiti, onega kaznovati, tretjega raztrgati po novinah, dokler se ni v red spravila občina.

„Red je temelj vzgoji in pouku,“ je dejal nadučitelj; „red vzgaja značaj, in značaje vzgajati je namen šoli.“

„Lep namen!“ smejal se je Albin. „Kaj pa je značaj? Ovira napredku in napredovanju. Hvala značajev je samo mladinskim spisom hvaležna snov. Z značajem se ne pride nikamor. Le vprašajte naše uradnike. Kdor se vedno suče

v istem zagrajenem prostoru, ki ga imenujemo značaj, hodi, hodi, a ne pride naprej kakor osel, ki v kolesu vodo žaga.“

„A s tem,“ dejala je majorka, „vrši vendar svoje delo in izpolnjuje svoj namen.“

„Gotovo, če je kdo osel.“

„Jaz imam pa rad značaje,“ dejal je Adolf, šel v prvo sobo in napil Žgurju. „Ti Blaž, ti si značajen mož. Ti moliš, jaz pa kolnem, a sva si vendar prijatelja, in kakor potegneva, imava svoje tri, edino prava politika.“

„Kaj pa je to pravzaprav, politika?“

„Politika?“ razlagal je Adolf. „Če ti, Blaž, obljubiš, kadar te Frtin napaja, da boš njega volil za župana, in kadar te napajam jaz, da boš volil mene, in če voliš na vse zadnje samega sebe, je to politika.“

„Torej sleparstvo,“ je dejal Blaž.

„Če se odkrije in ponesreči, pač,“ je dejal Adolf. „Če pa posreči, se imenuje takšna politika uporaba duševne premoči.“

Važnejši pogovori so se pletli v sosednji sobi.

„Gospoda, jaz imam imenitno misel,“ je dejal Albin.

„Ah, to je lepo!“ je dejala majorka.

„Na dan ž njo!“ nadučitelj.

„Dolgo se že ni ustanovilo nobeno novo društvo v naši vasi. Mi dremljemo in nazadujemo, svet pa hiti naprej. Ali poznate, gospoda, tamburo?“

Vsi so pritrdili.

„Tambura je imeniten inštrument, inštrument bodočnosti, ki bo izpodrinil gosli in bas. Ustanovimo tamburaško društvo! Za prvo silo nas je zadosti, kar nas je tukaj.“

„Ali sodelujejo tudi gospe in gospodične?“ vprašala je majorka.

„Te v prvi vrsti. Na Hrvaškem ni vasi, ki bi ne imela tamburaškega društva, in vse gospe in gospodične so zraven in ilustrovani listi ne prinašajo skoro drugih podob kakor tamburaške zборе. Kakor hitro se ustanovi naše društvo, pokličemo Rovška iz Ljubljane, da nas fotografira vse vkup, in listi se bodo kar trgali za fotografijo, Potem priredimo imenitno veselico, kjer nastopijo »Citre« in tamburaški zbor.“

„Prisedite, gospod župan!“ vabil je Adolfa, ki je bil zopet vstopil, nadučitelj. „Gospod Albin ustanavlja nova društva. Tamburaško je že ustanovil. Sokolsko društvo bi se pa tudi dalo osnovati. Telovadba je velikega pomena za

vse družabno življenje in kako bi bila kmetskim fantom, ki so močni, toda okorni, olajšana vojaška služba, ako bi telovadili. Pouk lahko prevzamem jaz.“

„Samo dacarja Dolinarja še manjka zdajle,“ je pripomnil Stanko; „ta je bil tudi tako vnet za društva in za napredek.“

„Tak norec je bil kakor Albin,“ dejal je Adolf in prebledel; kajti prihitela je v sobo Cenetova Metka, pogledala po vseh kotih, posmejala se in popraševala: „Ali je tukaj gospod Dolinar, gospod Dolinar, moj ženin?“ Zagledavši Adolfa pa je zakričala tako čudno, da je groza spreletela goste, in kričaje je stekla iz hiše.

„Cilka, zakaj puščate to noro žensko v hišo!“ jezil se je župan in grizel si ustnico. — „Koliko sem že pisaril jaz na vse strani, da bi vzeli to revo v blaznico; a vse zaman. Človek ne ve, čemu je deželna blaznica. Treba bo to škandalozno stvar spraviti v novine. — Zapojmo! »Mi smo mi, mi smo mi, — Smo iz Šmarjete doma.«“

Zabava se ni hotela več vneti.

Stanko in Ema sta se vzdignila prva.

„Albin, posojilnično knjižico mi prinesi!“ dejal je Stanko.

„Zdaj je ne grem iskat; jo boš že dobil.“

„Tončka pa nikar ne hodi tožit!“ je dejala Ema. „Naj vzame Lenčiko in naložila jima bova za balo stara dva, da bo mir.“

S prijetno zavestjo, da sta jedla in pila zastonj, sta se vračala Tratenska domov.

„Posojilnične knjižice pa mi le ni dal Albin,“ pre-mišljeval je Stanko. „Menda mi je vendar pripisal teh 800 goldinarjev, ki sem mu jih bil dal.“

„Kaj pa, da ti jih je. Saj ti še nikoli ni pripisal pre-malo in knjižica ni v njegovih rokah nič manj varna nego v tvojih,“ zavrnila ga je žena in vohala doma po hiši, če ni morda Lenčika kuhala za kosilo žgancev mesto kaše, kakor je bila ona naročila.

Za Tratenskima se je poslovila gospoda, dasi jo je s prisiljeno veselostjo zadržaval gospodar. Spremil jo je Albin, češ, da se mora izprehoditi; Adolf pa je prisedel h kmetski družbi, kjer ni bilo treba skrivati slabe volje.

„E, pustite dacarja, naj v miru počiva!“ je dejal jezen in zvrnil kupico vina in obrnil pusti pogovor o Cenetovi Metki in dacarju Dolinarju na Amerikanca Hribarja in nje-govega sina Tončka, ki se gledata kakor pes in mačka.

Začeli so ugribati, ali ima stari Hribar kaj denarja ali nič, ali se bo Tonček obdržal kot kovač ali ne. Polagoma so odhajali gostje drug za drugim, ko se je bilo zmrabilo; in ostal je poleg župana le še mladi gospodar, Žibert in stari Robovec, oba imovita in ponosna na prijateljstvo obeh bratov.

„Čaja nam napravite, Cilka, potem pa spat pojte,“ dejal je Adolf natakariči, ki je kimala pri drugi mizi. „Mi pa naredimo majhno igro.“ Položil je kvarte na mizo.

„Kaj bomo igrali?“ vprašal je Žibert.

„Cvik, po malem, po krajcarju.“ Zažvenketal je drobiž po mizi in pričela se igra. Ura je potekala, ne da bi bili opazili, strastno zatopljeni v razburljivo igranje. Samo kakšna kletev se je še slišala in udarjanje pesti, ki so metale kvarte na mizo pod srepe oči. Žibertu je tekel pot s čela, da so se mu prilepili lasje ob sencih. On je izgubljal; a čim več je izgubil, tem manj je hotel jenjati in pri igri velja načelo, da kdor dobi, ne sme jenjati.

„Štirideset goldinarjev sem že izgubil,“ je zaškripal z zobmi, „hudičeva igra!“

„Kadar hočeš, jenjajmo,“ je dejal Adolf in delil kvarte.

„Prodaj tele in precej imaš denar.“

„Ona ne pusti.“

„Ti si gospodar,“ potegnil se je zanj Robovec. „Ona naj prodaja kokoši, ne goveje živine. Pa saj ni treba, da bi žena kaj vedela. Koliko se klati ciganov tod, koliko pokradejo. V Stegnah so odgnali kobilu, v Črešnjicah dva prasca; zakaj bi se ne oglasili enkrat pri tebi, ki imaš hlev precej od hiše!“

„Tako bom naredil,“ je dejal mladi Žibert, vstal razburjen od mize in vrgel kvarte po tleh; „a vrag me vzemi, če se dotaknem še katerikrat teh hudičevih podobic! Adolf, naj bo vaš hlev odklenjen; kar zdajle — ura gre na eno — bom spravil tele noter k vam in mir besedi!“

„Prav, Žibert. Jaz koljem jutri ali pravzaprav danes na vse zgodaj. Mesto mojega teleta bo klavec tvoje dejal iz kože.“ — Žibert je šel in Adolf se je začel tolči ob kolena in krohotati se, koliko da bo zabave s tem Žibertovim teletom. „Prijetnejše ne bi bil mogel praznovati svojega godu. Robovec, ti si kanalja; izpij in greva spat.“

„Po mojem računu,“ je dejal Robovec, „bodo v par urah že iskali tele po Šmarjeti.“

Mladi nespametni Žibert je res iz strahu pred svojo ženo odpeljal sam sebi tele. Ko se je vrnil pozno ponoči,

ga je sprejela žena seveda neprijazno, a imel je mnogo izgovorov, kako važne stvari so se obravnavale pri županu, da se vrše dogovori za neko podjetje, ki bo dalo mnogo dobička, a mora ostati tajno, da ne zaženo ljudje krika.

„Pa kaj naša sivka tako muka!“ začudila se je žena.

„Ker ne zna govoriti,“ je dejal mož. „Naj muka!“

„Bog ve, kaj ima. Morebiti ji pastir ni dal vode ali pa je tele skočilo iz ograje. Pojdi gledat!“

„Saj se bo jutri videlo. Jaz ne grem,“ izgovarjal se je grešnik. A krava ni mirovala in gospodinja je šla klicat hlapca, naj pogleda, kaj da je. Črez dolgo časa se je ta oglašil, da išče teleta, a ga ne more najti. Precej je bila napravljena skrbna gospodinja in nič več se ni mogel potuhniti gospodar; moral je pokonci in iskat izgubljeno tele. Ni ga bilo in ni ga bilo. Žibert je svetil s svetiljko po hlevu, po dvorišču, kje bi bil kak sled in zdelo se mu je po dolgem trudu, ko je hudo napel svoje oči, da pelje sled iz dvorišča po stezi proti gozdu.

„Prokleti cigani!“ zagodrnjal je Žibert, „gotovo imajo svoje parklje vmes.“

„Oh, Janez in Tone,“ vpila je Žibertovka, „vzemita vile ali sekiro in tecita za njimi. Gotovo še niso daleč, ker sivka je tele gotovo takoj pogrešila. Najbrž so v gozdu krog ognja, ki vama jih bo ovadil. Hitita, hitita!“

„Cigan je cigan,“ ugovarjal je gospodar; „prestreže te na lepem in ti zasadi nož med rebra.“

„Kaj pa imate?“ oglašil se je s ceste fant, ki je še stražil, da ne bi prišel kak tovariš iz sosednje vasi zdraviti si v Šmarjeto srčnih ran.

„Jože, ali si ti?“ vprašala je gospodinja. „Cigani so nam odpeljali tele. Pojdi še ti loviti jih!“

„Tako; samo nekaj fantov moram še sklicati,“ in začel je vpiti po vasi in klicati tovarišev, da so se na vseh krajih odpirala okna in vse plaho popraševalo, kaj da je. Svetiljke so begale semtertja, oboroženi moški se zbirali in tako srdita gorečnost jih je prevzela, ko jih je okrepčala Žibertovka s hruševcem, da jih je zaman zadržaval sam Žibert, češ, da naj počakajo vsaj belega dne. Gorje ciganu, ki bi jim prišel v pest!

Za vetrnicami doma pa sta se krohotala Adolf in Albin in poslušala, kako vnema in ščuje ljudi stari Robovec, da „eni tecite na to stran, drugi na ono,“ kako da naj se sklicujejo, kako obkole tolpo, da jim ne uide nobena miš.

„Najbrž se je tele kam zateklo,“ razlagal je Žgur, „in morebiti ni daleč. Ali se ne oglašá že kravi, ki muka?“ In res se je slišal tak glas iz Kramarjevega hleva; a hkrati je začelo mukati na vseh krajih, iz vseh hlevov.

„Nikamor se ni zateklo,“ je dejal Žibertov hlapec. „Vrata v hlev so bila zaprta; tele jih ni samo odprlo in zaprlo. Tele se je odpeljalo.“

Na vse strani so se razpršili fantje in možje, po cele ure daleč jih je razposlal Robovec; zaman. Niti videli niso nobenega cigana, kaj li, da bi bili oteli tele! Ubogi Žibert je moral poslušati oštevanje svoje žene, ki ga je dolžila, da je on kriv nesreče in njegovo popivanje, in gonila ga, naj gre orožnikom naznanit tatvino. Mož se je branil, češ, da so samo pota, morda še stroški in druge sitnosti, da jim nič ne pomaga, če se cigani, ki so gotovo že pojedli tele, še tako strogo kaznujejo; zaman. Žibertovka se je hotela znositi nad hudobnimi cigani in mož je šel naznanit orožniški postaji. Nerada mu je šla beseda z jezika in govoril je previdno kot človek, ki noče nikomur storiti krivice. Ko ga je vprašal orožnik, iz česa da sklepa, da so cigani odpeljali tele, je dejal Žibert:

„Jaz ne dolžim nikogar, tudi ciganov ne, in rajši vidim, da uide deset tatov, nego da bi en pravičnik trpel. Ampak kar je, to je in teleta ni. Ali se je kam zateklo ali ga je kdo ukradel, tega jaz ne vem, in česar ne vem, tega ne trdim. Hlapec pravi, da so bila vrata zaprta; to bi kazalo, da so bili tatje v hlevu, ker ni misliti, da bi bilo tele zaprlo vrata za seboj. Možno pa tudi, da se moti hlapec, ki je taval okrog ponoči in zaspan. Naj bo, kakor hoče; to se preboli in pozabi. — Ali bo še kaj sitnosti?“

„Za tistega, ki je ukradel tele; če ga namreč dobimo,“ je rekel orožnik.

Žibert je šel in ni hotel o teletu nič več govoriti, nič več slišati; a sosedje, veseli zanimivega govoriva, so ga naprej in naprej nadlegovali s svojim sočutjem. Kdorkoli ga je srečal, vsak ga je ustavil in vprašal, kako da je s teletom, vsak je ngibal, kdo da bi bil to storil, vsak je imel svojega tatu na sumu; in doma so ga zopet obsuli z vprašanji, kaj da je dosegel.

„Ali mislite, da je tat že tjet, če gredo orožniki za njim?“ jezil se je gospodar.

„Če kdo, dobili jih bodo orožniki,“ dejala je žena.

„Jaz stavim glavo, da jih ne bodo.“

Ko pa je prišel načelnik orožnikov k županu z novico o tej tatvini, so ga sprejeli s takšnim krohotom, da je že hotel mož postaje razžaljen vzrojiti. „Nedostojno vedenje!“ je godrnjal in obrnil se; Albin pa ga je zgrabil za ramo, in vlekel nazaj in pripovedoval med smehom in krohotom na dolgo in široko zgodbo Žibertovega teleta, ki se pa orožniku ni zdela tako smešna kakor Kramarjevim; kajti čutil je, da gre smeh nekoliko na njegov račun. Da ga je lahkomišelni Žibert v zmoto zavedel, to ga je jezilo, tega mu ni odpustil; še tisti dan ga je naznanil sodišču.

Medtem, ko se je vsa vas smejala mlademu Žibertu, se je vzbudila novemu dacarju službena vest in gnala ga gledat, če ni morda Adolf zaklal dveh telet namesto enega naznanjenega.

„Baš sem bil stavil z bratom za pet goldinarjev,“ pozdravil ga je župan, „da pridete ogledovat, preden preide pol ure. Torej pogledajte Žibertovo tele, da ima samo štiri noge. — Albin, ti pa denar sem!“

IX.

Črez par dni je pripeljal Tonček svoje pohoštvo v Šmarjeto in nastanil se v prijazni hišici. Kmalu je zapelo kladivo na naklu in ljudje so hiteli poskušat, kakšen je novi kovač; in kdor ga je poskusil, je bil zadovoljen in ga priporočal drugim.

Ker je bil Tonček resnega vedenja in premišljenih besedi, se je prikupil možem in mladeničem; žene in dekleta pa je jelo skrbeti, kakšno gospodinjjo da bo dobil, ker nima revež več matere, ki bi mu jo izbrala, in ne utegne sam premišljevati o teh važnih stvareh. In res je imel Tonček od začetka toliko dela, da niti na Trato ni utegnil iti v vas. Hodil je k prijatelju Blažu ali pa sedeval zvečer pred hišo na klopi v družbi Frtinovega Martina, s katerim sta se menila o vojaških letih in domačih stvareh; tudi mu je tožil Martin, da ima rad Jerico, a da se ona norca dela iz njega. Tonček ga je tolažil, da je to ženska navada, da nočejo povedati, kar mislijo, da se skrivajo, kadar jih kdo išče, in prikažejo, kadar se naveliča.

„Dober večer, ali se hladita?“ je pozdravila Jerica in hitela mimo.

„Kam pa, Jerica?“ je skočil Martin pokonci.

„V štacuno.“

„Spremi jo!“ je dejal Tonček in Martin je takoj vprašal, če sme.

„Čeprav ne,“ je dejala in stekla.

„Zakaj pa bežiš pred noma, Jerica?“ je vprašal Tonček, ko se je vračala.

„Jaz nič ne bežim,“ je dejala in ustavila se; „ampak ti bežiš pred meno. Tri večere te že ni bilo pri nas.“

„Ker vas samo zadržujem, ki ste tako pridni.“

„Sami izgovori, sami izgovori!“

„No, pa pojva malo!“ je dejal Martin in dva fanta je pripeljala s seboj Jerica. Prisedla sta gospodar in gospodinja in vnel se je živahen pomenek. Tonček, ki je videl toliko sveta, je znal tako zanimivo pripovedovati, da se ni mogla naslišati Jerica, in Martin, ki si je odsev bleščečih njenih oči jako samoljubno razlagal, je bil ves srečen.

„Kakor v samostanu živiš, Tonček,“ je dejala Jerica. „Ali ti ni dolg čas?“

„Zmeraj prekratek, ker je toliko dela. Pospravlja mi stara Bistanka, ki mi sproti vsak dan pove, kar se je važnega zgodilo po župniji.“

„Ali nič ne pobije posode?“

„Seveda, toda ne nalašč.“

„S takimi starimi ženicami ni nič; jaz pridem pospravljat sama.“

„Jerica, prinesi še hruševca!“ ukazala je gospodinja in šla za sestro v klet. „Kakšne neumnosti pa ti govoriš!“ jo je oštevala. „Ali si se že tako prismodila? Meniš li, da ima tak resen človek, kakor je Tonček, rad, če kdo naprej in naprej otrobe veže?“

„Zakaj se pa smeje?“

„Smeje se pač, a misli si svoje šam pri sebi.“

„Ali meniš, da sem se mu zamerila?“

„Nič nemara, da si se.“ — Jerica je postavila pijačo na mizo, boječ pogledala Tončka, če ni slabe volje, prinesla si domačega dela in tiho poslušala. Martin jo je izpraševal, zakaj je tako molčča, in če ni huda nanj; Tončku pa je ugajala takšna še bolj in domov gredoč se je zalotil v takih mislih, da se mu je vzbudila vest, postavila mu pred oči drugo blažjo podobo in očitala mu nehvaležnost in nezvestobo.

Drugi dan je bila nedelja. Tonček je stal v cerkvi med fanti in oziral se na žensko stran, če zagleda morda Lenčiko. Zagledal jo je od strani, ko je klečala poleg matere, sklonjena na knjigo; a ozrla se ni. Takoj pa mu je

prestregla oči Jerica, ki je sedela v klopi in zaupljivo se mu nasmehnila. Po maši je hotel počakati Tonček Tratenskih pred cerkvijo; a opravki so ga odvedli drugam in zaman sta gledali za njim Lenčika in njena mati. Prevarjeni sta se vrnili in tožila je med potom mati, da se je Tonček prevzel, da je pozabil nanje.

„Kako hudo je pa tudi pri nas, mama!“ zagovarjala ga je Lenčika. „Postreči mu ne moremo in drugega ne vidi nego revo in žalost. Mladi ljudje imajo rajši veselo družbo. Potem ima pa tudi še s hišo mnogo opravka. Ali ste videli, kako lepo in snažno ima pred kovačnico, kako je popravil ograjo pri vrtu? Vidi se, da je bil po svetu in da ima spretno roko. Od mladih nog je bil že uren in ročen in vse se mu je spešilo.“

Tonček pa se je po kosilu skrbno oblekel, popravil si lase pred zrcalom in brž se napotil proti Trati. Dasi ga je gnalo srce videti zopet svoje ljube znance, mu je bila vendar težka pot, ker je že dolgo ni hodil; in premišljeval je, kako se bo izgovoril, kako degovoril zaradi ženitve. Da je namreč Lenčika njegova izvoljenka, ne dobrovoljna Jerica, o tem je bil preverjen; kajti misel, da vzame Jerico Martin ali kdorkoli, ga ni kar nič vznemirjala; a da bi dobil kdo drugi Lenčike, to se mu je zdelo neznosno, kakor sramotenje blagega spomina mladih let.

Pri mostu črez potok je stopil na cesto in kmalu je pridrdral za njim koleselj z Adolfom in Albinom. Voz je obstal; brata sta ga prijazno pozdravila in povabila, naj prisede. Imela sta namreč plemenito navado, da sta takoj odpustila vsakemu, komur sta kaj hudega storila, in kazala se ljubezniva, kakor da se nič ni zgodilo.

„Prisedite, gospod Hribar!“ je dejal Adolf. „Prostora je dovolj in vsi trije imamo isto pot. Menda vendar niste več hudi! Vidi se, da ste se v tujih krajih odvadili domačih šeg. Hudobni ljudje nismo v Šmarjeti, ampak norčujemo se iz vsega sveta in brat bo dal zapisati na svojo pisarno: Tukaj se norci brijejo, češejo in strižejo. Jaz upam, da se bolj seznanimo in sprijaznimo, ker smo skupaj v šolo hodili.“

„Voz ste prav izborno popravili,“ je dejal Albin. „Niti ljubljansko delo ni boljše in prav ponosni smo na vas.“

Tonček vendar ni hotel sprejeti te časti in trdovratno se branil voziti se, češ, da nima daleč in da ni truden. Še zoprnejša mu je bila ta prijaznost nego prej preziranje.

„V taki družbi ne grem k Lenčiki,“ si je dejal, ko se je odpeljal voz. Nevoljen je legel v senco pod hrast kraj ceste in gledal po ravnini zamišljen, ali bi šel na Trato ali ne. Morda ga pa tam nihče ne pričakuje, nihče ne pogreša! Oh, kako drugače, kako odkrito in ljubeznivo ga sprejemajo pri prijatelju Žgurju!

Ko tako premišljuje, zagleda svojega očeta in župnika iz vasi, ki sta prihajala po cesti. Da ga ne bi videla, se je umaknil v gozd, na mah odločen, da ne pojde na Trato.

Stari Hribar pa ga je bil spoznal in potožil je župniku, kakò se ga ogiblje sin, kako niti nobene dobrote ne sprejme iz njegovih rok. „In vendar nisem toliko kriv, kolikor on misli. A on ne ve, kaj je ljubosumnost. Naj bi bil on to izkusil, kar jaz, to sumničenje starega Kramarja, to norčevanje dan na dan, na samem in v družbi, ravnal bi bil še vse drugače, še vse hujše. Po meni je vrela kri in moral sem bežati, sicer bi bil ubil ali Kramarja ali pa sebe. Tega pa ne razume ta mladenič, ki vidi pred seboj le ubogo mater in sebe siroto.“

„Da, čudni postajajo otroci,“ dejal je župnik. „Mene tudi žene gor na Trato, kjer se s prav grdo nehvaležnostjo plačuje staremu Vrbanu dobrotljivost in prevelika ljubezen. Poskušal bom nekoliko ublažiti hude razmere; a ne vem, kako pojde. Lakomnosti se ljudje najmanj zavedajo.“

Pod klancem sta se ločila. Hribar se je s težkim srcem vrnil, župnik s težkim srcem nadaljeval svojo pot na Trato, kjer sta Adolf in Albin, kakor vse druge ljudi, vlekla tudi Stanka in Emo.

„Tole je kapljica!“ je dejal Albin in vzdignil proti oknu kisko vince, kakršnega je bil kupil par steklenic za slovesne prilike gospodar.

„Po sodu nič ne diši,“ je dejal Adolf. „Če bosta vidva tako zapravljala, vama postavimo varihe.“

„Pij, pa tiho bodi!“ ugovarjal je Stanko. „Knjižico si mi prinesel?“

„Že zopet sem pozabil. Čemu je pa potrebuješ? Obresti ne potegneš nikoli in denar imaš samo za gledanje. — He, Lenčika,“ jo je ogovoril, ko je šla skoz sobo, „ali še ni ženina? Pod klancem sva ga srečala in vabila, naj prisede; a je rekel, da se mu ne mudi. — Ali sta ta dva že daleč?“

„Lenčika bi ga vzela rajša danes ko jutri,“ je dejala Ema, „in stara dva naju nadlegujeta, naj ji izplačava vso

doto. Toda čemu? Saj ni izgubljeno, če ostane pri hiši. Ampak, Stanko, kar si potrosil za Lenčiko, to moraš odračunati. Zmeraj hoče kakšno novo obleko in to in ono in kadar naju ni doma, kuha za se in za starca kakor za svatbo, brez mojega dovoljenja.“ Tako so možili Lenčiko, ki je bila šla natihoma od hiše čakati in gledati, ali je morda vendar enkrat resnico govoril Albin.

Pod orehom pred hišo pa je popraševal župnik Vrbana in Vrbanko, kako se jima godi.

„Ej, slabo, slabo, gospod župnik,“ je dejal mož. „Predolgo živim za sebe in za druge.“

„Lenčiki vendar še ne živite predolgo.“

„Če bi te ne imel, bi bil že dve leti tam, kjer počivajo vrstniki.“

„Premislite, gospod župnik,“ je dejala mati, „kaj si je izmislila Ema. Midva naj bi šla v Čurnovo kočjo, ki je vsa razdrta in se še zapirati ne da.“

„A jaz ne grem,“ jezil se je oče. „Pod streho gor naju je spravila, pod streho. Naj bo, sem vsaj pod domačim krovom in v hiši, ne v koči. Ali sem zapravil zemljišče, da bi živel v koči? V kočjo ne grem.“

Iz hiše so prišli domači. Adolf in Albin sta prijazno stisnila župniku roko in Ema je omenila, kolika čast da je ta obisk, in Stanko je prinesel stolov, da ne bodo stali dragi gostje. Albin se je smehljaje se čudil, kdaj da je prišel prečastiti gospod župnik in kod, zakaj da se ni oglasil pri gospodarju ali gospodinji, ki bi ga bila takoj povabila na južino.

Župnik je rekel, da je prišel samo malo obiskat starega očeta in mater, da vidi, kako se jima godi.

„Nič sile jima ni,“ dejala je Ema. „Po noči ležita, po dnevu posedata.“ Oče se je obrnil v stran, da se ne bi videla solza, ki mu je zdrknila po velem licu.

„Oh, Ema,“ je vzdihnila mati, „saj delava, kolikor moreva; zakaj naju vedno pikaš s svojim strupenim jezikom!“

„Iz vaših ust pa se cedi zgolj med,“ je dejala snaha.

„Kje pa je pravzaprav vaše stanovanje, oče?“ vprašal je župnik.

„Gori pod streho.“

„Tako lepo in zračno,“ je dejala Ema, „da bi marsikdo kaj plačal za tako sobo.“

„A prevroče je poleti, veliko prevroče za stare ljudi. Kaj menite vi, gospod župan?“

„Jaz nič, gospod župnik, ker nimam besede v tuji hiši in ker mislim, da se ne spodobi mešati se v družinske razmere drugih ljudi. Gospodar tukaj je Stanko.“

„In jaz sem gospodinja,“ je pristavila Ema in primeknila se k bratu.

Župnik je začel miriti in tolažiti, govoril o četrti zapovedi božji, in kako se rado primeri, da se sinu v starosti tako godi, kakor se je po njegovi krivdi očetu.

„Škoda, da nimata tale dva,“ Albin je pokazal s palcem Stanka in Emo, „nič otrok, ki bi ju iz hiše gonili. Človek ne bi mislil, kakšna sreča so otroci!“ Vzdihnil je turobno, da je brata silil smeh.

Župnik je začel govoriti o onem svetu, kamor se vsi kmalu preselimo, o plačilu in kazni za to, kar smo storili na tem.

„Posebno vzvišen ni ta nauk,“ je pripomnil modrijan Albin. „Človek mora delati dobro zgolj zaradi dobrega brez ozira na plačilo ali kazen. Kdor ne krade, ker se boji zapora, ta po mojem nraavnem prepričanju ni poštenjak. »Dobro zaradi dobrega!« to je nraavni velevnik; kjer ne vlada ta, kjer se nebesa vmes silijo ali pekel, tam ni prave kreposti, tam se šopiri sebičnost. Zatorej tudi jaz nič posebno ne čislam tako zvane poštenosti preprostih ljudi. Vzemite jim hudiča, in vsi postanejo lopovi.“

„V dobro urejeni državi,“ je dodal župan, „kjer sodišča pravilno uradujejo, se že tudi izhaja brez hudiča.“

„Jaz sem hotel samo to reči, gospod župnik,“ je razlagal Albin, „da se dobi pravo poštenje samo pri olikanem človeku, poštenje zaradi poštenja, brez postranskih ozirov.“

„Dobro zaradi dobrega,“ je dejal župnik, „to je vsa popolnost, in neskončno dobro je Bog, ki je tako dober, da niti ne zahteva takšne popolnosti, ki podaja slabotnim ljudem oporo na težkem potu. ki sodi preproste ljudi mileje nego marsikak olikan človek v svoji popolnosti in se drži načela, da je vsak delavec vreden svojega plačila, tudi tisti, ki dobro dela. Vzemimo pa poštenega olikanega človeka, recimo uradnika; kdo mu bo verjel, da vrši dolžnost zgolj zaradi dolžnosti, ko spiše vendar vsak mesec pobotnico za plačo, poprosi semtertja boljše službe ali večje plače in se boji nekoliko tudi nadzorstva, kazni!“

Župnik je vstal preverjen, da ne doseže svojega namena in da bo treba počakati ugodnejše prilike. Nato se je poslovil, zunaj pred hišo potolažil stara dva Vrbanda in

odšel. Za njim se je čul iz hiše smeh in glasno govorjenje, da se je tako spretno odbil naskok, in hudovanje, da se vtiče duhovnik v najtesnejše družinske razmere.

Ob robu gozda pa je čakala Lenčika svojega ženina in gledala in poslušala, da bi začula njegov korak; zaman. Vrnila se je v mraku žalostna in tiho sedla k materi.

„Oh, Lenčika,“ je dejala ta, „tako hudo mi je doma; jaz pojdem kar s teboj.“

„Kam pa, mati, kam?“ je vzdihnila deklica in zjokala se nad nesrečno svojo mladostjo.

Župnik pa je došel Tončka, ki se je vračal počasi pol žalosten, pol jezen, in spomnivši se tožbe starega Hribarja se mu je pridružil in začel govoriti o Vrbanvih in prešel na razmerje med starši in otroki, kako bi se morali najtesneje okleniti najbližji in najboljši prijatelji; a kako so večkrat malenkosti, nespornost, slabosti brez slabega namena krive odtujenja, razpora ali celo sovraštva. „Ali niste vi tudi tega mnenja?“

„Seveda, gospod župnik,“ je dejal Tonček, čigar misli so bile še vedne na Trafi.

Župnik je obrnil svoj čoln naravnost proti cilju in omenil, da so največkrat takih žalostnih razporov krivi hudobni, nebrzdani jeziki. V živo so zadele Tončka te besede in živahno je pritrnil in napeto poslušal:

„Ena sama neumna ali hudobna beseda ukrade najpoštenjšemu človeku dobro ime in vseje seme nezaupnosti, žalosti in nesreče v srca, ki se najgorečnejše ljubijo.“

„Kakor med menoj in Lenčiko,“ si je mislil Tonček in preklinjal hudobni Albinov jezik.

„In najhujše je, da se tako težko popravi ta nesreča, tako težko izruje žalost in jeza, ki požene kal iz sumljivosti, naj bo še tako neutemeljena.“

Tonček je vzdihnil, ker je vse to čutil in izkušal.

„In kolikrat zavede popolnoma neutemeljeno sumničenje človeka na tako pot, da ne najde več nazaj in se začne kesati, ko je prepozno.“

Tonček je povetil glavo in se na tihem rotal, da njega ne zavede nobena beseda, nobena sumnja več, in prosil je v srcu odpuščanja Lenčiko, ki jo je bil tako žalil v svojih mislih.

„Če pa je koga zavedla taka beseda in taka sumnja in ga pripelje potem nesreča in žalost zopet na pravo pot, treba mu je odpustiti,“ —

„Istina,“ pritrdil je Tonček in zahteval v srcu, da mu odpusti Lenčika.

„ker vsi smo v isti nevarnosti, vsi lahko takisto zaidemo, in kakor bi nam bilo hudo, če bi nam ne odpustil oni, katerega smo razžalili, zapeljani, proti svoji volji, tako moramo mi, spominjajoč se človeške slabosti, odpovedati se sovraštvu in odtujevanju in prijeti za roko, ki se nam prijazno in skesano ponuja.“

„Tako je, gospod župnik,“ je dejal tiho Tonček in želel, da bi bila navzočna Lenčika. Kako prisrčno bi si segla v roko in prisegla si, nobene besede ne poslušati, ki bi mogla ohladiti gorko ljubezen.

V takih pogovorih sta prišla v vas in ločila se. Župnik je bil saj toliko potolažen, da če ni na Trati dosegel svojega namena, je pa vendar mnogo pripomogel, da se zblížata Hribarja, oče in sin. Tonček pa je premišljeval njegove besede, ki so se mu zdele tako lepe in resnične, premišljeval, v kaki bedi da živi Lenčika z lakomnim bratom in hudobno svakinjo in gleda nesrečo svojih staršev, katerim pomagati ne more; in plemenito delo se mu je zdelo rešiti jo bridkosti in s skrbno ljubeznijo ji poplačati nezakrivljeno nesrečo in iz tužne sedanjosti jo prepeljati v veselo bodočnost. In kako radi osrečujemo ljudi, če to količkej pospešuje našo srečo!

X.

„Tonček, že doma?“ nagovoril ga je Martin. „Veš kaj? Pojva k Žgurju!“

„Nocoj se mi kar nič ne ljubi,“ je dejal Tonček.

„Pa pojdi malo k nám! Toliko časa te že ni bilo.“

Šla sta. Pri Frtinu je sedel stari Hribar poleg krčmarja. Tonček je hotel sestti k drugi mizi, kar je očetu tako razburilo kri, da mu je kar počrnelo lice. A Frtin je hitro prijel mladeniča, ga posadil zraven sebe in trudil se, da bi spravil oba v prijazen pomenek; trud se mu ni posebno špešilo; sinova beseda je bila kratka in mrzla.

Prihajali so iz koč nekdanji imoviti gospodarji, Boštè z ženo in Zidar in Zidarica, ki je bila še ohranila zavest svoje važnosti in na ves glas tikala Frtina in Frtinko in materinsko ženila Martina, potem stari Jurjevec, potrt in pobit, ki je vsakih pet minut ségel v žep, če ima še tri-deset krajcarjev, in tožil, da vino ni več takšno, kakršno

je bilo v nekdanjih časih in da ga boli glava, če ga spije količkaj čez pol litra.

„Dober večer vsem skupaj, ki ste dobre volje!“ pozdravila je Zidarica, sedla k Martinu in ga vprašala, kaj da počne Jerica.

„Tonček, krščanska duša,“ silil je Boštè v mladega Hribarja, „naj te objamem in poljubim, ko te nisem videl toliko let. Ti si človek, kakor se spodobi, v Šmarjeti so se pa zaredili sami cigani.“

„Kar je poštenega v Šmarjeti, je skoro vse tukaj,“ je dejal Jurjevec in segel v žep in požvenketal s tridesetimi krajcarji.

„Pusti!“ mu je mignil z roko stari Hribar. „Nocoj plačam jaz, ker smo skupaj stari znanci in imam pri sebi Tončka.“

„Tudi dobro, Hribar,“ je dejal Jurjevec in stresel žep. „Danes ti, jutri jaz; saj smo prijatelji.“

„Star prijatelj,“ modroval je Boštè, „star denar in staro vino. — Ali veš ti, Hribar, da smo skrbeli mi za tvojega Tončka, ko je bil majhen, kakor za svojega otroka? Kolikrat je dobil pri nas kruha ali jabolk ali kar si bodi! Dandanes pa je svet drugačen in ne pozna pravega prijateljstva. Za denarjem se pehajo, ki jim nič ne zaleže; a pametno živeti ne utegnejo ti norci. Kako nosijo vsak liter mleka sproti v mlekarno, vsak krajcar sproti iz mlekarne v posojilnico in kupujejo in prodajajo, da bi ugonobili vsakega žida! Šola mora biti palača, hiše vse zidane, in vodovod, ko imamo vode več ko treba.“

„Toda mnogo lepša je vendar Šmarjeta sedaj, nego je bila pred dvajsetimi leti,“ ugovarjal je Martin.

„A življenje je bilo lepše nekdam,“ je dejal Zidar in postavil trdo na mizo izpraznjeni kozarec. „Ali ni res, možje? — Hribar, daj mi za eno pipo tobaka; dopoldne sem ga bil pozabil kupiti in popoldne je opalta zaprta. Vse drugače, vse lepše je bilo v Šmarjeti,“ je trdil in tlačil v pipo, da ni imela več duška, in spretno stresal tobak za rokav, odkoder ga je znal ročno odvajati v žep. In kočarji so začeli zabavljati, kako da gospodarijo ti mladi norci po Šmarjeti in kako zapravljajo.

„Jaz le čakam, kdaj bo konec te prevzetnosti; napihnjeni so že tako, da jih lahko upniki na meh oderó. Najhujša sta ta dva Kramarja,“ je dejal Jurjevec in zaškrtal z zobmi.

„Dolinarja je utopil Adolf,“ dejal je Zidar, „in Žiberta osramotil, ki bo moral vrh vse sramote še sedeti.“

„Kaj pa letajo za njima!“ godrnjal je stari Hribar.

Baš so bili možje dognali, da sta Krčmarja lopeva in le o tem se še pričkali, kateri izmed obeh je večji, ko sta vstopila Adolf in Albin.

Umolknili so gostje vsi, a držal se je vsak drugače. Stari Hribar je tako pisano pogledal mlada gospoda, da sta oba umeknila oči; Tonček se je muzal v nadi, da sta slišala vsaj zadnje besede; iz istega vzroka sta bili Boštetovka in Zidarica precej preplašeni in kočarji v veliki zadregi; nehote je zvrnil Boště kupico in si jo iznova nalil, Zidar pa prižigal pipo, ki ni vlekla, in Jurjevec živketal s tridesetimi krajcarji. Krčmarica je odpirala in zapirala omaro; krčmar pa je stal sredi sobe, roke uprte v pok, trdno kakor poln vrč z dvema ročema.

„Na zdravje, gospoda,“ pozdravil je župan. „Dve četrtniki starine! Pri vas, gospod Frtin, mi vino bolje diši nego doma, in da se vam vsaka tako lega ubriše in očisti, to mi je uganka. Jaz sem pri svoji zeleniki vse poskusil, ribji mehur, jajca, mleko; ne pomaga nič. Gospod Frtin, enkrat morate priti pogledat in povedat, kaj da naj storim. Zidar, vaša pipa ne vleče; ali vam smem postreči z eno smodko? Prosim, gospoda.“ Stresel je na mizo deset portorik in Zidar, Jurjevec in Boště so segli in ostalo jih je še pet.

„Martin, zakaj pa vi ne pridete pet v naše društvo?“ vprašal je Albin. „Vi imate posluh in glas, prijeten bariton; letos bo birma, bi škofu zapeli.“

„Če pristopi Tonček, pristopim še jaz,“ je dejal Martin in se umeknil Albinu, ki je sedel poleg njega, si vzel nogo na koleno in se tapljal po stegnih, kakor je imel navado v boljši ženski družbi.

Adolf je prisedel k Boštetu in začel govoriti o politiki, kako je vse zavoženo, ker so na krmilu samo sebični kapitalisti, ki odrivajo navadne poštenjake, kako preseda gonja proti duhovnikom že vsem poštenim in pametnim ljudem.

„Baš duhovniki,“ povzel je Albin, „so najboljši zastopniki ljudstva; iz ljudstva so izšli, stiske in težave ljudstva poznajo najbolje; oni so najpametnejši, najneodvisnejši, najdelavnejši možje in hkrati najboljši govorniki. En deželni zbor samih župnikov, pa smo na konju!“

„Vaših norcev,“ ga je ustavil Frtin; „sem jaz do grla sit. Kaj boste vi govorili o duhovnikih, ki jih videti ne morete.“

„Ker vas spominjajo,“ se je jezila Frtinka, „da je še drugo oblastvo nad nami, ne samo to, ki vlada v deželi.“

„Tako je,“ pritrdil je stari Hribar; „norcev ne potrebujemo.“

„Mir besedi, mir besedi!“ pogovarjal je župan. „Gospa Frtinka, dva štefana vina na mizo! Kranjč je rad vesel; — Oj, zakaj b' ne pel!“

Kar jih je pilo na Adolfov račun, vsi so zapeli za njim; Zidar in Zidarica sta se topila sužnje sreče, ko je trčil ž njima župan, in Boštè in Boštetovka sta pazila, da jima ne odide primeren delež pri obeh štefanih.

„Tole je mož,“ dejal je Boštè in napil županu.

„Šaljiv in smešen kakor rajni oče,“ nasmihala se je Zidarica. „Oh, kakšne so nam ta včasih pravili! Kar popokati smo hotele od smeha. A kadar so bili posebno dobre volje, smo morale bežati.“

„Ampak dober gospodar,“ dodal je Jurjevec, „dober gospodar. Kakšne je imel konje in opravo! Sinova si znata pa še bolj pomagati.“

„Kar vidimo, to vidimo; Kramarjeva hiša je prva v Šmarjeti,“ pridušil se je Zidar. „In koliko se je povzdignila naša vas, odkar županujete vi!“

„Za društva je pa gospod Albin kakor ustvarjen,“ nadaljevala je Zidarica. „Vaši pevci so res imenitni; grla imajo že takšna.“

„Kakor gobe,“ dejal je Albin.

„Kaj pa, kadar ima požarna bramba parado!“ vnemala se je Zidarica. „Gospod Adolf spredaj kot načelnik, šlem se blišči kakor solnce in rdeča griva se vije kakor živ ogenj. Takrat hiti vse gledat. To je čast za občino. Kje imajo tako postavnega župana!“

Tako so govorili vaški resnicoljubi; toda če kdo misli, da so s tem ovrgli veljavo pregovora, da je v vinu resnica, se bridko moti; kajti ni bil voljan Adolf plačati možakom toliko vina, da bi jim bilo seglo do živega.

Vkljub vsej hvali nista bila brata dobre volje. Jezilo ju je, da se oba Hribarja grdo držita, ne pijeta njunega vina, ne trkata ž njima, kalita splošno veselje. Toda Albin je imel aduť v rokah; vzdignil se je, nalil si kupico in napil najnovejšemu Šmarjetčanu, Antonu Hribarju, s katerim

ga veže staro prijateljstvo izza šolskih let in s katerim se bo kmalu še tesneje zvezal; zakaj najlepše dekle pod šmarjetskim zvonom, Vrbanova Lenčika, nevesta Tončkova, je svakinja njegove sestre.

„Kaj, vaše ostanke bo pobiral Anton?“ razjaril se je oče Hribar in udaril ob mizo.

„Čigave ostanke?“ zakričal je Tonček, ves blede in skočil pokonci in siv plamen mu je plal v obeh. „Kdor tako govori, laže in obrekuje.“ V tem hipu, ko je prepadla vsa družba, se začuje iz zvonika plat zvona in hlapec pri-teče s poročilom, da gori v Črešnjicah.

„Jaz plačam,“ je dejal župan malomarno.

Hribar, Tonček in Martin so hiteli iz hiše in Zidar, Boštè, Jurjavec so hitro še popili, kar je bilo plačanega.

„Kaj ne, Lenka, ta vogel kruha je tudi že plačan?“ je dejala Zidarica in zavijala kruh v ruto.

Na vzhodni strani vasi se je dvigal silen žar kakor širok steber, do srede svetlordeč, na vrhu temen, prehajajoč v črnosivkast dim, iz katerega so pršeli svetli utrinke. Po vasi vpitje, tekanje, ropot brizgalnice, ki jo je požarna bramba vlekla iz shrambe, popraševanje, kdo bo napregel, žar vedno višji in širji, vmes enakomerno plat zvona. Mladi ljudje so hiteli na gorišče, preden se je premeknila brizgalnica, in ko je bila ta že oddrdrala, se je Adolf vedno še napravljal doma v svojo uniformo.

V Črešnjice so pridrli ljudje od vseh strani in pomagali in gasili, kakor je kdo mogel in znal; domačini so skušali rešiti vsak svoje imetje.

„Čigav hlev gori?“ je vpil stari Hribar pri cevi na brizgalnici.

„Vrbačev,“ so vpili ljudje.

„Ali je zavarovan?“

„Je.“

„Kaj pa sosed Javornik. Ali je ta zavarovan?“

„Ni.“

„K sosedu!“ kričal je Hribar in obrnil cev proti plosopju, katerega se je prijemal plamen. Tonček je hitro razvrstil ljudi, da so nosili vodo, in napodil fantov na strehe z vejami in drogovi odbijati utrinke. Ko je bila Javornikova hiša iz nevarnosti, Vrbačev hlev pa že skoro do tal pogorel, se je pripeljal v svojem koleslju načelnik požarne brambe z vihrajočo grivo na šlemu in cigareto v ustih.

„Tristo črnih vragov!“ je vpil in skočil z voza, „kje pa gasite? Saj tam ne gori; tu je ogenj. Kdo pa je tako komandiral?“

„Stari Hribar,“ dejali so ognjegasci, „zato, ker je Vrbač zavarovan, oni pa ne.“

„To še pravi potuho dajati zanikarnosti. Pred nosom ima zavarovalnico, pa ne da bi plačeval tistih krajcarjev.“

„Jaz toliko pravim,“ jezil se je oteti gospodar, „da hvala Bogu, da vas ni bilo precej zraven. Sosedu bi bili oteli toliko, da ne bi dobil nobene odškodnine; a meni bi bilo pogorelo vse.“

Načelnik je gonil ognjegasce vojaški gor in dol in po dolgem trudu so ukrotili požar.

Oče Hribar pa je pazil, kdaj in kod se vrne njegov sin z gorišča, hitro se napotil za njim in ga v temi došel.

„Tonček,“ je dejal polglasno, „ne smeš biti hud na moje besede. Prišle so mi iz srca, ki ima tebe rajše ko vsakega drugega človeka.“ Opravičeval se je, da je slišal od Albina samega, da se ženi pri Vrbanu, in da je sploh znano, kako se on ženi.

„In vendar je vse zlegano,“ dejal je Tonček, „kar se slabega govori o Lenčiki, ki ni nikoli marala za Albina, nikoli. Če bi bila marala zanj, kdo bi ji branil vzeti ga! A baš ker ga noče, se znaša ta potepuh nad njo in jo je hotel tudi meni očrniti.“

„Tonček, ti imaš prav,“ dejal je oče po dolgem molku. „Ne zameri mi! Kakor je sleparil oče teh dveh, tako sleparita mene in druge tudi ta dva, in dasi sem se bil zarotil, da jima ne verjamem nič, vedno me še premotita.“

„Ali ste tudi od koga drugega že slišali kaj napačnega o Lenčiki?“ vprašal je Tonček vznemirjen, če morda ne govori oče tako samo njemu na ljubo. A ta je zatrjeval, da vsi drugi le hvalijo Vrbanovo hčer; a da je pač tako, da verjamemo grajo vsakemu sleparju, hvale niti poštenjaku ne radi.

„Veste, oče, stvar je taka,“ dejal je pogumno Tonček. „Tudi če bi Lenčika ne marala za me, če bi si tudi izbrala drugega ali že izbrala, jaz bi se potegnil za njo povsod proti vsakemu. Ko ste bili vi zapustili mojo mater, svojo ženo, in mene, svojega otroka, in ko je umrla od bede in bridkosti mati in sem ostal jaz sam, zapuščen od vsega sveta, kdo me je sprejel? Vrban. Tam sem dobil kruha in strehe. Toda jaz sem želel in koprnel in zahteval tudi

ljubezni, tudi človeškega srca, ki bi me rado imelo; ki bi se veselilo z menoj, ki bi se mu smilil v nesreči. In dobil sem je in to solnce moje mračne mladosti ne bo otemnelo nikdar v mojem spominu, in če bi imel tudi umreti za Lenčiko, vedno še ostanem jaz njej dolžan, ne ona meni. Morebiti bi morali pa tudi vi hvalo vedeti Vrbanovim. Ali ste videli, kak spomenik stoji na materinem grobu?"

"Videl; no, in?"

"In tega je postavil Vrban in plačal nekoliko dolga, ki ste ga bili vi naredili."

"To se ti motiš, Tonček. Spomenik sem postavil jaz."

Tonček je nekoliko pomolčal, potem zmignil z rameni in pripomnil, da to pač malo pomaga materi in ji ne otare nobene solze.

"To pa se ne motiš," je vzdihnil mož in molče korakal poleg sina.

"Torej," je sklenil Tonček, "ali jo dobim za ženo ali ne. Pri tem ima ona toliko besede kolikor jaz. A naj bo, kakor hoče: za me ni človeka na zemlji, katerega bi bolj častil in rajši imel. Ali menite, da sem prišel zaradi vas v Šmarjeto? Mati me je klicala iz groba in Lenčiko sem hotel še videti. — Lahko noč!"

Urno je odkorakal Tonček po bližnji poti domov; oče pa je žalosten premišljeval njegovo trmo in svojo nesrečo, težko breme starega dolga, katerega bi tako rad vsaj nekoliko poplačal.

A tudi Tonček, dasi truden po velikem naporu, dolgo ni mogel zaspati. "Ostanki Albinovi," ta predstava mu ni šla iz razburjene glave, mučila ga je, rogala se mu in zapletala se v težke sanje.

XI.

Ponosni mladi Žibert je povešal glavo, umikal oči, ogibal se družbe in delal na polju od jutra do mraka. Žena se je jokala doma, ker si je očitala krivdo nesreče svojega moža, in ga milovala čuteč ž njim žalost in osramočenje. Prihajala mu je naproti tako ljubeznivo, da je bil mož ves ganjen in rotil se v srcu, da ne pojde kvartat nikdar več in tudi h Kramarju ne. A malo mu je pomagal kes. Poklican je bil pred sodišče, kjer so se mu najprej nasmejali in potem mu prisodili en dan zavora za kazni, ker je bil oblastvo zavedel v zmoti. On pa je dušil jezo z mislijo, da se mu prav godi, ker se je rajši držal Kramarjev nego

dobre svoje žene. Potrt, skrivaj se je vrnil domov, ko je bil presedel kazen.

Črešnjiški pogorelci pa so začeli prihajati v Smarjeto, eni po zavarovalnico, drugi, da dobe posojila ali vzamejo kaj denarja iz posojilnice. Prišel je tudi Javornik in naletel na Blaža samega v pisarni.

„Ali si prišel po denar, Javornik?“ je pozdravil Žgur. „Saj imaš naloženega. Kolikó je številka knjižice?“

„51.“

„Čakaj, da pogledam,“ je dejal Blaž in listal važno po veliki knjigi. „51, 51. Ti imaš notri sto kron.“

„Desetkrat toliko,“ Blaž,“ je dejal mož. „Le poglej mojo knjižico.“

Žgur jo je vzel v roke, gledal zdaj v knjigo, zdaj v knjižico in primerjal števili, ki se nista ujemali, kimal je in godrnjal in potem rekel, naj počaka gospoda Albina.

„Sam grem ponj,“ je dejal Javornik, ki je že začel srepo gledati. Kmalu je pripeljal Albina, ki je nekoliko prepadel in nevoljen razlagal, da Žgur teh računov ne razume popolnoma, da je res tisoč kron naloženih.

„To je v drugi knjigi zabeleženo,“ Blaž,“ je odrinil Albin načelnika Žgurja. „Vaša knjižica, gospod Javornik, je popolnoma v redu.“

Ko je opravil Javornik v posojilnici, je šel naravnost k staremu Hribarju zahvalit se za pomoč pri požaru in pravil tudi, kakšno sitnost je imel v posojilnici, ker je Žgur imel drugače zapisano v veliki knjigi nego on v mali. Hribar je pazljivo poslušal in oči so se mu svetile. Takoj za Javornikom je šel iz hiše, da poišče mladega Žiberta. Dobil je samega na njivi.

„Žibert, kaj tako zamišljen?“ Kmet ni odgovoril nič, ampak srdito bil trde kepe.

„Hud si na Kramarja,“ je nadaljeval Hribar in oni se je obrnil proč. „Vidiš! Stari je bil mene spravil v nesrečo in pognal v Ameriko, mladi pa tebe. A precej sem bil tudi jaz kriv in morebiti ti tudi.“

„Sam, sam,“ dejal je mož tiho. „Igra me je zapeljala.“

„Kaj pa ste igrali?“

„Cvikali.“

„Prepovedana igra.“

„Najprej so me slekli, potem osramotili in nazadnje izročili sodišču. Takšen mora biti človek, da se ga ljudje

boje in da se mu dobro godi na svetu. Ta dva imata vse na vajetih in njima ne pride nihče do živega.“

„Ti jima lahko precej prideš. Zatoži Adolfa zaradi prepovedane igre.“

„Ker sem pa sam udeležen.“

„Tebi, če tožiš, se ne zgodi nič; oni bo pa kaznovan.“

„Kaj res?“

„Istina. Ti molči in toži. Najprej naj pride na vrsto Adolf, potem Albin, katerega je še manj prida. Ta zapravi po mojem računnu dvakrat toliko, kolikor mu nese služba. Kje jemlje? Ali pri bratu ali pa pri posojilnici. Toda dokazati je težko in prej se ne sme govoriti resnica. Frtin je plačal, ker jo je govoril, in raztrgali so ga po novinah. Premeten človek sestavi lahko najgoljufnejše račune tako, da se ne bo poznala nikjer nobena zmeta. Kako pa se pregleduje? Pregledajo se računi in dokazila, kar jih je pri rokah; kaj pa, če se ni vpisalo, kar je kdo plačal, in če se je vpisalo več, nego je kdo vzel! Vsi dolžniki in vsi upniki bi se morali sklicati k pregledu; potem bi se dala dognati istina. Če mi hočeš ti pomagati, bi jaz dregnil nekoliko v sršenjak. Toda hoditi hočem varno pot in ne plačevati globe; ne zaradi tistih krajarjev, ampak ker bi se potem lopovščina še bolj ukoreninila in utrdila.“

„Kar hočete, vam storim; ampak najprej grem tožit,“ je dejal Žibert, zadel motiko in hitel domov razveselit ženo z zvitim naklepom.

Po nesreči je srečal na cesti oba brata. Ni se mogel brzdati, vzdignil je pest in pridušil se, da mora še kdo drug sedeti; on da gre ovadit, s kom da je cvikal.

Brata sta se spogledala, Albin rdeč od jeze, Adolf nekoliko prepadel od strahu.

„Prokleti Žibert, kdo ga je naščuval!“ je dejal župan.

„Naj ga naščuje, kdor hoče,“ je miril Albin. „Ti napezi takoj voziček in pelji se k sodišču, da prestrežeš Žiberta. Za to se gre, kdo bo prej tam in prej ovadil; kdor pride prepozno, ta bo kaznovan. Le hitro, le hitro!“

Četrť ure ni minulo in že je stal pred hišo voz naprežen, Adolf si zapenjal suknjo, popravljaj ovratnico in brat ga naganjal, da čas poteka, da je Žibert že odšel. Voz je zdrdral in Adolf je napenjal oči, da bi zagledal Žiberta, in podil konja, da bi ga došel, in vroče mu je prihajalo. Blizu sodišča, že na ovinku stranske ceste je korakal mož s suknjo na rami in mahal urno in enakomerno s širokim

belim rokavom. Kmalu mu je bil konj vštric. Žibert se je umeknil, obrnil glavo in zaiskrile so se mu oči. Adolf ga je pozdravil in mu želel, da dobro opravi; potem si je prižgal smodko, naslonil se nazaj in zadovoljen premišljeval, kako prijetno se živi v dobro urejeni državi; presneto, naj bi bil on med kakim divjaškim ljudstvom ali v državi brez pisanih postav, kdaj bi ga bili že ubili! A v omikani državi se ve natanko, kaj je prepovedano; in vse drugo je dovoljeno. Kako neumen je preprost človek, ki se briga za tako imenovano pravico, zakona pa se ne uči. Pameten mož dela narobe; pravica še ni nikoli nikogar kaznovala, postava pa je občutljivejša; to je treba čislati in negovati, potem nas varuje vkljub vsem krivicam, ki jih ona ne prepoveduje.

V takih modrih mislih se je pripeljal k sodišču. Takoj ga je sprejel sodnik in zabeležil njegovo zatožbo.

Adolf se je že pogovarjal pred gostilno s svojimi znanci o domačih stvareh, ko je prisopel Žibert.

„Žibert, jaz sem opravil,“ je dejal prijazno. „Če hočeš, se pelješ lahko z menoj nazaj. — Pa kaj govorim! Saj te bodo morebiti zopet priprli kakor zaradi teleta. Vedno so sitnosti, če ima človek opravka s teleti. Če te ne bo precej nazaj domov, potolažim jaz mlado tvojo ženko.“

„Črni vrag, ti bom kmalu zavezal jezik,“ zagrozil se je Žibert in šel ovadit Adolfa. Ta pa, ki je vedel, kaj se bo zgodilo, kaj se mora zgoditi po zakonu, je vesel čakal v gostilni izida. Zadovoljen je slišal, da je plačal mož dvajset kron globe, da je besnel od jeze začuvši, kdo da ga je ovadil, in da je oni, ki ga je bil zapeljal, ki je ž njim grešil, odšel brez kazni.

Vesel se je pripeljal Adolf domov in zopet so se smejali ljudje po Šmarjeti mlademu Žibertu, zopet so dejali: „Adolf in Albin, to sta ptiča; tema ne pride nihče do živega; še vsakega sta zvila, ki se ju je lotil.“

Žibert se je vrnil pozno zvečer ves nesrečen in zavil najprej v Hribarjevo kočjo potožiti svoje gorje. Starec je hodil po sobi in pušil tobak iz kratke pipe. Temnelo mu je čelo in stiskale se oči, ko je poslušal zgodbo.

„Zakaj ne držiš jezika za zobmi!“ je zrohnel nad njim in skesan je poslušal Žibert očitaneje in oštevanje in rotil se, da se mora znositi nad Kramarjem.

„Ti si prijatelj Žgurju,“ dejal je pomirjen naposled Hribar.

„Od mladih nog.“

„Ti poizvedi pri njem, ne da bi kdo kaj slutil, koliko da je vložil oni dan Majce v posojilnico in koliko posojila je dobil Brnot, dva poštenjaka, ki ne znata ne brati ne pisati. To poizvedi in pridi povedat meni, drugemu nobenemu. Ali razumeš?“

„Razujem.“

„Tudi Brnotu in Majcetu ne smeš nič povedati in tudi ženi ne; sploh nikomur na svetu. — Mož beseda!“

Segla sta si v roke in ločila se, Žibert nekoliko potolažen, Hribar razburjen, da je kar letal po sobi in puhal dim na vse strani. „Ha,“ je mrmral med zobmi in stiskal pest, „par gospodarjev bo kmalu igralo, kje se škarjice brusijo.“

XII.

Vsako jutro je sklepal Tonček, da pojde zvečer na Trato, in vsak večer je prišla kakšna zapreka vmes. Lenčika je koprnela od žalosti, da se ne more zgovoriti ž njim, in jela je prositi mater; naj gresta enkrat pogledat, kako se mu godi.

Lepo jutro je bilo in težka rosa se je lesketala na cvetoči ajdi. Tonček je že vihtel kladivo in obdelaval žareče železo. Zbudil ga je glasen pozdrav vesele Jerice, ki je sama pritočila kolo, da se popravi.

Kar so bile bistroke vrstnice ugenile že davno, da se oblači Jerica ali Martinu ali Tončku na čast lepše in skrbnejše, to je zapazil Tonček danes in zadovoljno se muzal, ko mu je začela goniti kovaški meh. Zvonko se je razlegal njen smeh, ko ji je pripovedoval Tonček o požaru, o junaštvu načelnika požarne brambe in kako je sam gasil. Kar vstopita Vrbanke in Lenčika. Zdaj šele se je začela smejati Jerica, ki je hitro skočila k znankama in razlagala, da se uči kovaštva, da postane pomočnica Tončku in da že zna meh goniti.

Niti Lenčiki niti materi se ni zdelo to smeha vredno in tudi Tončku je presedala veselost. Sprejel je pristrčno svoja gosta in ju vodil po hiši, vele skrivaj pogrtniti in prinesiti kruha in vina in nadejal se, da odide Jerica. A zvesto jih je spremljala dobra deklica.

„Le poglej, Lenčika! Nobeno okno nima zagrinjala,“ je dejala. „Kje pa je sklednik?“

„Tega še nimam.“

„Sklednika nimaš? Žličnika pa tudi še ne. To je gospodarstvo, da se Bogu smili. Nič si ne znate moški sami pomagati.“

„Saj si naročim kmalu gospodinjo,“ šalil se je Tonček.

„Skrajni čas,“ smejala se je Jerica in tekala in predstavljala pohištvo, kakor bi že bila gospodinja.

Vrbanka in hči sta malo govorili, a tem več mislili in kmalu se začeli odpravljati: Tonček se je trudil pridržati ji, stregel in ponujal pri mizi, kolikor je mogel, in stregla in ponujala je ž njim veselooka Jerica, a brez posebnega uspeha; onima se je mudilo domov.

„Kakor hitro utegnem, pridem na Trato,“ je dejal Tonček za slovo in stiskal jima roke in jezil se na tihem na jezično Jerico; ki je vedno govorila vmes in takoj se ponudila, da pride ž njim v vas.

„Nocoj, Tonček, pa k nam!“ se je poslovila in spremljala nekaj časa oni dve in žvrgolela, kako moder in delaven mladenič da je Tonček. „Nikamor ne zahaja razen k nam; kajti ž Žgurjem sta si od mladega prijatelja. Meni že nagajajo ljudje, da je pri nas kuhan in pečen. Toda povprašal še ni. Ti veš, Lenčika, da sem imela jaz že dobre snubce; ampak zdaj vem hvalo, da se nisem zmenila za nje. Zaradi Tončka bi se kesala. Ti ne veš, kako ljubezniv je ta fant, koliko je skusil po svetu, kako zanimivo zna pripovedovati. Kar cele večere bi ga poslušala.“

Molče je poslušala Lenčika ta slavospév; tudi če bi se ji bilo ljubilo, ne bi bila prišla do besede; kajti Jerica je govorila za vse tri, in karkoli je vprašala oni dve, si je sama takoj odgovorila.

„Lenčika,“ je dejala skrivnostno in se nagnila k njenemu ušesu, „ali mi boš družica? A nikomur nič ne povej, ker ni še tako daleč.“ Veselo so se ji svetile oči in gledale v zamišljeno tovarišico, ki se je obotavljala z odgovorom. „Torej z Bogom, mati! Z Bogom, Lenčika! Ampak molči, veš?“ se je poslovila in veselo drobnela proti domu in polglasno si zapela: „Moj fantič se izmed vseh spozna.“

Vrbanka in hči pa sta šli tiho svojo pot, zatopljeni v iste grenke misli.

„Da bodo zelo šle za njim,“ je prekinila molčanje mati, „to sem vedela; a nisem mislila, da bo izbral tako hitro.“

„Čemu sva šli vendar doli, mati!“ je dejala Lenčika in zahtela.

„Ker si ti tako želela. In spodobilo se je, da ga obiščemo mi enkrat, ker je bil on tudi pri nas. Saj smo vendar prijatelji.“

„Oh, prijatelji!“ vzdihnila je Lenčika. „Kdo je prijatelj nesrečnim ljudem. Vsak se jih ogiblje, da se ne naleze žalosti. In pri nas je tako, da si želi včasih človek umreti. Če bi vas in očeta ne bilo več, služiti bi šla kamor si bodi rajša nego živeti v takšni hiši.“

„Nič ne bodi žalostna,“ tolažila je mati. „Saj še nisi prestara. Bo že še kdo povprašal, če ti je namenjen zakonski stan. Če ti pa ni, pomisli, kaj imava dobrega jaz in oče. Ali se ne godi bolje vsakemu hlapcu in vsaki dekli?“

Lenčiki je bilo na jeziku, da sta si oče in mati pač sama nekoliko kriva; a ni ju hotela žaliti in molčala je, nevoljna sama na se, da je tako lahkoverno in lahkoupno zapravila dušni mir in hitela za pisanimi penami, ki se razlete, ko se jih dotakne roka. Odganjala si je svatovske misli, ki so sedale za sedminko mizo, in bridko se nasmehnila materinim besedam, da ni še tako stara, in na tihem se začela meriti z Jerico in spoznavati, kako šibka je tolažba materina, prav kakor ona sama in njeno drobno lice poleg one krepke polnolične deklice. Tončku ni tolikanj zamerila, pač pa Jerici, ki se je vedla po njenih mislih, kakor se ne spodobi dekletu.

Še bolj hud na Jerico pa je bil Tonček; kajti kaj si je mogla misliti Lenčika in njena mati! Niti par besedi ni mogel sam govoriti ž njima, neprijetno, vsiljivo vedenje. Zato tudi ni šel zvečer v vas k Žgurju, dasi ga je prišel klicat Martin.

„Zakaj ga nisi pripeljal s seboj?“ sprejela je Jerica Martina. „Saj se tiščita vedno drug drugega.“

„Najbrž pojde na Trato. Lej, Jerica, kako se človek moti. Prej sem mislil, da hodi Tonček na Trato samo, ker je bil tam vzgojen; zdaj pa vidim, da so povsod ženske vmes.“ In zaupljivo je pripovedoval, kaj da se je bilo zgodilo v gostilni, kako je napil Albin Tončku in nevesti njegovi in kako se je sprl Tonček z očetom.

„Ah, to ni nič,“ dejala je Jerica zamolklo in negotovo. „To ne more biti; saj ni nikoli nič omenil.“

„Meni tudi nič mar ni,“ zmignil je Martin z rameni; „jaz povem, kar sem slišal.“

Z Jerico se ni dalo nič več govoriti; na mah je bila izginila prešerna veselost in umeknila se burnemu nemiru.

Uverjala se je, da so vse te besede neutemeljena domnevanja in sumnje, kakršnim ne odide noben fant, če izpregovori s kakšnim dekletom; a pomirila se ni. Živahno se je začela spominjati vsake prijazne besede Tončkove, kdaj ji je stisnil roko, kako pomenljivo jo pogledal.

„Ah, če laže beseda, oči vendar ne lažejo,“ si je mislila.

Ker pa Tončka več dni ni bilo v vas, je začela popraševati, kdo da se mu je zameril, da treba poizvedeti. Blaž sam je šel po moškega mladeniča. A če se je resno držal on, še resnejša je bila ona. Malomarno je odzdravila, na kratko odgovarjala in modro govorila.

„Ljudje govore,“ je dejal Tonček, „da je moj oče otel Črešnjice, ki bi bile vse pogorele, če bi se bil o pravem času pripeljal načelnik ognjegascev.“

„Ah, ljudje!“ je dejala Jerica. „Danes govore tako, jutri tako.“

„Javornik sam se je prišel njemu in meni zahvalit.“

„Torej vendar še nekaj hvaležnih ljudi na svetu.“

„Kaj si pa danes tako huda, Jerica?“ je vprašal Martin.

„Saj se nihče ne zmeni, ali sem huda ali dobra.“

„Kako se motiš!“ dejal je Martin in nasmehnila se mu je tako ljubeznivo, da mu je gorko postalo; obrnila se je k njemu in govorila prijazno in živahno samo ž njim in semtertja pogledala po strani, kaj poreče Tonček, ko zna ona tudi resna in moška in kratkobesedna biti. A zamerila mu je še hujše, ker se za to očitno ni brigal.

Ko pa so poklicali Martina domov in je hotel ž njim oditi Tonček, ga je zadržala Blaževa žena, češ, da se mu nikamor ne mudi, ker je tako zapuščen v svojem prevelikem domovanju. Ostal je in spretna gospodinja, ki je bila zapazila mlado napetost, je skušala omečiti trmasti srci, ki sta bili po njenem mnenju kakor ustvarjeni drugo za drugo, in zaslužiti hvaležnost obeh, poskrbevši, da se najdeta sorodni duši, ki sta se bili nekoliko zgrešili. Oštela je po ženski navadi najprej sestro, da je pusta kakor jesenski dež.

„Oh, saj je prijazna,“ je dejal Tonček. „Martin se je smejal ves večer in on ve, zakaj, Jerica pa tudi.“

„Jaz nič ne vem,“ dejala je Jerica, „in če misli Martin, da ve, potem se motita vidva oba.“

„To bi bilo pa škoda in za Martina bi mi bilo žal,“ muzal se je Tonček; ona pa je zbežala iz sobe in ni je bilo več nazaj.

Tonček se je odpravljaj domov samoljubno zadovoljen, da je v domačem kraju ljub in drag; in kar nič hud na Jerico je primerjal Blaževo družino s Tratenskimi, kjer je tako žalostno, da se boji človek obiskati jih in poprašati, kako se jim godi. Pri skednju ga ustavi Jerica. „Ali ti res misliš,“ je hitela, „da je meni kaj za Martina? Nič, kar nič.“ In solze so jo polile. „In ti misliš, da sem jaz huda in neprijazna. Saj ni res, Tonček. Naj bi bil ti videl Lenčiko na Trati, kako hude jeze je ta! Jaz jo poznam, ker sem služila gori. Njen ženin, Albin, jo je hotel enkrat prijeti čez pas, a mu je tako pripeljala, da je Albin tri dni legal po Šmarjeti, da ga zobje bole. Lenčika je huda, ne jaz. Ampak, Tonček, pridi kmalu zopet. Saj te imamo vsi radi. Lahko noč!“

Nikdar ni Tonček s toliko hvaležnostjo stisnil prijateljske roke nego ta večer Jerici, ki se je veselila na tihem, da je naredila konec nesporazumenju, in ni slutila sirota, da je dosegla baš, kar je hotela preprečiti. Naredila je konec drugemu nesporazumenju in razpršila vse druge pomisleke.

Zgodno jutro drugega dne je že dobilo Tončka na potu tja, kjer ga že toliko časa ni bilo, dasi so ga tako težko čakali; in srce mu je plalo, kakor da hoče pred njim dospeti do zaželjenega cilja in popraviti in poravnati, kar so bile zakrivile nesrečne razmere in lastna nepremišljena lahkovernost.

A vedno so naše nade kakor tudi naš strah večje od pričakovane radosti ali nesreče. Kakor med tujce je stopil Tonček v znano hišo. Mati ga je sprejela prijazno, a ni se ga oklenila kakor prej; oče mu je stisnil roko in pokimal; a govorila sta starša hladno in mirno kakor s človekom, ki ga spoštujeta in čislata, a nimata za svojega.

„Kje je Lenčika?“ vprašal je Tonček pobit in užaljen.

„Z doma je šla,“ je dejal oče tiho.

„Kam?“

„Mislim, da je v zelniku.“

„Jaz grem za njo,“ je dejal Tonček in obrnil se.

„Par besed, Tonček, par besed!“ zadržavala ga je mati in hitela za njim in prijela ga za roko. „Nekaj te moram prositi. Ti si brhek fant, Tonček, in nič čudno ni, če se marsikatero dekle ozre za teboj. Ampak pameten moraš biti in previden, ker dekleta se hitro zagledajo in zamislijo, in kadar izpregledajo, je konec nesreča in žalost.“

Tonček je mahnil z roko in odkimaval, a ona je govorila počasi dalje: „Posebno imej usmiljenje z našo Lenčiko, ko vidiš, da ima že doma dosti nadlog. Kako lahko je prej vse to nosila, ko je bila mirna; a zdaj trpi ta reva, da se mi smili v srce. Rada te imam, Tonček, in vendar bi hvallila Boga, če bi se ne bil več vrnil k nam. Seveda si ti dobro mislil in hotel nas razvedriti; a po teh jasnih dneh je legla še gostejša megla na naše življenje. Polagoma se bo zopet vse pomirilo in pozabilo; ampak prosim te, nikar več ne vznemirjaj dekleta. Če že govoriš, govori resno brez vsakega namigavanja in snubljenja, ki samo glavo meša in srce obteži. Vem, da imajo nekatere to rade in se smejejo in dobrikajo in jim je le za šalo; Lenčika pa ni takšna. Ker je sama resna, misli, da govore tudi drugi ž njo zares, in tvoje besede se ji zde tem resnejše in iskrenejše, ker te ceni in stavi nad vse druge. Torej, Tonček, ne zameri, da govorim s teboj kakor mati, skrbna za Lenčiko in tudi za te, ker vem, da bi ti bilo žal, če bi morala trpeti zaradi besedi, s katerimi jo hočeš razvedriti.“

„Oh, mati,“ ugovarjal je Tonček, „kako krivo me vi sodite! Nikdar ne bi odpustil sam sebi, če bi z Lenčiko drugače govoril nego mislil o tem, kar mi je najbolj pri srcu. To je nesrečno nespোরазumenje, katerega sem neko-liko sam kriv in ki se bo hitro razpršilo; samo da se pogovorim z Lenčiko. Tam jo že vidim pri solnčnicah.“

„Torej lepo in prijazno se pogovorita za slovo in potem naj bo konec!“ je sklenila mati, stisnila mu roko in počasi se vrnila žalostna proti domu.

„Zdrava, Lenčika!“ je pozdravil Tonček deklico, ki je pridno kopala po zelniku in le še bolj povescila glavo ob tem pozdravu.

„Zdrav, Tonček!“ je odgovorila mirno.

„Nič mi ne daš roke?“ ji je oponesel in lovil z žuljavo desnico pridno roko, ki se ni hotela odtegniti delu.

„Prav, da si prišel,“ je dejala črez nekaj časa in podala mu roko. „Zelega sem, da se kot prijatelja posloviva.“

„Sam Bog razumej tebe in mater, ki govorita tako čudno!“

„Medve, Tonček, govoriva naravnost in resnično in za šale nimava ne časa ne volje. Poslušaj me in nikar mi ne ustavljal besede. Razveselila sem se te, Tonček, ko si prišel po dolgih letih zopet k nam. Mislila sem, da sva ostala oba takšnih misli in takšnega srca, kakršna sva bila kot

otroka. A spoznala sem, da se je mnogo izpremenilo. Ti si videl mnogo sveta in mnogo doživel, jaz sem ostala v domačem kraju in ne znam drugače govoriti nego mislim. Tebi se je iz žalosti rodilo veselje in sreča, meni narobe, in ni bilo prav, da sem hotela priliti kozarcu tvoje radosti nekaj našega pelina, ni bilo prav, da sem te iz samoljubnosti napačno umela in imela navadne šale za resne besede. Kriva sem bila sama, ker nisem bila previdnejša in opreznjša. Žal mi je sedaj; toda sreča, da le še pozneje ni prišlo spoznanje!“

„Kakšne uganke govoriš, Lenčika!“ ustavil jo je Tonček. „Tebi je žal, da si mi dala besedo! Kaj sem vendar takšnega zagrešil! Jaz imam mirno vest.“

„Blagor ti, Tonček! Ti si se najbrž tudi sam motil. Kadar pride človek po dolgih letih v stari kraj, pričakuje in išče stare sreče. A ker se je izpremenil sam, se mu kmalu zazdi, da se je izpremenil kraj. Morebiti si ti od začetka res tako govoril, kakor ti je velelo srce; a ko je spoznalo srce, da se je zmotilo, so se začele zapletati besede in iskati povoda in izhoda in odtod natolčevanje in sumničenje in očitki in popraševanje, ki naj bi prikrilo in pokrilo izpremislek. Vse odveč, Tonček, vse odveč!“

„Same domišljije, Lenčika! Koliko krivico mi delaš! Kar sem govoril, ni bila šala in nobene besede ne vzamem nazaj. Žal pa mi je res in kesam se, da nisem takoj odgnal sumljivih misli. Saj veš, kdo je kriv. Zavedla me je ljubezen in zdaj se sramujem in kesam in te prosim: Odpusti mi!“

„Vse ti odpuščam, Tonček; samo posloviva se! Idiva narazen, ker nisva drug drugemu namenjena.“

„Če je tako, Lenčika, in se ti ne daš pregovoriti in prepričati, čemu sem se vrnil jaz v domovino! Prodal bom vse in šel po svetu. Zaradi tebe sem prišel, zaradi tebe pojdem. A da ti tako hudo zameriš, to ni prav. Človek se lahko zmoti; a pogovoriti se je treba, da se zmota spozna in popravi. Razžalil sem te proti svoji volji; a le še rajši te imam, Lenčika, po nesrečni zmoti, v katero ne zabredem nikoli več.“

„Oh, Tonček, lahko bi ti rekla: Preden bo petelin dvakrat zapel —. Ti ne veš, kaj je sumnja. Zdaj se slepiš, da si ozdravljen in da vidiš vse, kakor je bilo v istini; a najmanjši prah v očesu zagrne razgled po najlepšem kraju. Prej si se motil o meni in zdaj se motiš o sebi. Stara

sumnja te ne izpusti več; napadla bi te tudi v zakonu in postavila se med naju kakor mrzla stena in trpela bi oba, ti po krivici, jaz po nedolžnem. Sreče je več v mislih nego v dejanstvu in od daleč se lepše vidijo pokrajine. Ti boš srečen s tisto, ki jo boš osrečil; pri nas pa je nesreča doma. Z Bogom!“

„Torej vsaka beseda, vsaka prošnja zaman?“

„Moja ljubezen sta za Bogom oče in mati.“ In obrnila se je k delu; Tonček pa se je rotil, da je nesrečen tisti dan, ko se je vrnil v domovino, nesrečna ura, ko se je naselil v vasi, in nesrečna misel, ki ga je slepila z nado srečnega življenja v domačem kraju. Pomeknil je klobuk na oči in odšel.

Pred hišo je srečal starega Vrbanu.

„Kako je, Tonček, kako?“ vprašal je starček.

„Žalostno, oče, žalostno,“ je dejal Tonček. „Žalosten postane, kdor je vas prej videl in vas vidi sedaj. A meni se ne godi bolje. Lenčika ne mara več za me.“

„Tako, tako, Tonček? Nekaj sem slišal govoriti. Ženski sta se obe pri jokali oni dan s tvojega domovanja in tarnali, da je vse pri kraju. Toda ženske se rade solze in za dežjem sonce sije. Morda se bosta še kako pogovorila.“

„Govorite, oče, vi za me! K vam sem se zatekel, ko mi je umrla mati, k vam sedaj, ko mi umira sreča in veselje na svetu. Ali menite, da se bom jaz trudil sam za se? Razvajen nisem in za življenje je kmalu dosti; a če bi moral sam živeti v svoji hiši, bi me umoril dolg čas. — Tako imamo vsak svoje nadloge. Siliti pa Lenčike jaz ne morem. Če res v srcu ne mara za me, v božjem imenu! Če pa so drugi vzroki, opravljive besede ali kakšna zamera, dopovejte ji vi, da naj prezre in presliši vse takšne laži in ne žali sebe in mene. Bog vas obvaruj, oče!“

„Tudi tebe, Tonček, ki si dobrega srca. Lenčiki ne bi bilo pri tebi nič sile; toda to je od nekđaj tako: kadar se kdo ženi, razveže vse jezike. Mamka božja vama pomagaj, da bo za oba prav!“

XIII.

Žibert je zvesto izpolnjeval Hribarjeve ukaze in izvedel, seveda pod pogojem, da nikomur nič ne pove, od premetenega Blaža, koliko da ima ta dolga, oni denarja v posojilnici, koliko je ta potegnil, drugi zopet vložil. Hribar pa je hodil po vaseh, napeljeval pogovor na posojilnične

razmere in polagoma zapazil, da se ne ujemajo popolnoma zapiski v posojilnici z izdanimi knjižicami. Žgurju je prigovarjal, da naj odloži načelnštvo, češ, denarne zadeve so zamotane, da jih težko razbere preprost človek. Nekaka sopara je legala na Šmarjeto in zgoščavala se nad posojilnico. Župan je bil slabše volje, ne da bi vedel, zakaj, Albin nemiren, da se je jezil in razburjal za vsako malenkost.

Nekega dne pa prinese pismonos Lojze novine, ki so vznemirile vso vas, kakor če potrka kdo na poln panj čebel. Naj bo namreč kak dopis v katerih si bodi novinah še tako aboten, prebere ga vendar vsakdo od konca do kraja, ako se tiče domačih razmer, in zlasti če se bere črno na belem, da je sosed goljuf ali slepar ali kar si bodi slabega. Tako je raznašal Lojze novine s skrivnostno pripomnjo, da stoji notri nekaj imenitnega iz Šmarjete; toda kaj, tega ni hotel povedati, da bi tem gotoveje brali. In drli so brat in poslušat ti k Frtinu, oni h Kramarju in mnogi k Hribarju, kjer se je še natančneje vse zvedelo. Seveda ako bi smeli brati novine samo oni, ki so naročeni, bi ljudje po kmetih mnogo manj brali, po mestih pa več naročali.

V četrti ure je vedela vsa vas, da je ljuto napadeno vodstvo šmarjetske posojilnice, da se očitajo velike nerednosti in zahteva takoj revizija, pregled računov. Kmalu se je raznesla novica po sosednjih vasih, koder sta Hribar in Žibert prebirala te napade zvedavim in zloradim ljudem, izmed katerih so dolžniki šmarjetske posojilnice ravnodušno zmigavali z rameni, upniki pa preplašeni pregledavali svoje knjižice.

Župaň je klel in grozil se, da bo treba zopet koga tožiti zaradi hudobnega obrekovanja; Albin pa je žvižgal sam za se in prisiljeno se krohotal; rekel pa ni ne tako ne tako. Tudi ni šel z bratom k Žgurju posvetovat se, kdo da bi bil ta klevetnik in kaj bi se naj ukrenilo proti nesramnemu napadu.

„Blaž, zopet nas napadajo,“ je rekel župan, ko je vstopil v hišo našega znanca. „Ali veš, kaj je prinesel danes Lojze iz Ljubljane? Da je posojilnica v največjem neredu, da se brezvestno ravna z denarjem in kaj vem, kaj še. To stoji v novinah, ki jih raznaša Lojze po fari. Kaj praviš ti?“

„Da je Lojze lažnivec,“ je dejal Blaž. „Kar on prinese, tega jaz nič ne verjamem.“

„Potem stoji pisano, da sedi v načelstvu en osel in dva lisjaka.“

„Tako? En osel in dva lisjaka. In kdo bi bil osel in katera dva lisjaka?“

„En lisjak si gotovo ti,“ smejal se je Adolf, „ker imaš rdečkaste lase; za osla naj se pa drugi odborniki potegnejo. Zahteva se takoj pregled vsega obrata.“

„Kaj meni to mar? Albin naj uredi, da bo vse prav, kakor zadnjič, in potem naj pride revizija, kakršna hoče.“

„In kaj meniš, kdo da bi nas bil napadel?“

„Najbrž ni daleč.“

„V Šmarjeti je,“ je dejal Adolf. „Stari Hribar ali Žibert ali pa oba skupaj. Mi bomo pa tako ukrenili, da ostaneta osla onadva. Jaz pošljem takoj popravek v imenu odbora, kjer pozovem to človeče, naj nastopi javno; sicer ga imenujemo najpodlejšega obrekovalca in klevetnika, ki bi moral zaradi častikraje sedeti, da bi dobil žulje.“

„Da, tako mu povej, Adolf. To bo zaleglo.“

„Oj, ti lisjak!“ nasmehnil se mu je župan in mu požugal z roko.

„Komaj pa je bil ta odšel, izposodila si je Blaža žena Katra, ki je že pričenjala revizijo.“

„Lepe reči se slišijo o vaši posojilnici!“ je stopila predenj in uprla roki v bok. „Same goljufije in sleparije. Ali nisem tega jaz že zdavnaj trdila, da, kjer sta Adolf in Albin, tam se goljufa in slepari?“

„Za božjo voljo, Katra,“ skočil je Blaž zapirat okna in vrata, „ne vpij tako! Kaj bo, če te sliši Albin! Dopovej mi mirno, kar imaš na srcu, in ne kriči skozi okno, ker pri sodišču plačaš za vsako tako besedo goldinar.“

„Magari deset; samo da se pove resnica. Ampak ti imaš takoj izstopiti iz tega društva. Sem sedi in piši. Vsa vas govori samo o posojilnici in vse se ti smeje. En osel in dva lisjaka! Ali veš, kdo da je ta osel?“

„Ne. Kdo da bi bil lisjak, to sva nekako ugenila z Adolfom; a na koga da leti osel, tega nisva mogla dognati.“

„Prismode! Piši, kar sem ti rekla. Mene je že stari Hribar svaril, naj ti dopovem, da pustiš to posojilnico, in Žibert tudi, da naj Žgur ne posojuje svojega dobrega imena ljudem, ki mu ga ne bodo vrnili več nazaj razen omazanega. Kadar poka tramovje, se je treba umekniti.“

„Katra, ti govoriš pametno,“ je dejal Blaž, „in tako storim, kakor ti praviš. Dva lisjaka! Katra, meni se zdi, da sva to midva.“

„Piši, Blaž, piši! Nikar ne govori toliko!“

„Prav imaš, Katra. Jaz se še spominjam, kako smo v šoli brali, da treba več poslušati in manj govoriti, zato da imamo usta majhna, ušesa pa velika.“

Blaž je sedel k mizi in premišljeval, kako bi pismo pričel, in se veselil na tihem, da ima tako modro ženo. „V uho me pišita vidva in vajina posojilnica!“ tako bi bil najrajši zapisal; a ker ga je poučila žena, da se tako pač govori, a ne piše, je iskal drugih izrazov in posrečilo se mu je naposled s precej dostojnimi besedami izreči isto lepo misel.

„No, Albin, kaj praviš?“ dejal je doma Adolf bratu, ko sta bila sama.

„Najprej pride popravek,“ dejal je Albin in puhnil dim cigarete v kolobarju kvišku. „Jaz pišem, da je vsa vas ogorčena“ —

„Skrajno ogorčena.“

„skrajno ogorčena nad nesramnim, neutemeljenim napadom brezvestnega zavistneža; da je poslovanje naše posojilnice zgledno.“

„Piši vzorno.“

„Dobro. Vzorno, in da je tak napad ne samo zlobno obrekovanje, ampak zločin proti ljudski blaginji, da poznamo dobro podlega klevetnika, katerega se ogiblje s studom vsak poštenjak.“

„Zapiši, da je razburjenje tolikšno, da ni življenja varen znani obrekovalec, da se niti iz hiše ne upa in da bo najbrž zopet moral potegniti, odkoder ga je prinesel veter.“

„Dobro, in pripisal bom, da bi tako početje obsodili celo rdečekožci v ameriških pragozdih. To bom še osolil in popoprpal, da bo kaj smeha. Kajti to je pglavitno; smeh uničuje, resnobe ne marajo ljudje. In to prepusti meni; tu ne potrebujem tvoje pomoči.“

Medtem je prinesel hlapec pismo, v katerem odlaga Blaž načelništvo; kajti da nočē nobenega opravka več imeti s posojilnico.

„Ali ga slišiš?“ dejal je Adolf. „Res hoče biti lisjak.“

„A mu gledajo ušesa iz kože. Ta tepec misli, da se tako odlaga načelništvo. Ne boš, Blaž! Skupaj pila, skupaj plačala.“

Na vrata je potrkal pismonos Lojze.

„Noter!“ je zaklical Albin in zgenil se.

„Telegram za gospoda Albina.“

Albin je prebledel, hlastno zgrabil in odprl telegram, kjer je bral dve besedi: „Pozor! Revizija.“ S tresočo roko je podpisal potrdilo sprejema in odpravil Lojzeta z malim darilcem. Podal je telegram Adolfu in čakal, kaj da poreče. Ta je zmignil z rameni; brat pa mu je začel pripovedovati s pritajenim glasom tako zanimive stvari, da se je prijel Adolf z obema rokama za glavo in začel tekati po sobi. „Koliko ti manjka?“ je vprašal zamolklo, rdeč od jeze, in grizel si ustnico.

„Daj, kolikor imaš gotovine!“ je dejal Albin in si vil cigareto. „Samo do revizije! Ko bo ta sitnost pri kraju, dobiš vse nazaj.“

„Ti slepar! Odkod bom pa jaz jemal? To živi kakor baron, napaja fante in dekleta, se ženi po vseh kotih, in kadar zmanjka drobiža: Daj, založi! Slepar!“

„Tvoja načelnštva, Adolf, te tudi ne bogate. Kdo se briga manj za svoj obrt in za svojo trgovino nego ti! Saj niti ne veš, koliko blaga imaš in kakšna je bilanca.“

„Albin, lepo te prosim, saj iz mene se ne delaj norca! Tvoje bilance so kakor ti, zunaj lepo aktivne, znotraj grdo pasivne. Na papirju prestavljaš ti aktiva in pasiva, hokus-pokus, habet debet, saldo, da se noben hudič več ne zave.“

„Ali mi daš vsaj 800 goldinarjev?“

„Niti 800 krajcarjev.“

„Ali mi podpišeš menico?“

„Albin, ti si dovtipen.“

„Ali naj gre posojilnica že zdaj rakom žvižgat?“

„S tem ti preskrbi nekaj postnih dni ali pa let. Povej, koliko ti manjka!“

„Kaj si tako radoveden! Tistih 800 goldinarjev, ki jih je vložil zadnjič Vrban, hvala Bogu, še nisem vpisal; sicer bi bila še večja sitnost.“

„Aha, kar se je izposojalo, to si vestno beležil, morda po večkrat, na prejemke pa pozabljal. Tako se delajo poljne bilance. Kaj pa revizija?“

„Ta gleda samo na to, da se računi ujemajo. Torej, Adolf, ne bodi siten in pomagaj mi, za par dni! Revizorjev pričakujem jutri; kajti včera so brali ta nesramni članek, danes jim je pri srcu, kakor če bi jim bil kdo rabarbare nasul med juho; jutri pridejo. Ti ne riskiraš nič, če daš za par dni svojo gotovino v našo blagajno. Kar mi posodiš, ti vestno vrnem.“

„Kako boš pa potem poravnal primanjkljaj? Ker dolgo se tako ne more gospodariti.“

„Oženil se bom, s staro majorko. Zdaj grem pripravljat račune. Na te se zanesem in na Vrbana.“

„Na me nikar!“

V pisarni je računal in računal Albin, odšteval in sešteval, da mu je tekel pot s čela; a ni se mu spešilo delo. Črez nekaj časa je prišel brat. Začel ga je zopet polglasno oštevati in zmerjati in vrgel naposled nekaj denarja po mizi: „Toliko imam gotovine; a je manj, nego sem mislil.“

„Ti mene zmerjaš, ki nisi sam nič boljši,“ se je zagovarjal Albin in štel denar. „Vsak trgovec bi moral vedeti, koliko da ima gotovine.“

„Molči in povej, če je dosti.“

Albin je odkimal. „V Vrbanovo knjižico,“ je dejal, „sem že zabeležil, da je vse prejel, kar je bilo vložnega. Popoldne pa grem osebno na denj, da mi podpiše menico.“

XIV.

Popoldne je vteknil Albin v žep en izvod obrekljivih novin in par pripravljenih meničnih golic in se odpravil s težkim srcem na Trato. Hodil je počasi; a zdelo se mu je, da je prišel hitro. Dobil je doma sestro in mladega Vrbana in Tončka, ki je bil tudi prišel s težkim srcem po tolažbe. A Tonček je je iskal zaman; zakaj Lenčika se je bila odpravila, ne da bi bila povedala, kam. Razgovarjal se je tedaj s starim očetom in materjo, ki sta ga tolažila, ta opravičevaje ravnanje svoje hčere, oni nevoljen, da si dajo mladi ljudje tako težko kaj dopovedati.

Albin pa se je zaprl s Stankóm v sobo in mu pomolil novine, naj bere najprej to najnovejšo svinjarijo. Vrban je bral počasi in dal list mirno nazaj, češ, kaj hoče to; saj je vendar vse v najlepšem redu. Zdaj pa je začel naštevati Albin razne denarne stiske svojega brata, kateremu je moral pomagati, in ki so največ krive, da pravzaprav in tako rekoč v posojilnici ni takšnega reda, kakršnega bi bilo želeti na jezo nasprotnikom, ki hočejo uničiti njega in brata. Izpovedaval se je Albin pred vsem tujih grehov, o svojih je samo toliko namignil, da je žrtva bratovske ljubezni, društvenega življenja in potrebnega ugleda. Stanko je molče poslušal; blede lice je bledelo še bolj in ustnice so se tresle od jeze.

„Z eno besedo, ti si slepar in goljuf!“ je dejal zamolklo in začel ga obkladati z mnogo hujšimi pridevki, nego so jih rabile novine. Toda kakor se zaganjajo valovi v sivo skalo in buče in rohne ob njeni steni in jo obsipavajo in zagrinjajo s penami, ona pa stoji trdno in odbija mirno naval in lomi in drobi silo valov, dokler ne obnemorejo in se pomire: tako je poslušal mirno, cigareto pušeč, Albin te izbruhe pogubne strasti, dobro vedoč, da, kdor hoče dandanes kaj veljati v javnosti, mora imeti kožo iz podplatov.

Ko je pojenjala nevihta in le pretrgoma še zagrmelo, je izjavil Albin, da treba vsekako takoj pomoči, sicer da je mnogo izgubljeno ne samo zanj, ampak morda tudi za koga drugega, in sicer ne le na ugledu in dobrem imenu, ki je poštenjaku najdražje blago, ampak tudi v denarju. Stanko se je prijemal za glavo, letal po sobi gor in dol, klel oba Kramarja, svojo lahkomiselnost in zaupljivost in rotill se, da ne stori ničesar, da ne dá nobenega krajcarja.

„Saj tudi treba ni nobenega krajcarja, ljuba duša. To pojde vse brez cvenka. Ker smo na Trati, potegniva menico — trato.“ In izvlekel je iz žepa menično golico. „Na, tukaj podpiši! Sama formalnost. Ko preide revizija, jo dobiš nazaj, da jo raztrgaš ali sežgeš. — »1. novembra t. l. plačate vi —“

„Kaj? Jaz naj bi plačal?“ vzkipe! je Stanko, iztrgal mu menico in jo raztrgal na kose.

„Kaj se tako razburjaš!“ miril je Albin. „Če nočeš ti plačati, plačam jaz. Daj sem tinto in pero, da napraviva solo-menico.“ Izvlekel je drugo golico, napisal isto svoto in pripisal: »1. novembra t. l. plačam jaz proti tej menici šmarjetski posojilnici itd.« in podpisal svoje ime. „No, vidiš. Ali ti je zdaj prav? Saj pravim, da so to same formalnosti. Zdaj se pa tukaj podpiši še ti.“

A tudi tega se je branil Stanko in vpil, kako da bo plačal Albin, s čim, ker nima nič in ne zna drugega nego zapravljati.

„Veš kaj, Stanko?“ napel je Albin druge strune. „Tvojega zabavljanja sem sit. Prosil te ne bom več, ker se ne spodobi, da bi beračil krog moža svoje sestre. Ko si snubil Emo, te je bil sam med, sedaj si pa kakor osat. Ampak stvari stoje tako. Če podpišeš, dobro! Jaz zasnum staro majorko in v treh tednih je vse plačano. Če pa ne podpišeš, potem si pa jaz ne bom nakladal tega zakonskega jarma, ampak našli bomo pot v Ameriko, kjer si prosto

volimo vero in postave in manj strašna noč bo v Minesoti kot pri majorki tu v Šmarjeti. Poglej te novine! Spreдай me napadajo, zadaj me vabijo: Red Star-Line (Rdeča Zvezda), najcenejša, najhitrejša, najudobnejša vožnja v Ameriko; tukaj zveza Hamburg-New York; tam zopet Havre-Amerika s prosto dobro hrano. Koder hočem, uidem lahko preteči nezgodi. Torej podpiši ali pusti, ampak hitro, ker imam še opravke danes!“

„Ali mi daš besedo, da zasnubiš majorko?“

„Tu moja roka.“

„Toda kdaj?“

„Kadar hočeš.“

„Nocoj še pojdeva nad njo; jaz te spremim.“

„Brezobziren si in neusmiljen; toda naj bo! Jaz se žrtvujem za brata in za tebe. Dni mojih lepša polovica bo minula. Kaj se hoče! Samo podpiši!“

Stanko je škripal z zobmi in podpisal.

„Veš kaj, Stanko? Podpisa morata biti dva. Kar Tončku nesi, naj še on podpiše. On je v Lenčiko tako nesrečno zaljubljen, da bi pesmi zlagal, če bi imel nekoliko krajša ušesa; on ti podpiše nocoj vse. Naš kmet imenuje jako značilno to duševno ljubezen zatelebanost. V takem stanju se streljajo ruševci.“

Mladi Vrban se je jezil, zabavljaj in naposled, ko se je slovesno pridušil Albin, da gresta potem naravnost k majorki, šel po Tončkov podpis, katerega je dobil brez posebnega truda, češ, ker sta si že na pol svaka.

Z mnogo lažjim srcem je korakal Albin proti domu. Kakor splošna odveza se mu je zdela podpisana menica, in naprej misliti, naprej skrbeti, naprej se nadejati, to ni bila njegova navada, -tak filister on ni bil. Spremljal ga je Stanko boječ se, da ne bo Albin držal besede in ne snubil bogate majorke.

„Kakor jagnje v mesnico me pelješ,“ je dejal Albin, ki je komaj dohajal praznično oblečenega svaka. „Oj, samski stan, veseli dan! Kaj vsega ne stori dober človek za svoje prijatelje!“

Ker sta v vasi takoj zavila k majorki, je šlo kakor plat zvona od ust do ust, da se gospod Albin zares ženi.

„Mladih se je naveličal,“ dejali so fantje; — „Nobena mu ni bila všeč, zdaj bo pa takšno dobil,“ dekleta; — „Denar je le denar,“ možje. Ženice pa so menile, da se bo majorka še kesala, ker se ni še spametovala,

Pri majorki je bila miza pogrnjena in gospa je dobrodušno nalivala vino in popraševala, s čim da more postreči ljubim gostom. Vrban, prepričan, da je vsak ovinek odveč, in v strahu, da se mu skesa ženin, je kar naravnost vprašal, kdaj da bi napravili poroko. Veselo se je zavzela majorka, tekala po sobi in nosila še to pa še to na mizo in mladostno žvrgolela, kako da je presenečena, kako važna je odločitev za vse življenje, za celo večnost. „In če se potem kdo pokesa, to bi bilo grozno!“

Stanku se je mnogo groznejše zdelo, če bi se bil sedaj kateri skesal in odprl je zatvornice svoje zgovornosti in razlagal, kako je za oba dobro, koristno, skoro potrebno, da se vzameta, da je pravi povod snubljenju po njegovem mnenju zgolj ljubezen, ki mu jo je Albin že zdavnaj razodel, češ, to ali nobeno, da si pa ni prav upal poprašati boječ se, da mu ni naklonjena.

Majorka je žarela od veselja in najrajše bi bila objela Albina, da bi bil konec besedi, toda vedela je, da se to ne spodobi, in govorila, da se ji tudi sedaj ne godi slabo in da je baš te dni odpravila enega snubca, ker je izprevidela, da snubi samo njene tisočake.

„Baraba!“ je dejal Albin in prižgal si cigareto.

„Toda, gospod Albin,“ nasmehnila se mu je, pogledala ga po strani in pokazala bele zobe, „jaz nisem več tako mlada.“

„Čim dalj odlašate, gospa, tem starejši boste,“ razlagal je Stanko. „Saj tudi Albin ni več mlad. Ali vidite, da se mu že dela pleša?“

„Skrbi samskega stanu,“ opomnil je Albin.

„Za oba je že čas. Albin se bo držal bolj doma in reda in vi doboste uglednega, prijetnega moža.“

„O tem ne dvomim,“ je dejala ona in Stanko je napil srečni zvezi.

Vino je ogrelo vse tri in brez težav so se dogovorili o vsem potrebnem; le tega ni razumel Stanko, zakaj da ne bi bil oklic enkrat za trikrat in poroka prihodnji teden.

„Dni mojih lepša polovica!“ vzdihnil je Albin, ko je odhajal s Stankom.

„O vi priliznjenc!“ nasmehnila se je majorka in mu stisnila roko; „pričakujem vas kmalu, da se pogovoriva o mnogih važnih rečeh; dobro došli ste vsekdar.“

Šla sta in dokazoval je Vrban Albinu, kako bi moral na kolenih Boga hvaliti, da dobi takšno ženo.

„Jenjaj, Stanko!“ ustavil ga je Albin. „Kar je, to je; a da bi se ti še norca delal iz mene, tega ne!“

Hitro je nesel menico v posojilnico, pregledal še enkrat račune in z radostjo opazil, da se računi s postavki in dokazili ujemajo.

Preglednikov drugega dne še ni bilo; pač pa je prišel Stanko v skrbeh zaradi svojega podpisa. Jezil se je nad lahkomišelnim svakom in zahteval svojo knjižico:

„Pred revizijo nič,“ dejal je Albin nevoljen.

„Kdaj pa bo revizija?“

„Vrag vedi!“

„Saj oženi se hitro, da poplačaš dolgove.“

„Če boš ti, Stanko, prodajal sitnost v tej zadevi, se morda jaz še premislim.“

„Kaj pa, če ti prevzame kdo drug nevesto pred nosom?“

„Jaz mu grem za pričo in za druga.“

„Ker si popoln norec.“

„Stanko, danes sem takšne volje, da ne maram nobenih poklonov.“

„Kako lahko in kako rada bi ti podpisala menico gospa majorka mesto mene! Samo eno besedo bi ji moral privoščiti.“

„Ti si šaljivec, Stanko. Taka duhovita snubitev bi najbrž majorki pol toliko ne ugajala nego tebi. Toda oprosti! Nujen posel me kliče. Z nadučiteljem se peljem v Moste bržanko pokušat.“

„Da, da, bržanko pokušat!“ jezil se je Stanko. „Za potrebne reči ni denarja, za bržanko pa.“

„Hvala Bogu! Jaz vem, čemu je denar na tem svetu, ti pa ne. Denar mora med ljudi, mora krožiti. Promet, promet, to je pogoj blaginje. Jaz živim najbrž bolje od tebe, dasi imam manj denarja; toda v promet ga spravljam. Zdrav in dobro se imej! Nevesto greš lahko pozdravit, toda ne, da bi primeknila poroko!“

Ves obupan se je odpravil Stanko domov. Skrb za težko prisluženi denar, katerega je videl v taki nevarnosti, mu je stiskala srce. Kesal se je, da je kdaj kaj zaupal svaku, kesal, da mu je podpisal menico, in jezil se tem bolj, ker si ni mogel pomagati. Sklepal je, da vzame takoj po reviziji svoj denar ven in ga naloži v zavodu, kjer ne bo imel ne Adolf ne Albin nobene besede. Da bi bila le že revizija zvršena in Albin oženjen! Oh, da se je zamešal v to rodbino! A vlekla ga je bila ničemurnost in nada, da

mного priženi; ā nada ga je bila prevarila in ničemurnost je moral drago plačevati.

Srd na Albina je poskušal Stanko vsaj doma nekoliko ohladiti pri svoji ženi in začel je zabavljati črez oba brata. Toda grdo je naletel. Takšna ploha ljubeznivih besedi se je usula nanj, da je moral bežati iz hiše. Nikjer ni videl več zavetja; kajti v svesti si velike krivde proti staršem, si ni upal odkriti svojega srca njim, ki bi ga bili tako radi potolažili, ki niso poznali zloradosti proti sinu, ampak le sočutje in pomilovanje njegove nesreče.

„Oh, trma, otročja trma!“ tarnala je mati, „kako bridko se kaznuje! Naju ni poslušal in zdaj trpimo vsi. In kar je najhujše: ne dá se več popraviti.“

„Ampak kar se dá popraviti, za to morava skrbeti,“ je dejal oče. „Lenčika, pojdi sem! — Kako se godi tvojemu bratu, ki ni poslušal naju, to vidiš in čutiš ti kakor midva; in vendar te to ni spametovalo. Tončka se braniš, ki ti ga je poslal sam Bog, da bi midva doživela vsaj nekoliko sreče in veselja nad svojimi otroki. Toda trma tukaj, trma tam in Bog pomagaj!“

„Oh, oče, vi tega ne razumete,“ zagovarjala se je ona.

„Prav tako je govoril Stanko, ko se je ženil, če sva mu midva branila. Zdaj pa se je pokazalo, da sva midva razumela, on pa ne. S teboj bo baš tako.“

Mati je opravičevala hčerko, da ni mogla ravnati drugače; Lenčika pa si je brisala oči in ni ugovarjala očetu, ampak želela, da bi ji prigovarjal še bolj in celo premalo odločen se ji je zdel oče, ker ji ne ukaže naravnost, da mora izpolniti njegovo voljo; kajti začelo se ji je dozdevati, da je bila res pretrmasta.

Tako se je kesal Stanko, tako kesala Lenčika in zaman si prigovarjala, da je takšno ravnanje zahtevala njena čast, da to ni bila prevzetnost in preobčutljivost in da je le popolna zaupnost vir srečnega zakona.

XV.

Druega jutra sta se pripeljala dva gospoda pred Kramarjevo gostilno, pozdravila župana in izkazala se kot revizorja. Miza je bila takoj pogrnjena; kajti je menil župan, da se treba najprej okrepčati za težavno delo; on da stopi medtem po načelnika.

Ustavil in obrnil je na cesti Žgurja, ki je baš hitel na njivo, češ, kaj da njega briga ta zadeva. A poučil ga

je župan, da se ne more tako posloviti, kakor umazan svat od pojedine, in peljal ga s seboj k zajtrku, kjer sta ga gospoda revizorja prijazno sprejela.

Medtem, ko se je ta družba krepčala, po domače se pomenkovala o posojilničnih zadevah in zabavljala grdi zavisti in obrekljivosti, ki črni najvestnejše zavode in budi nezaupnost med ljudstvom in neizmerno škoduje občni blaginji, sta tekala stari Hribar in Žibert od hiše do hiše, kjer so bili kaj zvezani s posojilnico, in ukazovala ljudem, da morajo priti s knjižicami pred preglednika, da se dožene, ali je vse pravilno zapisano; kajti da jih zadene velika izguba, ako se ne potegnejo o pravem času za svoje pravice. Ko so prišli gospodje pred posojilnico, je že stalo tam par kmetov, ki so prosili, naj gospoda preglednika pregledata njih knjige, če so v redu.

„Stran, stran!“ odrival jih je župan. „Danes ne utegnemo, imamo drugih važnejših poslov.“

„Midva pregledujeva danes račune, očka,“ je dejal tolažilno eden gospodov, „posojilnične račune.“

„Saj so to tudi računi,“ je ugovarjal kmet in silil za onimi; toda Albin, ki je bil stopil iz pisarne, in Adolf sta ga mirno in odločno odrinila od vrat in zaklenila sobo za seboj in preglednikoma in Blažem Žgurjem, ki je stal kakor skesan grešnik pred sodniki in venomer trdil, da je odložil svoje dostojanstvo, da se noče več pečati s temi sitnostmi. Gospoda sta ga pogovarjala, da je to častna dolžnost, da potrebujejo takšni zavodi uglednih in zaupnih mož, da treba delati za občno-blaginjo in da končno pri vsem tem ni toliko dela kolikor časti, ko ima posojilnica tako izbornega, izurjenega in vestnega ravnatelja.

Blaž je godrnjal, da nič ne razume o teh stvareh.

„Tega tudi ne zahteva nihče od tebe,“ miril ga je Albin, posadil ga na stol in razgrnil po mizi posojilnične knjige.

Pregledovalca sta začela primerjati knjige med seboj in z dokazili, računala, štela imovino in zahtevala tu pa tam pojasnil od ravnatelja Albina, ki je, na mizo naslonjen, sicer mirno čakal izida, a razburjen poslušal, da raste šunder pred vrati, da zdaj pa zdaj kdo trdo prime za kljuko in krepko strese zaklenjene duri.

Pregledovalca sta bila posebno natančna; vsako dokazilo sta prebrala in pregledala, je li pravomočno. A dober računar je bil Albin; našla nista nobene napake; vse je

bilo v najlepšem redu. Sklenila sta pregled in častitala zavodu, predsedniku in ravnatelju, ki tako vestno opravlja svoj posel, in obljubila javno potrditi, da je šmarjetska posojilnica še vedno zgled premnogim drugim.

Gospoda sta vzela klobuke in palice in Adolf je odprl vrata.

Takoj se je vsulo noter kakih petnajst kmetov, med njimi stari Hribar in Žibert.

„Ven, ven!“ kričal je župan. „Pregled je končan. Gospoda sta dobila vse v najlepšem redu. Kaj hočete?“

„Ne zamerita, gospoda,“ silil je kmet Majce in molil knjižico pregledovalcema. „Tu notri stoji, da sem vložil jaz pred tremi meseci 500 K; a podpis je samo eden. Poglejte no, če je tudi v knjigah zapisano 500 K. Moti me ta podpis, ki je samo eden.“

„Žgur, na! Pa podpiši še ti!“ dejal je Albin in vzel kmetu knjižico iz rok.

„Ne, ne, za to se ne gre,“ oglasil se je Žibert; „ampak če je 500 K tudi v knjigi vpisanih med prejemi.“

„Ti nimaš tukaj nič govoriti!“ zavrnil ga je Adolf, rdeč od jeze.

„Prosim vas, ljudje božji, pustite naju v miru oditi!“ prosil je en preglednik. „Midva sva pregledala račune in našla vse v redu. Vaša nezaupljivost je popolnoma neutemeljena.“

„Utemeljena ali neutemeljena,“ jezil se je kmet in zastavil pregledovalcu izhod. „Jaz hočem vedeti, pri čem da sem.“

„Ljudje govore vsake sorte,“ kričal je drug kmet. „Mi hočemo vedeti, kam da spravljamo svoj denar.“

„Jaz pa sem dobil na posodo 50 K,“ muzal se je v zadregi Brnot. „Poglejte še, če ni notri v knjigah več zapisano.“

„Prosim, gospoda pregledovalca, ustrezita ljudem,“ dejal je Hribar. „To je v trenutju storjeno in nezaupnost bo izginila. Ako pa ne ustrežeta, je vsa revizija pesek v oči. Knjige so lahko v redu in se vendar ne skladajo z istinitostjo. Torej prosim.“

Albin, ki je poprej zaničljivo gledal nerazsodno maso, je izpremenil barvo in se začel umikati; roka mu je iskala opore in rinil je proti Blažu: „Žgur, ugovarjaj, protestiraj! Za tvojo čast se gre; postavi se! Ali bodo ti hribovei pregledovali naše račune? Ti si predsednik.“

„Kaj predsednik! Prej si se iz mene norca delal; pusti me sedaj pri miru! Meni to vse skup nič mar.“

„Jaz ugovarjam proti temu nasilju,“ vpil je župan. „Kot član in odbornik posojilnice, kot župan vas pozivljam, da ostavite takoj to sobo, sicer bomo govorili pri sodišču. Jaz si zapišem vsa imena.“ Potegnil je iz žepa zapisnico in začel pisati. „Anton Hribar, ta je glavni hujskač, potem Žibert, ki sem ga še premalo ugnal.“

„Premalo, premalo,“ vpil je Žibert, „grdi goljuŕ! Kaj se branite pregleda, če poslušate pravično! A baš ker se branite, dokazujete, da ste sleparji in goljuŕi.“

Rdeč od jeze je stal Žibert pred vrati in krčevito stiskal pesti na prsih, oči so mu gorele in videlo se je, da napade zdaj zdaj sovražnega nasprotnika in naj se zgodi kar koli.

Padla je beseda goljuŕ in vžgala kakor iskra suho slamo, in kakor zabučí za strelo grom, tako se je pričelo vpitje in razgrajanje med kmeti, ki so obkolili pregledovalca in župana.

„Mirujte, mirujte za božjo voljo!“ prosila sta pregledovalca.

„Dokler ne pregledata naših knjižic, ne. To je sleparstvo, goljuŕija!“

„I, gospoda, pa preglejta vendar,“ vteknil se je vmes Blaž, „da ne bodo mislili, da je kaj goljuŕije zraven.“

„Jaz ugovarjam,“ je vpil župan.

„A, kaj, ugovarjam!“ ustavil ga je Blaž. „Če so se pregledali računi, naj se še knjižice, da pojde vse ob enem. Saj smo pošteni ljudje in ni se nam bati sodnika.“

„Jaz ugovarjam kar najodločneje,“ branil se je župan.

„Preglejte knjižice!“ bil je odgovor kmetov. „Blaž je predsednik, Blaž je mož.“

Eden pregledovalec je res vzel knjižico kmeta Majceta, ki je bil vložil 500 K, župan pa si je dejal ošabno klobuk na glavo in odkorakal, ne mené se za strupene poglede, za kletev in skrite pesti.

Pregledovalca sta začela iskati po računskih knjigah in kmetje riniti naprej; prednji so se nagnili na mizo, drugi se naslonili nanje in zadnji gledali črez rame in med glavami in prerivali se in vsi so srepro zrlí v številke, katerih nihče razumel ni.

„Vi ste vložili pred tremi meseci,“ reče naposled pregledovalec, „petdeset kron.“

„Ni res, ni res,“ zakričal je razjarjen kmet, „500 kron, kakor je tu zapisano.“

„A tu je zapisano 50,“ dejal je v zadregi pregledovalec. „V vaši knjižici je bil samo en podpis.“

„Goljuſija, goljuſija!“ hropel je kmet in bil ob mizo.

„Gospod ravnatelj, gospod ravnatelj!“ klical je drugi pregledovalec. „Tu je pomota, ki se mora razjasniti. Kje je gospod ravnatelj?“

„Albin, Albin!“ klical je Blaž; toda Albin se ni oglasil. Medtem, ko so strmeli kmetje v nerazumevne knjige, se je bil izmuznil. „Pojte ponj!“ kričal je Blaž. „On je pisal, on naj odgovarja!“

„Kaj pa ti, ki si načelnik!“ jezili so se kmetje na nedolžnega Blaža. „Slamnat mož!“

„Jaz nisem načelnik,“ branil se je Blaž; „pred tremi dnevi sem že odložil to čast.“

„A jaz sem vložil svoj denar pred tremi meseci,“ vpil je kmet.

„Poglejte no, prosim,“ dejal je Brnot, „če je prav zapisano, da sem dobil na posodo 50 kron. Saj, Blaž, ti vendar veš, da sem dobil 50 kron.“

„Kaj pa! 50 kron,“ potrdil je Blaž.

„Vi ste dobili,“ dejal je pregledovalec, ko je bil našel ime, „vi ste dobili 500 kron.“

„500 hudičev!“ udaril je zdaj ta kmet ob mizo. „Goljuſi grdi!“

„Ali vidite, ali vidite, kako se je gospodarilo z vašimi žulji?“ hujskal je Hribar in kmalu se je iz hruma in šuma razumela le še kaka kletvina in „goljuſi“ in „sleparji“ in Blaž se je skrival za veliko omaro pred srditimi možaki.

V Kramarjevo gostilno sta bila prilomila dva kmeta: „Kje je gospod Albin? Gospod Albin naj pride!“

Izza mize je skočil Stanko, ki je nestrpno čakal konca revizije. „Kaj pa je? Kaj pa je?“ popraševal je plah.

„Kaj je! Goljuſija je in vse smo izgubili v posojilnici, ki naj jo vzame vrag!“ kričal je kmet v strahu za vloženih trideset kron. „Kje je Albin?“

„Albin?“ ustavil je kričača župan. „Ali je to kak kmet, kak hlapec?“

„Ne kmet, ne hlapec,“ oglasil se je drugi kmet, „ampak slepar in goljuſ.“

„Ven iz moje hiše, gorjanska sodrga!“ kričal je župan in kmeta sta se obrnila iz gostilne po vasi klicat, iskat

Albina in pripovedovat, da je posojilnica na kantu, koliko tisoč je poneverjenega in da izgube vsi, ki imajo kaj vloženega. Ljudje so drli vkup in vpili in zabavljali in kočar Boštè, ki ni imel pri posojilnici nobene krone denarja in nobene krone kredita, se je ustil, da ni nikoli nič zaupal Kramarjema in da je svaril ljudi; a kmet da je trmast, da si ne dá nič dopovedati, da ne verjame poštememu človeku nič, sleparju vse.

Stanko pa ni poslušal mirjenja in prigovarjanja Adolfovega, da so ljudje nahujskani, da je vse le grdo obrekovanje, za katero bodo krivci strogo kaznovani. Skrb za denar ga je gnala iz hiše; prepadel in razburjen je hitel proti posojilnici, odkoder se je slišal krik in kletev. Nem in bled se je preril skozi razjarjene kmete do gospodov.

„Prosim, gospoda, prosim, moja knjižica! Kje je moja knjižica?“

„Stvar je za zdaj končana,“ razlagal je eden gospodov. „Nadaljevalo se bo pri sodišču. Zakrivile so se nerednosti, ki se morajo preiskati po sodnijskem potu.“

„Samo pod številko 62 poglejte!“ prosil je Stanko koprneče. „Številka 62, moja knjižica; 800 goldinarjev sem vložil pred poldrugim mesecem zopet.“

Stanko je vil roke, upiral proseče oči v preglednika in čakal boječe odgovora.

Nevoljen je obračal preglednik liste po knjigi in iskal številke.

„Vi da bi bili vložili pred poldrugim mesecem 1600 kron? — Zapisanega ni tukaj nič.“

„Nič?“ dejal je brezglasno Stanko.

„Sploh pa ste vi,“ nadaljeval je preglednik, „predvčerajšnjim vzdignili vse, kar je bilo naloženega pod številko 62, kapital in obresti.“

„Jaz?“ ostrmel je Stanko. „Jaz? Ne krajcarja.“

„In knjižico ste vrnili.“

„Albinu sem jo bil dal.“

„Ah, Albinu!“ pokimal je drugi preglednik. „Besedo ima sodišče. Pisarna se bo zaklenila in zapečatila.“

Kakor šum iz daljave so donele te besede Stanku na ušesa; mrzel pot mu je oblil čelo in tema se mu je delala pred očmi. Kolena so se mu šibila in sesedel bi se bil, da ga ni držala in vlekla gneča kmetov, ki so s hruščem in truščem ostavljali pisarno in hiteli kakor dogovorjeni vsi v Frtinovo gostilno poplaknit jezo in zabavljat Kramarjema.

Stanko pa se je opotekal in oprijemal in sedel na prvo klop pred hišo in brisal si potno čelo.

„Kaj pa ti je, Stanko!“ nagovori ga Tonček, ki je peljal mimo zadnji konec voza. „Kako si bled! Kar črn okrog oči. Ali ti je slabo?“

„Oh, slabo, Tonček,“ dejal je tiho Stanko. „Ali ne veš, kaj se je zgodilo?“

„Nekaj vpijejo ljudje; a jaz se ne brigam za to.“

„Vse premoženje sem izgubil, vse. Oh, da sem se za-mešal med te ljudi, te Kramarje, to grozno rodbino, brez srca in brez vesti. Krivica jih veseli in laž in obrekovanje. Oh, in jaz, zaradi njih sem zavrgel očeta in zavrgel mater, ki sta me tako rada imela. Zdaj se mi vrača.“

„Jaz te ne razumem, Stanko,“ dejal je Tonček, sedel k njemu in ga objel čez rame.

„Kje je Albin? Kje je Albin?“ prikričal je kmet po vasi. „Ali ga je že vzel vrag?“

„Slišiš, Tonček?“ mrmral je Stanko. „Albin je sleparil in goljufal in jaz sem izgubil vse.“

Tonček je miril, da se bo poravnalo.

„Oh, poravnalo!“ tarnal je oni in sklonil se pokonci. „Ali veš, Tonček, da sem tudi tebe zapeljal? Joj, joj, joj, ne samo prihranjeni denar, žulji dolgih let, so izgubljeni; porok sem tudi za Albina. Joj, joj, vse pojde, vsa kmetija, ves naš dom. — Kaj pa tako šumi? Ali zvonijo?“

„Ne, ne, ljudje vpijejo. — Ali ti je kaj bolje?“

„Mraz me trese, Tonček, mraz in tema se mi dela. Saj vendar še ne gre solnce za goro. Ali se oblači? — Vidiš, Tonček! Ti boš tudi izgubil, izgubil vse po moji krivdi. Zakaj si me poslušal! In Lenčikina dota, ta tudi ni vknjižena. Oh, vse, vse! Beračili bomo po svetu. Tako je, če ne poslušáš očeta. Ti ga imaš še. Ali ga poslušáš? Oh, spoštuj ga in poslušaj ga! — Bodi tako dober in prinesi mi mrzle vode!“

„Jaz te popeljem v hišo,“ dejal je Tonček, „da ne omahneš in padeš na tla.“

„Ne, ne, nasloni me malo in skoči po vode.“

Rahlo ga je naslonil Tonček v kot k zidu in stopil v hišo. Kmalu je prišel s kozarcem vode in gospodar in gospodinja ž njim. Stanko je slonel sključen v kotu in govoril pretrgoma o menicah, posojilu, sleparstvu.

„Blede,“ dejala je gospodinja, „vročinska bolezen se ga prijemlje; spravimo ga domov!“

Dobili so voz in Tonček ga je spremil na Trato, kjer so s skrbno žalostjo sprejeli siromaka prestrašeni starši in sestra.

Ljudje po vasi pa se niso zmenili za ta dogodek; kajti so imeli važnejših skrbi. S težkim trudom sta jih mirila preglednika, da ne bo trpel najbrž nihče nobene škode, ker je Albinu porok trdni kmet Vrban in ima posojilnica denarja v zalogi. Ko sta še poučila ubogega Blaža, kako ima postopati, sta se hitro odpeljala.

XVI.

Nekaj dni je bila vas podobna razbrskanemu mravljišču. Staro in mlado je govorilo o zadnjih dogodkih. Poparjeni so se posvetovali med seboj gospodarji; veseli in zadovoljni so se shajali kočarji, češ, v njih časih bi se kaj takega ne bilo zgodilo. Ugibali so, ali je Albin, ki je bil izginil, že v Ameriki ali ne, in če ga je došla majorka, ki se je peljala za njim; preudarjali so, katera kmetija da pride na boben.

„Vrban je eden in Tonček drugi,“ dejal je Zidar, „morda pa še ta-le,“ pokazal je za Žgurjem, ki je šel s povešeno glavo h Kramarju.

„Kaj pa Kramar?“

„Ta se bo izlizal.“

„Stanko, Stanko, koliko se je trudil vse življenje in kaj ima od tega! Ali ni bolje sebi privoščiti nego drugim? — Ali mu je kaj bolje?“

„Pravijo, da bo težko kaj; vedno blede in ne spozna nikogar več.“

„Ema bo kmalu doli pri nas,“ pristavila je Boštetovka, „da bo zdrabe delala. Tej kaj privoščim, tej.“

„Kdo bo le pokupil?“

„Najbrž tujci.“

Blaž pa je bil pribežal k Adolfu: „Oh, kaj bo, kaj bo! Adolf, svetuj mi, potolaži me!“

„Tako, Blaž. — Cilka, liter črnine!“

„Ne, ne, saj ne morem piti.“

„Kakšne tolažbe pa hočeš? Če je človek še tako žalosten, kupica vina ga potolaži. To vem jaz iz izkušnje.“

„Kaj bo! Kaj bo!“

„K večjemu ti prodajo zemljišče in te še malo pripró.“

„Ali misliš? Saj sedel bi človek, če le ne bi ljudje brusili jezikov. Toda hiša, hiša!“

„Kaj hiša! V koči se živi baš tako prijetno. Ti se trudiš bolj kot vsi ti kočarji, delaš od zore do mraka, ti se ti pa v senci smejejo in ne jedo nič manj nego ti, spe pa še več. Čemu ti je torej hiša in zemljišče? Samo skrbi imaš več. Ti se bojiš tatov, Jurjevec nič; ti se bojiš ognja in plačuješ zavarovalnino; če pogori Jurjevcu, bo nabral dvakrat toliko, kolikor je vse vkup vredno. Kaj se torej bojiš?“

„Toda žena in otroci.“

„Zidar jih ima še več, ki ga nikoli ne dramijo iz spanja. Kakor je božja volja, pravi, in se stegne v senco.“

„To je vse res, Adolf, in vendar ni tako, kakor ti govoriš; samo jaz ti ne morem dopovedati. Moja žena je vsa drugačna. Če jo kdo vpraša, če je mnogo dela, pravi: Hvala Bogu, zmeraj dosti. Kako mi je tudi ubranila, da nisem prodal gozda nad loko! Dokler bom jaz gospodinja, je dejala, se ne bo prodala nobene ped zemlje proč in sram bodi gospodarja, ki zapusti manj otrokom, nego je prejel od staršev. Meni se zdi, da govori ona prav in da je čast tudi nekaj. Tale Tonček se mi smili. Stanka je vlekkel iz vode in ta ga je s seboj potegnul. Oba pa je potopil Albin. Kaj praviš, kje je sedaj?“

„Najbrž na potu v Ameriko.“

„Zdaj bo pa sleparil po Ameriki?“

„Če se bodo dali.“

„Da bi pa katerikrat kaj denarja poslal domov, ni upanja?“

„Malo, ljubi moj Blaž.“

„Torej zdrav! Kar bo, to bo.“

„Kakor je božja volja, pravi Zidar.“

„Nikar se ne delaš norca, sicer ostaneš norec.“

„Kakor je božja volja.“

„Obeh skupaj ni nič prida,“ mrmral je Blaž, ko je odhajal.

Na Trati pa je umiral Stanko. Nobeno zdravilo mu ni moglo pomagati in nobena postrežba. Kako sta tarnala starša, da je moral umreti pred njima in da je užil tako malo sreče na svetu!

„Poglej, Lenčika, ubogega brata!“ zdihovala je mati, „kako medel in shujšan je! Kako je bil priden, kako se je gnal, da si je nakopal prezgodnjo smrt. Kdo bo gospodaril zdaj na Trati! Kdo bo skrbel za naju in za tebe, Lenčika?“

Ema pa je letala po omarah in predalih, kje bi bilo kaj okroglega; toda Stanko je bil predober gospodar, da bi mu bil ležal denar mrtev; vse je bil sproti znosil v posojilnico, katero je podpiral še zdaj, po smrti, s svojim poroštvom. Upala je tudi Ema, da dobi kaj pisanega, iz česar bi se dala sklepati poslednja volja pokojnikova; a trud je bil zaman. Stanko ni bil še kar nič mislil na smrt; zdelo se mu je namreč, da še živeti ni začel. Nič, nič! Poslala je po brata Adolfa, da se posvetuje ž njim.

Prihajali so znanci, tolažit vdovo in poizvedovat, kaj da misli, ali se bo še možila, prihajale znanke gledat, kako da se drži.

„Tako mi je pa hudo,“ je stokala Ema in pritiskala si robec na oči, „da ne vem kaj. Rajši bi videla, da bi mi bil poginil najboljši vol v hlevu.“

„Medel je bil zmeraj,“ so dejale ženice.

„Medel in za nič,“ potrdila je vdova; „vedno mu je bilo treba streči.“

Prikadil je smodko brat Adolf.

„Dobro, da si prišel!“ razveselila se je Ema in ga peljala v malo sobo. „Tako iščem povsod denarja, a ni nikjer nič dobiti in nikakršnega pisanja.“

Adolf je sedel za mizo, pušil zamišljen smodko in gledal skozi okno.

„Jaz bi vendar rada vedela, pri čem da sem,“ povzela je nepotrpežljiva.

„Pri tem, da nimaš nič.“

„Kako to! Četrtnina zapuščine pripade vender meni.“

„Potem dobiš pa še manj ko nič.“

„Tvojih norcev ne maram,“ jezila se je sestra.

„Vendar bi bila ti vesela, če bi bili to norci; a je bridka resnica, ljuba Ema.“

„V posojilnici bi moralo biti vendar že precej tisočakov!“

„Ti so z drugim bratom Albinom na potu v Ameriko.“

Ema je ostrmela; oči in usta so se odprla in nepremično je zrla v brata in pobledela nekoliko; a naenkrat ji udari kri v lica, oči se zaiskré in s povzdignjeno roko stopi pred brata, ki se je umikal proti durim. Tako srditih besedi in takšnih priimkov še ni bil slišal Adolf. Očitala mu je, da sta jo brata prodala, ogoljufala za doto, ogoljufala za vse življenje in ji brezvestno odjedla zadnji košček kruha. Zapodila je brata iz hiše in vrgla se v grozni jezi in onemoglem obupu na posteljo.

Po Šmarjeti je polegala razburjenost. Oblastvo je bilo najprej ustavilo poslovanje posojilnice, potem se je natančno dognalo, koliko je goljufije, koliko krivde, koliko škode. Slep-arstvo se je dokazalo samo pobeglemu Albinu, za katerim se je poslala tiralica; škoda je bila. z jamstvom Vrbanovim in Tončkovim pokrita; ako bi to ne zadostovalo, trpel bi nekoliko rezervni zaklad, združnikov nihče nič. Spoznalo se je, da je načelnik nekriv, ampak silno zanikaren in malomaren in na občnem zboru se je imel voliti nov odbor.

Blaž se je oddehnil in zopet pokonci hodil skoz vas skoro žal mu je bilo, da je obljubil ženi odtegniti se družtvenemu delovanju.

Neko nedeljo kmalu potem pa je klical pred cerkvijo birič, da se bo ta in ta dan v sodišču na dražbi prodalo posestvo umrlega Stanka Vrbana in kovača Antona Hribarja. Ljudje so si pokimali, ko so slišali, kar je vsak vedel in pričakoval. Kar je bilo pametnejših, so začeli pre-mišljevat, kaj bi se dokupilo na dražbi in po kakšni ceni; drugi so milovali Tončka in Blaž ga je šel po kosilu tolažit.

„Blaž,“ pritekla je za njim Jerica, „nekaj sem ti ho-tela povedati.“

„Kaj pa?“

„Čakaj, te spremim,“ je dejala, da ji ni bilo treba gle-dati mu v obraz. „Tončku ti tako povej, da mu jaz posodim svojo doto brez vseh obresti za tri leta. Razumeš? Brez obresti.“ Urno se je zasukala in odšla.

„Če bi le maral zanjo!“ dejal je sam pri sebi Blaž. „A on je nespametnejši od mene, ki sem si bil izbral čvrstejšo nevesto in priženil denar in nisem podpisal Albinu menice in ne trpim zdaj nobene škode. Lahkomiselni ljudje, ki vse preveč zaupajo! — Tonček, kako ti je pri srcu?“ po-zdravil je prijatelja, ki ga je dobil pred hišo, in sedel k njemu na klop.

„Nič prida,“ dejal je Tonček, ne da bi ga pogledal.

„Jaz ti naravnost povem: Nič se ne boj in nič ne maraj! Kolikanj sem se jaz bal zaradi teh sitnosti in vendar se mi ni zgodilo nič.“

„Ti si četrti, ki me pride tolažit. Prvi je bil Križman, ki je hotel vedeti, če sem res vse izgubil in kaj da bom zdaj počel; potem je prišel Strehar vprašat, kdaj da mi bodo prodali hišo, in ravnokar je odšel Boštè, ki bi bil rad iz-vedel, ali pojdem zopet po svetu ali pa doma gostovat. In kaj bi pa ti rad?“

„Posojila sem ti prišel ponujat, od Jerice.“

„Ti me zopet ženiš, Blaž.“

„Rad bi te in prav bi bilo za oba; a denar dobiš tudi tako, da greš lahko sam na dražbo in vržeš tistih par sto na mizo in ti ostane številka.“

„In kdaj bi vrnil in kako?“

„Tri leta obdržiš brez obresti.“

„Reči Jerici, da jo lepo zahvalim; zdaj pa grem malo po polju pogledat.“ Vrgel je suknjo čez ramo in hitro ušel strmečim očem Blaževim, ki je zmajal z glavo in počasi se vrnil proti domu.

Tonček pa je hitel v bližnji gozd za vasjo, da bi se ognil ljudem in ne poslušal njih pomilovanja in popraševanja. Legel je v mehki mah ob robu in ozrl se proti griču, kjer se je belila prijazna hiša na Trati in žarela okna v žarkih zahajajočega solca. Po cesti so prišli kmetje, ki so se glasno menili, kateri kosi Vrbanovega posestva bi se dali kupiti.

„Ti draži travnik pri vodi,“ je dejal eden, „gozd pa meni pusti, ker je tebi od rok. Tako storimo možje, da ne bomo drug drugemu nagajali. Lepo se pogovorimo brez nevoščljivosti! Saj smo sosedje.“

„Za Mamko božjo mi je žal,“ je dejal drugi. „Menda se bo vendar dobil kak kot za stara dva; Ema naj pa gre, kamor hoče.“

„Kaj pa Lenčika?“

„Kaj hoče? Služit pojde. Prav trdna ni, ampak pridna na vso moč.“

Težko je vzdihnil Tonček. Kako vesele nade so mu polnile srce, ko ga je bilo hrepenenje pripeljalo v domače kraje! Koliko sreče si je bil obetal in kako mu je vse izpodletelo! Kaj mu je bilo treba podpisati tujo zadolžnico! Lahkomiselnost! In vendar mu je ni bilo žal, tako ga je ogreval nagib lahkomiselnosti. Kakor ljub spomin se mu je zdela ponudba Blaževa, a v svesti si je bil, da je ne more sprejeti. Za osem ali deset let bo treba zapustiti to lepo dolinico in delati in truditi se; potem pride zopet pogledat. „Toda kako bo takrat tod? Rednikov mojih ne bo več na svetu; na Trati bodo gospodarili tujci in Lenčika — dekla, Bog ve kje, če je ne umori bridkost. In nobenega pomočka, nobenega izhoda! Kam se bo li obrnila? K Žgurjevemu Blažu naj gre; to je dober človek; in počaka naj me, če hoče. — Kaj pa stara dva? — Pri mojem očetu bi

bila lahko; a ta ne bo hotel, zaradi mene ne.“ Ta misel, da bi živela Vrbanova dva pri njegovem očetu, mu ni dala več miru. A kako jo uresničiti, tega ni vedel, to je bilo težko. Neodločen in nevoljen se je vzdignil in se vrnil domov tiho, v mučnih mislih, kako bi se dalo pomagati.

Naslednji dnevi so mu tekli kakor v polusnu. Nobenih pravih misli ni mogel zbrati; govoriti se mu ni ljubilo in delal je kakor stroj, brez vneme, brez nevolje. Odlášal je pomeniti se z Blažem, ker bi mu bila šla težko beseda z jezika zaradi Jerice, in na Trato se je bal iti zaradi težkega slovesa in da si ne bi sami očitali, da so oni krivi njegove nesreče.

Tako je prišel večer pred dražbo. Zgodaj je zaprl Tonček delavnico, da se gre še poslovit od vseh ljubih znanih krajev v okolici in ubeži mračnim mislim, ki so ga tako trdovratno spremljale. „Nocoj še in nikdar več morebiti,“ si je dejal tiho in žalosten ogledoval polje in log in travnike, ki so se mu bili priljubili kot otroku. Obstal je tu, obstal tam, ker se ni mogel ločiti, in malo je prehodil doline, ko se je že mračilo. Mesec se je pokazal izza gore in dolga senca se je stegnila pred njegovo postavo po zemlji. Skoz okno na Trati se je posvetila drobna lučka. „Tam žaluje sirota,“ si je mislil, „mnogo nesrečnejša od mene. Jaz sem krepak, izkušen, imam ves svet odprt pred seboj; ona slabotna, nikdar pri tujih ljudeh, se ne zna nikamor obrniti in bo morala skrbeti še za starše. Oh, nesreča, nesreča! Jutri se moramo dogovoriti, kako bodo živeli, in Blaž mi mora pomagati.“ Na misel mu je prišlo, kako si je sam kriv nesreče, kako je s svojim vedenjem, s svojimi sumnjami žalil Lenčiko, oh, pravi sin svojega očeta! A kako je on sam sebi odpuščal, kako pa zameril očetu! Ni mu še odpustil do današnjega dne, še vedno se ga ogiblje, zavrača njegovo podporo, poplačuje ljubezen z mrzkostjo! Po kakšni pravici? In če odide on jutri iz tega kraja, ali se bosta ločila kot tujca? Ali naj izgubi še očeta, ko je komaj poznal mater? Zazdelo se mu je, da je vsa nesreča kazen njegove oholosti, ker se ni oklenil onega, ki mu je po božjem in človeškem pravu najbližji, ki je iskal njegove ljubezni, in ki mu je mati že davno odpustila. Samo sin, ta mu ne odpusti, ta je neizprosen. In če umrje oče od žalosti, ki mu jo prizadeva sin, kako mu bo potem žal, kako se bo kesal, ko se ne bo dalo več popraviti! Mlada domišljija mu je predstavila očeta na mrtvaškem odru, roke

sklenjene ob križu, z mirnim obrazom, ki mu molče očita brezsrčno početje. Boga žalimo vsak dan in vsak dan nam je pripravljen odpustiti in nam prihaja naproti in nas obsiplje z dobrotami; naj pa nas le enkrat razžali kak človek, vse žive dni mu ne odpustimo. Srce se je topilo Tončku in solza mu je zaigrala v očeh, da si je zakril obraz, ki ni mogel več prikrivati težkih čustev grenkega kesanja. Zlomljene so bile peroti trmastega ponosa, ki s stisnjenimi zobmi rajši trpi, nego da bi se ponižal do prijazne besede in gorkega pogleda.

Potrt in pobit je korakal Tonček počasi proti domu, ko se je bilo že stemnilo. Hladen veter je lahko majal listje visokega drevja in iz vasi so gledale luči skozi les. „Mater grem še obiskat,“ si je dejal in zavil na stransko pot proti pokopališču. Temno se je spominjal, kako se je prvič ločil od matere ob njeni smrtni postelji, tem živejši je bil spomin drugega slovesa, ko se je odpravljal med tuje ljudi s srcem polnim strahu in bridkosti.

Zaškripala so železna vrata skrivnostno tihe, nevzdramne spalnice, kamor hite po široki prašni cesti, po gladkih stezah, skoz grmovje in robidje, črez pečine in prepade, od blizu in daleč od vseh strani utrujeni sinovi Adamovi, starci rinjeni od krepkih mož, katerim stopa mlajši rod na pete. Beli spomeniki so zalesketali v mesečini in kakor roke stegnjene objet novega gosta, ki išče prenočišča, so se širile senčne rajde po gomilah v mogočni, veliki senci križa, zadnjega zavetja ubogemu človeku.

Slovesna tihota je mirila razburjeno srce mladeničevo in budila mu nejasno željo, da bi tudi on enkrat tu počival v prijaznem domačem kraju poleg drage mamice in ljubih tovarišev. „Morebiti mi vdahne mati kakšno dobro misel,“ si je mislil, ko je stopal tiho proti malemu domovju ljube matere; kar se zmaje senca, mladenič se zgane in izza kamena vstane in mu stopi nasproti oče.

„Ali si prišel slovo jemati?“ ogovoril ga je tiho.

„Slovo,“ je dejal Tonček, „od matere.“

„Od matere; in od očeta ne?“ Glas se je topil od žalosti in razpele so se sinu naproti očetove roke.

„Tudi,“ je dejal Tonček in objeta sta se držala oba in ihtela dolgo časa.

„Vidiš, Tonček,“ dejal je oče, „mati naju je ločila, mati naju zopet družijo; ona mi je odpustila, pozabi še ti!“

„Oh, ne govorite tako, oče!“ prosil je sin. „Srce se mi trga, če se spomnim, kako sem ravnal z vami, in zasluzena je vsa kazen in vsa nesreča, ki me je zadela, in rad jo prenesem. Toda druga žalost mi reže v dušo, ker ne morem pomagati.“ Začel je pripovedovati o Vrbanovih starših, ki nimata nobenega doma več, berača na stare dni, ko sta se toliko trudila in toliko pridobila. Lenčiko v misel vzeti se je sramoval in menil tudi, da se zastran nje pomeni z Blažem. Tem silneje je prosil strehe za svoja rednika, katerima je oče kar zavidal to gorko ljubezen sinovo.

Za roke se držeč sta zapustila pokopališče in preudarjala, kako bi se pomagalo. Rahlo je očital oče Tončku, da ni poslušal njegovega svarjenja, obetal mu skrbeti po svojih močeh za stara dva in tudi za Lenčiko.

„Če se imata v resnici rada,“ je dejal, „se bosta sčakala; če ne, je pa vsaka beseda odveč in vsaka obljuba nadležna vez. Jutri je pri sodišču dražba.“

„Moje hiše.“

„In Vrbanovega posestva. Ti pojdi jutri na Trato in dopovej jim, kakor sva se dogovorila, in počakajte gori, da zveste, kdo bo nov gospodar. Morebiti se bo dalo ž njim govoriti, da ostaneta Urbana v hiši.“

Ločila sta se in objela še enkrat pristrčno in tesno, kakor bi se hotela odškodovati za vse prejšnje hladne dni.

„Če hočeš, pojdi k meni spat,“ je dejal oče. „V hramu imam še eno posteljo.“

„Pa pojdem,“ dejal je sin tiho in zavila sta s ceste izmed hiš, kjer so se že ugašale luči, po stezi med vrtili proti Hribarjevi koči.

Gospodar je izvlekel ključ, odprl težka vrata, prižgal v veži luč in peljal sina v nizko, snažno sobo.

„Tu boš spal ti, jaz pa na oni strani, v hramu. Če vstanem jaz prej in bodo vežna vrata odprta, zakleni in oddaj ključ pri Frtinu. Lahko noč!“

„Lahko noč, oče!“ je dejal sin in razjokal se ob postelji, ki mu jo je bil oče odgrnil in zrahljal.

Legel je, a spati ni mogel; toliko novih misli se mu je podilo po glavi, tako različna čustva, bridka in vesela, sladka in grenka so mu plala po mladem srcu. Okenca so bila odprta in najmanjši šum se je čul iz nočne tišine. Zahrskal je v bližnjem hlevu konj, tam zarenčal pes, ko so se bližali težki, zaspani koraki, in umolknil, spoznavši dobrega znanca; sicer vse tiho.

Zadovoljen v srcu, da se je spravil z očetom, in pomirjen v zavesti, da ta ne bo zapustil njegovih ljubljencev, je Tonček naposled zaspal.

XVII.

Ko je drugega dne zjutraj drdralo par vozov po cesti proti sodišču, kjer se je imelo prodajati imenje Tončkovo in Vrbanovo, se je Tonček zbudil in začuden pogledal krog sebe, kje da je; potem pa se je razveselil zavesti, da niso bile samo sanje, kar je snoči doživel.

Ozrl se je po sobici, ki je bila opravljena kakor po kmetih, samo da se je videlo vse trdnjše. Vrata so bila močna, v oknih železni križi, težki stoli so stali krog bele javorove mize in ob stenah skrinje in omare iz orehovega lesa. Po stenah so visele podobe ameriških mest in pokrajin, v kotu med dvema revolverjema dolg nož.

Tonček si ni upal dotakniti nobene stvari, marveč hitro se napravil, da pozdravi očeta. Toda hram je bil zaklenjen in vežna vrata priprta, znamenje, da je oče že iz hiše. Po naročilu je zaprl Tonček hišico, oddal ključ in odhitel v svoje stanovanje, da pripravi vse za odhod.

Gola se mu je zdela soba in neprijazna, če bi moral sam bivati notri. „Kdo bo li kupil?“ si je mislil in šel pospravljat po kovačnici, da ne bi ležalo orodje razmetano in se jezil novi posestnik nad nerednim rokodelcem. „Zdaj pa k Blažu!“ si je dejal. „Enkrat se mora zgoditi. Če bosta starša gostovala pri očetu, naj hodi Lenčika delat k Žgurju. Tako se bodo preživili, če bo ona zdrava.“

„Kje pa je Blaž?“ je vprašal na Žgurjevem dvorišču ženo Katro in jo spravil v nekakšno zadrego.

„Ne, zameri, Tonček,“ je dejala, „k sodišču se je peljal na dražbo. Ti pa res misliš iti po svetu?“

„Zakaj pa ne? Ali nisem še mlad in krepak? Morebiti se vrnem črez nekaj let zopet.“

„Toliko počakaj,“ je dejala Jerica, ki je bila prihitela iz hiše, „da zveš, kdo da bo izdražil; morebiti ti dá potem hišo v najem.“

Tonček se je branil.

„Veš, kaj, Tonček,“ razvnela se je ona, „takšna prevzetnost pa res ne zraste vsako leto. Kod si se vzel, da si takšen!“

Tonček se je opravičeval, zagovarjal in napeljal mučen pogovor na Vrbanove, kje da dobe sedaj strehe.

„Lenčika bi lahko k vam prišla,“ je dejal po strani, „saj vedno potrebujete kakšne dekle.“

Nastal je molk in sestri sta se spogledali.

„Če ni drugače,“ dejala je naposled Jerica in glas se ji je tresel, „naj pride; dela bo dobila dosti.“

„Hvala, Jerica! Popoldne se še oglasim, da se poslovim od Blaža. Zdaj imam pa še nekaj opravka. Zdravi!“

„Oh, saj vem, k Vrbanovim gre,“ obrnila se je Jerica, ko je bil odšel, in napela usta.

„Ali ni bil Tonček tukaj? Kam pa je šel?“ prihitel je na dvorišče Martin.

„Gor ven je šel, ne vem, kam,“ je dejala Jerica. „Počakaj malo, Martin; nekaj ti imam povedati.“

„Pozneje, pozneje, Jerica; jaz moram za Tončkom,“ poslovil se je mladenič.

„Kak čvrst fant je Martin!“ dejala je Žgurka. „Le poglej ga!“

„Oh, saj ga bom vzela; nič se ne boji!“ zavrnila jo je sestra in odšla hitro na svoje delo. Starejša sestra pa je premišljevala, če so bila v prejšnjih časih mlada dekleta tudi tako nespametna.

Tonček pa je korakal hitro proti Trati, pol zadovoljen, da je za silo vendar preskrbel svoje varovance, in žalosten zopet, da se treba ločiti in da se morda zadnjikrat vidijo.

Po travnikih ob potoku so fantje in dekleta v praznjem perilu tu razstiljali, tam obračali, ondi v kupe devali ali že nakladali otavo in živahno se razgovarjali. Zastale so grablje in vile in hlapec, ki je tlačil in vrhal mrvo na vozu, se je zravnal pokonci in uprl roke v bok, ko je korakal mimo Tonček.

„Kaj nakladate! Saj še ni suha,“ prestregel je ogovor Tonček in hitel naprej.

„Suha, da se lomi,“ klical je hlapec za njim in dostavil tovarišem: „Po slovo gre.“

„Revež!“ vzdihnila je dekla.

„Kaj se hoče! Denarni promet,“ razložil je fant, tenorist pri »Citrak«, vaje Albinove družbe.

Onstran mosta se je obrnil Tonček po znani stezi na grič skozi Vrbanovo polje. Kako lepo so bile obdelane njive rajnega, pridnega in skrbnega gospodarja; kako visoko se je dvigal stari gozd, ne preredek, ne pregost, v sredi smreke, ob krajih hrast, vsak preširok, da bi objel deblo en mož. Čegavo bo? si je mislil Tonček. Sekira bo zapela po gozdu

in tujci si porazdele rodovitno zemljo, katero je z ljubeznijo obdelavalo toliko pridnih rodov; v hišo pride nov gospodar, stari pa ven po svetu!

Stopil je na dvorišče. Vse tiho, nobenega glasu, nikjer čujnega psa, celo listje košatega oreha je kakor dremalo pod solnčnimi žarki; le pesek je škripal pod krepkimi koraki. Tonček je zavil pod hišo in dobil na klopi stara dva. Mati je zakrivala obraz z rokami, s komolci uprta ob kolena, Vrban je zrl nem s prekrizanimi rokami po dolini.

„Tonček, ti si prišel?“ zgenil se je starček, ko je stopil predenj mladenič; podal mu je obe roke in stisnil mu desnico. „Torej nas nisi pozabil, dasi imaš sam toliko nesreče! — Oh, vse vem, vse sem slišal. Zaradi nas si še ti nesrečen.“

„Ne govorite tako!“ je dejal Tonček, prisedel k materi in jo prijel za rame. „Kar je, to je. Krivi so drugi, ki jih vsi dobro poznamo, in nekoliko lahkomiselnosti smo bili tudi mi, Stanko, Lenčika in jaz, mlada kri. Toda naprej moramo gledati, pred se, ne nazaj.“

„Če pogledam jaz pred se,“ dejal je Vrban, „vidim samo pokopališče, tamle nad vasjo. In kako lahko se sedaj ločim, pred enim tednom od svojega sina, danes od svojega doma, kmalu od vsega sveta. Čim bolj se trudi človek na svetu, tem težje živi, in čim več si je pridobil, tem težje umrje. Meni se pa tako zdi, da bi mi umreti ne bilo težko, pač pa gledati in poslušati, kako bodo podirali moje smreke. Poglej ta jabolka, ki po bregu zore! Kako polna so drevesa, kako snažna! In travnik ob vodi! Trikrat na leto smo kosili, potem se je pa še popasel. Od tega-le sveta, Tonček, se bom težko ločil, od ostalega pa nič.“

„Tod ste se podili otroci,“ povzela je mati, „in igrali se. Kako živo se še spominjam. Ti in Lenčika in Stanko. Zdaj pa je umrl revež in jaz sem mu zatisnila oči, ko bi jih bil moral on meni.“

„Kje pa je Lenčika?“ vprašal je Tonček.

„V kuhinji; zadnje kosilo na Trati nam pripravlja; jutri bomo pa gostači Bog ve kje. Tonček, ostani pri nas pri kosilu, da nam ne bo dolg čas. Že tvoja družba nas tolaži, če si tudi siromak kakor mi.“

„Eme ni doma?“

„Hvala Bogu! V sodišče je šla. Rada bi si kaj pridržala; a ne pojde; še nazaj bo morala dajati, kar je bila prodala pod roko, ko je bila že razglašena prepoved.“

„Še k Lenčiki grem po slovo,“ je dejal Tonček in stopil v kuhinjo. — „Lenčika, ti jokaš?“ je dejal in jo prijel za roko.

„Ali pa mi sili dim v oči,“ se je nasmehnila.

„In kaj boš ti sedaj počela?“

„Za me ni take sile,“ odgovorila je Lenčika, „a oče in mati, ta dva se mi smilita. In kaj nameravaš ti, ki si tudi vse izgubil zaradi brata?“

„Malo grem po svetu pogledat. Črez nekaj let se vrnem, ko si zopet opomore. Kako sem hrepenel, da bi se bila vzela; toda ni nama bilo še namenjeno, naj bo kriv, kdor hoče. Ne morem ti še ponuditi domače strehe in v nesrečo te ne spravljam. Toda ko se vrnem, ti pripravim nov dom. Ali me boš čakala?“

„Če bom še živa,“ je zaihtela. „Toda, Tonček, nikar se ne veži na me, ko ne moreš vedeti, kakšnih misli boš črez malo časa; in jaz ne maram stati med teboj in tvojo srečo.“

„Jaz bom vedno takšnih misli; da jemljem danes slovo za vselej, ako bi izvedel, da si se ti omožila; drugače za kakšnih sedem let.“

„Torej črez sedem let se vidiva zopet, Tonček, če Bog dá,“ podala mu je roko. Pogrnila je mizo pod orehom in trudila se s Tončkom vred razvedriti starša in jima vzbuditi vsaj nekoliko upanja.

„Najprej se mora zvedeti,“ je dejal Tonček, „kdo da bo gospodar tod. — Morebiti vas pusti v hiši.“

„Kot gostače,“ vzdihnila je mati.

„Če ne, sem pa jaz že nekaj preskrbel, kar ne bo napačno morebiti.“ Molčali so, vsak v svoje misli vtopljen. Lenčika in Tonček sta se ujela z očmi, nasmehnila se žalostna in vstala. Obrnila sta se po vrtu in začela se spominjati prošle mladosti.

„Tod smo se vozili s tvojimi sankami, Tonček,“ je dejala. „Prijetno je bilo po leti in po zimi, dasiravno sta se rada sprla ti in Stanko.“

„Z rajnim bratom je tudi tebi prišlo semtertja kaj navzkriž. Toda mati vaju je vselej hitro pomirila in vselej sta se morala po prepiru poljubiti. Enkrat sem bil pa jaz tebi ne vem že kaj naredil, da si bila prav huda in me močno oštela, nazadnje pa si rekla: Tonček, ti si bil hudoben; poljubi me! in takoj sva si bila dobra.“

„Lepo je bilo nekda; zdaj pa ne bo nikoli več.“

„Sam Bog ve. Očeta in mater pač ne bom več dobil; ti pa glej, da ostaneš zdrava, in ne pozabi mene, ki se te bom spominjal vedno in povsod.“

„Oh, če bi bila midva poslušala vsak svoje srce,“ je vzdihnila Lenčika, „ne pa tujih besedi, kako drugače in lepše bi se bilo razvilo najino življenje; koliko bridkosti bi bila prihranila sebi in staršem! Toda zgodnje krivde ne poravna pozna modrost.“

Tonček je molčal in očital si nepremišljeno svoje ravnanje.

Prišel je čas ločitve. Hitro se je hotel posloviti mladenci, da ne bi težil srca sebi in drugim.

„Zdrava, Lenčika, ne pozabi, kar sva se bila pomenila,“ ponudil ji je roko; ona pa ga je pridržala, naj še ostane eno uro, pol ure, ker dosti zgodaj bo prišel med tuji mrzli svet.

„Oh, Mamka božja,“ dejal je Vrban, „torej greš tudi ti! Drug za drugim in sami bomo ostali. Srečen, Tonček, in z Bogom! Če boš ti z Bogom, bo Bog tudi s teboj. Ne smeš gledati samo na našo nesrečo zdaj. Učakal sem jaz vendar visoko starost in dolgo sem bil zdrav in krepak in užil marsikaj veselja; zdaj naj se pa nekoliko pokorim, da ne bo treba na onem svetu. Ali pa ni tudi sreča, da nas ti nisi pozabil? Še malo naj se te nagledam, Tonček, ker ne vem, če se bova še videla!“

„Lenčika, prinesi blagoslovljene vode!“ dejala je mati. „Ker nima Tonček matere, ga moram blagosloviti jaz.“

„Neki ropot je slišati; ali ne drdra voz?“ je vprašal oče.

„Da, od Šmarjete sem,“ dejal je Tonček in položil dlan nad oko. „Pa zelo se mu mudi, ker še navkreber dirja.“

„Kak objesten fant bo, ki bo konja pregnal.“

Voz se je bil za nekaj minut skrtil in zopet prikazal na ovinku.

„Oh, Blaž je, Žgur,“ dejal je Tonček. „Kam li hiti?“

„Najbrž je bil na dražbi kaj kupil in mudi se mu pogledat,“ menila je mati.

„To bi bila sreča, če bi bil vse kupil Blaž!“ razveselil se je Tonček. „On je dobrega srca in bi vas ne gonil iz hiše.“

„Bog daj, da bi bilo res!“ vzdihnila je Lenčika.

„Tonček, Tonček, živio!“ vpil je Blaž in ustavil spenjenega konja. „Tonček, zapelji rjavca malo v senco; presneto je vroče in samo zaradi tebe sem tako podil.“

„Beži kam! Ali si ti izdražil?“

„Sem; za te pa se je zvršil denarni promet prav dobro. Da, tvoj oče, ta je ptič!“

„Torej, Lenčika,“ dejal je Tonček, „Blaž je kupil Vrbanovino, Blaž je zdaj tod gospodar.“

„Kdo? Jaz?“ čudil se je Blaž. „Ti si gospodar, Tonček, ti.“

„Jaz?“

„Kaj pa. Saj sem ti povedal in zato sem tako podil sem.“

„Jaz te ne razujem.“

„Ker me ne pustiš govoriti. Stvar je ta. Davi smo se bili peljali v sodišče zaradi dražbe, jaz in Robovec skupaj, Adolf je bil naložil Emo in še dva koleslja sta izpregla pri Belcu. Gredoč v sodišče smo se menili, kdo da bo kupil to, kdo ono, in v sobi dobimo — ugani, koga! Toda saj ne uganeš. Tvojega očeta. Eden je pokazal nanj s palcem: Ali bo ta tudi dražil? Drugi je rekel: Prišel je poslušat, da bo kočarje zabaval; vsi pa so umolkni, ko je ponudil Hribar na vse posestvo Vrbanovo in odprl usnjato denarnico. Toda kaj bi naprej pravil! On je kupil, za te, in meni je naročil, naj ti grem povedat, ker on hoče po eni plati hitro vse prepisati na tvoje ime in po drugi tožiti Emo, da dobi nazaj, kar je bila prodala pod roko.“

„A ti si vendar rekel, da si izdražil ti sam!“

„Seveda, tvojo hišo doli v vasi. To sem kupil jaz. Ampak Vrbanovina na Trati, ta je tvoja. Kdo bi si bil mislil, da ima tvoj oče toliko denarja! Kar naštel je na mizo same debele bankovce, in koliko jih je še v denarnico nazaj pomeknil! Amerika je le Amerika. Zdaj jih potegne še več tja.“

Tonček je ujel Lenčiko za roko; a se mu je iztrgala, češ, da mora prinesiti pijače Blažu, ki je bil prišel s tako veselo novico. Morala je biti nekaj časa sama s svojo radostjo. Blaž pa je razlagal starima dvema vse še bolj natanko.

„Kdo bi si bil upal misliti, Mamka božja,“ mrmral je oče, „da se bo tako zgodilo!“

„Kam naju boš pa zdaj dejal, Tonček?“ vprašala je mati.

„Tja, kjer sta stanovala kot gospodar in gospodinja. — Lenčika, sedi k nam. Moja nevesta, Blaž; ali mi boš starejšina?“

„Bom, Tonček, že velja. Pijmo!“

Sedeli so skupaj srečni in dobre volje.

„Ampak ugani, Tonček,“ je povzel zopet Blaž, ki se je že čutil starejšino, „s kom sem se jaz nazaj peljal! Tega ne ugane nihče. Z gospo, z majolko. Ti nesreča ti! Za ženinom je bila šla; orožnik po eni strani, nevesta po drugi, a obema je ušel. Do Genove, pravi, da ga je sledila. Ko sem pri Belcu komatal konja, sem jo slišal popraševati, če je kdo iz Šmarjete z vozom tu. Žgur Blaž je tu, sem zavpil in prisedla je. Nikoli ne bi bil mislil, da znajo gosposke ženske tako kletí. Vse priimke je dajala svojemu ženinu, le nobenega lepega ne. Jaz sem jo miril, češ, da je sreča, da ga je spoznala, preden sta bila sklenjena za večne čase. To je že res, je dejala, toda ta lopov mi je odnesel skoro ves denar. — To je bolj sitno, sem jo tolažil; ampak, gospa, sem ji rekel, če se hočete še omožiti, ne pripovedujte tega. To se ji je zdela pametna beseda in rekla mi je, da bi mi tega tudi ne bila nikoli povedala, če ne bi vedela, da znam molčati.“

„In ti, Blaž,“ smejala se je Lenčika, „to precej drugim pripoveduješ?“

„Samo vam, ker se poznamo in vem, da ne boste okrog trosili.“

„Oh, Mamka božja, kakšni sleparji so na svetu!“

„Kaj mu je pa zaupala!“ dejal je Blaž. „Stara ženska bi morala vendar poznati ljudi. In kaj potrebuje ona denarja! Saj ima pokojnino.“

„Blaž, ti čudno govoriš,“ dejala je mati, kateri so se Žgurjevi nazori zdeli sumni. „Goljufati se sploh ne sme.“

„Prav imate, mati,“ dejal je Blaž; „toda denarni promet je dandanes ves drugačen. — Zdaj pa srečni! Doma bodo hudi, ker se še oglasil nisem, preden sem se k vam pripeljal. — Tonček, z menoj se pelji! — Pa saj vidim, da ne boš do svatbe za nobeno rabo. Torej hitro se vzemita, da bo mir.“

Blaž se je zakrohotal in zaukal, da se mu je začel plašiti konj, in oddrdral po klancu domov.

„Ko je bil ta Blaž še majhen,“ je dejal oče, „se ni videl posebno moder, zdaj pa govori moško.“

„Ker ima pametno ženo,“ poučila je mati in resno pogledala svojo hčerko, ki se je zaman trudila z resnobo omračiti solnčni sij mladostnega obraza.

„Prvi veseli dan, odkar se je Stanko oženil, je danes,“ je dejal oče in prijel Lenčiko in Tončka za roko; „in prav želim vama, da bi bila tako srečna, kakor sva bila midva

dolgo vrsto let. Ker toliko časa nista pozabila drug drugega, tudi v zakonu ne bosta.“ Spogledala sta se mlada zaročenca in tiho so si prisegle oči življenje drug za drugega. Lenčiki so zaigrale solze v očeh. in ženinu se je storilo inako, ko je videl tako sebi izročeno njo, katero je hvaležen častil in ljubil bolj kot vse drugo na svetu.

V mraku se je vzdignil Tonček, ki bi bil rad še ostal; a se mu je mudilo, ker je hotel govoriti z očetom. Spremili so ga do ovinka vsi trije v veseli zavesti, da se kmalu snidejo za vselej. Ko se je pod klancem ozrl Tonček in videl, da še gleda Lenčika za njim, je zavriskal kakor preje Blaž, da se je od veselja streslo deklici srce in je Vrban pokimal, spomnivši se mladih let, in mrmrala mati: Vedno so enaki moški.

XVIII.

V veži Frtinove gostilne so sedeli Boštè, Zidar in Jurjevec, glasno rešetal izid dražbe in jezili se nad Amerikancem, ki jih je grdo goljufal toliko časa in imel denar, ne da bi bili oni kaj slutili.

„Krščanske duše,“ je dejal Boštè, „ali je že komu kaj posodil ta Amerikanec, ali je dal katerikrat za pijačo? To vas vprašam.“

„Ali je Adolf res tudi tako prizadet?“ izvedel bi bil rad Zidar, kateremu se je zdelo, da je prišlo premalo posestev na boben. „Nekateri pravijo, da se komaj še drži.“

„Nič se ne boji!“ razlagal je Jurjevec; „saj še stoji posojilnica; ta melje počasi, pa drobno.“

Vstopila sta Blaž in njegova žena; in krčmar in krčmarica, ki sta vedela, kaj to pomeni, sta prihitela naproti, peljala ju hitro v sobo in posadila za mizo, ki se je takoj pogrnila.

„He, Žgur, ptič si!“ klical je Boštè in pridušil se, da je kupil hišo na pol zastonj. A Blaž ga ni poslušal. „Kako smo pa visoki!“ je nadaljeval pikro Boštè. „A smo se že s posojilnico vred malo majali, in še en mesec naj bi bil Albin ravnatelj in tajnik in blagajnik in vrag vedi kaj še, pa bi bili hišo prodali in kočo popravljali.“

„Saj to ni za predsednika,“ dejal je polglasno Zidar; „to je slama, ajdova. Saj se poznamo od nekdanj še.“

„Hribar, pojdi pit!“ udaril je Jurjevec ob mizo, ko je prišel Hribar s svojim sinom. Boštè in Zidar sta se mu umikala vsak od ene strani na klopi in delala prostor. Toda

že je bil Martin zunaj in silil: „Noter, noter!“ in odvedel oba Hribarja v družbo Žgurjevo in domačo.

Boštè je grdo pljunil po veži, češ, Amerikanec je Amerikanec; deni ga, kamor hočeš.

„Jaz pa tako pravim,“ modroval je Zidar, „obogateti je lahko, če je komu vse eno, kako; toda pošteno obogateti, to naj kdo poskusi!“

V sobi pa je sedel Hribar zraven Martinove matere in njemu nasproti Tonček poleg Žgurjeve gospodinje in moško so govorili in samosvestno poudarjali, da so si bili vedno dobri prijatelji, vedno se držali stare poštenosti.

Ponašal se je Hribar s čvrstim svojim sinom, zadovoljen ga gledal in radosten poslušal; kadar pa sta se srečala z očmi, jih je Tonček povešil in zardel, ker ni imel še popolnoma mirne vesti.

„S svatbo se pa kar hitro zasučimo!“ je dejala Žgurka. „Kaj bi čakali in prezovali!“

„Na isti dan lahko napravimo,“ je dejal Tonček. „Kje pa je Martin?“

„Z Jerico stojita zunaj,“ je dejala mati, „ker si imata še marsikaj dopovedati.“

Dve svatbi sta se dognali tukaj, tretja se je doganjala na vozu, ki se je počasi pomikal od velike ceste proti Šmarjeti in vozil Adolfa in sestro Emo od sodišča proti domu.

Pol pota nista nič govorila brat in sestra; samo vzdihnila je zdaj pa zdaj Ema, na kar je Adolf vselej trdo zaklel. Potem sta se zbesedila tako hudo, da je zagrozil Adolf, da vrže sestro z voza. To jo je toliko pomirilo, da je začela ugibati, kaj da bo z naprej. Nobenega drugega izhoda ni našla iz stiske nego ženitev, in ker Adolf ni ugovarjal načeloma, mu je začela izbirati neveste. Ker pa Adolfove denarne razmere niso dopuščale dolge snubitve niti ne dovoljevale posebne izbirčnosti, je bilo treba izbrati takšne, ki bi bila pri rokah, imela denar in bila voljna vzeti Adolfa, kupiti tako rekoč mačka v vreči.

„Ti cikaš na majorko,“ je dejal Adolf in udaril po konju. Začela mu je dokazovati, kako mu kaže edino ta zveza, koliko vrednostnih papirjev da je videla pri majorki, da ostane on, ker je mlajši, gospodar v hiši in da morda niti ne bo dolgo živela majorka.

„Po eni strani je prestara, po drugi premlada,“ godrnjal je brat; a Ema je spoznala, da je zmagala, in varila železo, dokler je bilo vroče.

Ko je stopila pred bratovo hišo z voza, je takoj hitela k majorki. Objeli sta se zapuščeni, žalostni vdovi, razjokali se in tolačili druga drugo, dolgo brez vsakega uspeha, ker vsaka je hotela biti nesrečnejša in zahtevala več milovanja. Ko pa sta se bili najokali in natarnali, je razvila Ema brez vseh uvodov in pripravljanj svoj načrt.

„Micika, prinesi steklenico marsale!“ je zaklicala majorka in stopicala po sobi kakor koklja, preden sede. Nekoliko hlinjenja jej ni zamerila Ema; a ko je gospa prav pristno zardela in zopet pobledela, je postala ona huda: „Gospa, saj vendar niste ravnokar prišli iz samostana!“ Hudo se je motila Ema, kajti ni se bala možitve majorka, ampak kaj bo, če bo Blaž Žgur govoril ali če je že govoril.

Ema pa je poslala Miciko, ki je bila prinesla marsale, takoj po Adolfa.

„Kaj pa vendar mislite, gospa!“ branila je majorka. „Jaz nisem kar nič pripravljena na sprejem in kakšen čas je to!“

„Lepo vas prosim, gospa majorka, čemu pa pripravljanje! Saj smo domači, saj se poznamo.“

Prišel je gospod Adolf in začeli so se siliti vsi trije k dobri volji; a ni jim šlo od rok. Kajti majorki je hodil Blaž Žgur še bolj po glavi nego Adolf in premišljevala je tudi, ali bi se spodobila bolj žalost, ker je izgubila enega ženina, ali veselje, ker se je dobil drugi; Adolf pa je bil tako razpoložen, da se ni brigal za eno nesrečo več ali manj, in po pravici se je na tihem jezila Ema, da se mora sama truditi za tujo srečo. Ko je dosegla naposled, da sta si Adolf in majorka podala roke v nerazrušno zvezo, si je obrisala z robcem potno čelo in jela si gasiti žejo s trdo prisluženo pijačo.

„Ali res zaradi mene same?“ šepetala je majorka, pogledala Adolfa od strani in zardela, spomnivši se svojih denarnih razmer.

„To se razume,“ je dejal Adolf, zvrnil kozarec in spominjajoč se svojih denarnih razmer namignil na doto; toda sestra mu je stopila tako trdo na nogo, da je odskočil in umolknil. Spretno je zasukala Ema pogovor drugam in ostro pazila, da ne poruši prenačljiva beseda umetne stavbe.

Ko sta bila sama, je oštela brata, kako je neroden in brezobziren.

„Ali nisi zapazil, kako je prebledela majorka, ko si omenil doto? Še enkrat tako vprašaj, pa boš razdril! S

takimi gospemi se ne govori kakor s kmetško nevesto. Svatbo napravimo hitro, precej po prvem prihodnjega meseca, ko potegne majorka še enkrat penzijo. Tako se bo poravnalo, kar je zakrivil Albin, in denar ostane v rodbini.“

Trije srečni pari so bili hkrati na oklicu in zakonskega zadržka ni bilo.

„Jaz bi vedel enega,“ namigaval je Blaž; „toda ne povem.“

Srečno so se zvršile vse tri poroke. Ponosno je hodil drugega dne Martin kot mlad gospodar okrog svoje hiše, kjer je že važno gospodinjala Jerica, kakor bi se hotela kosati s svojo sestro. Tonček in Lenčika sta kar hodila drug za drugim; zdaj je prišel v kuhinjo on kaj vprašat, in komaj je bil odšel, je bila že ona za njim. Pri Kramarju pa je bilo dolgo vse tiho in okna zadržta; potem pa so se začeli nemški prepirati in kleti, od konca zamolklo, prita-jeno, dokler ni povzdignil Adolf glasu.

Prva je priletela skoz vrata Ema; ročno se je obrnila proti hiši in vpričo poslušalcev, ki so drli skupaj iz vse vasi, se pridušila, da gre takoj tožit zaradi razžaljenja časti, in letela po vasi najemat si voz.

Iz hiše se je slišal zdaj jok, zdaj kletev; potem pa je napregel Adolf svoj voziček, ker je moral iti vprašat svojega odvetnika, ali bi se dal zakon kako ločiti. Kakor nekak migljaj se mu je zdelo, ko mu je pred odhodom še izročil písmonos od brata iz Amerike lepo razglednico, kjer Albin pozdravlja vse Šmarjetčane, pravi, da se mu dobro godi, in naznanja, da bo izdajal v Ameriki slovenske novine in deloval tako tudi v tujini za drago domovino.

V samoti.

(Božična pripovedka. — Spisal Ivan Cankar.)

I.

nežilo je neprestano v debelih kosmih; za seženj visoko je že ležal sneg. Svet je bil zavit v gosto sivkasto meglo; in gluha tišina vsenaokrog.

Skrita med globelami v hribih je ležala vas; troje hiš, po sto korakov druga od druge, vse tri zametene do oken. Iz ene same se je svetila dremotna luč.

V veliki izbi z očrnelim lesenim stropom je ležala ob peči na postelji ženska, odeta s težkimi plahdami. Na zapecu je gorela v kozarcu „duša“ z dolgim dimnastim plamenom. Ob vzglavju je sedela sosedka, zavita v dolgo ruto, v roki molitvenik in molek.

Bolnica na postelji se je ozirala po izbi s praznim, nemirnim pogledom; tako se ozirajo umirajoči. Njene roke, suhe, koščene in zgrbljene, so se včasih zgenile in so drsale po odeji, kakor da bi iskale. Ruta na glavi se ji je odvezala in zmršeni, že nekoliko osiveli lasje so viseli na čelo in senca. Obraz je bil bled in upal, čelo je bilo potno.

Sosedka je zaprla molitvenik in je vzdihnila.

„Pozno je že; noči se. Nič si ne delaj skrbi, Lužarica, in mirno zaspi; ne misli na smrt.“

Lužarica je trudoma okrenila glavo; govorila je tiho in komaj razumljivo:

„Bojim se, da ga ne bo ... da ga ne bodo nikoli več videle moje oči. Poglej, sosedka — kaj se niso odprle duri?“

„Prišel bo, če je božja volja. Duri se niso odprle; hlapec je zapiral hlev. Ne misli toliko na sina, da ti ne bo srce težko. Daleč je in ne ve, da mu je mati bolna. Pa če bi se že bil napotil, kako bi skozi zamete?“

„On ve, da čakam nanj!“ je izpregovorila starka s tihim glasom; komaj, da so se premaknile njene ustnice.

„Kako bi vedel? Nihče ne ve, kod hodi tvoj sin in kje se je udomil; nikogar ni, ki bi mu sporočil.“

Umirajoče oči bolnice so strmele v strop.

„On vel! Kako bi ne vedel sin, da mu umira mati?“

„No, če je božja volja, pride!“ je vzdihnila soseda in je vstala. „Ne misli nanj in zaspi mirno. Zjutraj rano pridem pogledat. Lahko noč, soseda!“

Prijela jo je za roko in roka je bila mrzla in potna.

„Lahko noč!“

„Lahko noč, pa z Bogom. Če pride jutri, ko me več ne bo, pa mu ti lepo postelji in mu zakuri, da mu ne bo mraz. Lahko noč.“

Sosedo je spreletelo po životu, kakor da je bil veter odpahnil okno in zavila se je tesno v ruto.

„Moli, soseda, moli, da ti bo lažje pri srcu. Lahko noč!“

Sneg je bil že visoko zametel odkidano ozko stezo in soseda je trudoma priganila do svoje hiše. Niti za seženj daleč niso razločile oči drugega nego samo gosto sivo meglo; kakor da se je bilo nebo združilo z zemljo. V ozkem traku svetlobe, ki je trepetal od okna, so se vrtile bele snežinke.

„Bog vedi, če učaka jutra!“ je dejala soseda možu, ki je ležal na peči. „Njene roke so že vse mrzle in potne.“

„Saj je bil župnik že pri nji; Bog ji daj lahko zadnjo uro!“ je odgovoril mož, odel se je s kožuhom in je zadremal.

Hlapec Šimen je zaprl hlev, v veži si je otepel škornje, do kolen obložene s snegom, in je stopil v izbo.

„Ali si ti, Franc?“ je vprašala Lužarica in je pogledala proti durim z velikimi svetlimi očmi.

„E, kaj bi!“ je zamrmral Šimen. „Ne mislite zmerom nanj, potepenca. Bog vedi, kod se klati, da ni glasu od njega! Ne mislite nanj, lažje vam bo pri srcu.“

Položil je suknjo in kučmo na klop, nato je prilil olja v kozarec in je otrnil plamen.

„Ali je že pozno, Šimen?“

„Ni še pozno, ampak noč je zunaj; ni bilo dneva danes. Še jutri in pojutrišnjem tako, pa bomo zameteni do slemena.“

Lužarica je umolknila; njen obraz je bil miren, mrtvaški, le oči so se svetile v čudnem belem ognju, ki je ugašal in se prižigal, kakor je pojemal in vzplapolaval plamen v kozarcu.

Hlapec se je napravljaj, da bi legel na peč.

„Kaj misliš, Šimen, ali pride še nocoj? Kaj misliš, ali ga še dočakam?“

„Seveda pride!“ se je razsrdil hlapec, ki je bil truden in zaspan. Tudi Šimen je bil že star in nadložen, njegov hrbet je bil upognjen in njegov obraz je bil rjav in grapast, kakor razorana njiva pod vročim solncem.

„Pride, mati Lužarica, pride! Zakaj pa bi ne prišel, če mu je mati bolna?“

Sezupal si je škornje in je mrmral zlovoljen:

„Potepenec! Lahko bi prišel! Jaz bi šel po kolenih do Jeruzalema, če bi videl tam še enkrat svojo mater.“

„Kam pa se ti mudi, Šimen? Saj ni še pozno, nikar še ne hodi spat.“

„Na peč ležem, zaspal tako ne bom. Če vam bo hudo, pa me pokličite.“

„Sedi rajši tukaj sem! Poglej, Šimen, tja poglej, kaj ne stoji nekdo ob peči, tik ob mojem vzhodju?“

„Kdo bi stal? Nikogar ni v izbi.“

„Tam stoji, v gosposko suknjo je zavit in gosposki klobuk ima na glavi. Stoji in mi gleda v obraz.“

„Nikogar ni!“ je odgovoril hlapec; stresel je z glavo in je pomislil: „Tako blédejo umirajoči.“

Vzel je kožuh, stopil je na klop in zlezal počasi na peč; vzdihnil je globoko in se je pokrival.

„Kaj že spiš?“ je vprašala spodaj Lužarica s tako tihim glasom, da ga je komaj razločil.

„Ne spim; saj sem komaj legel.“

„Glej, zdaj ga ni več tam ob vzhodju. Stal je in mi je gledal v obraz in je izginil. Spoznala sem ga; tako bleđ je bil.“

„Bog ji daj lahko zadnjo uro!“ je zamrmral Šimen.

„Da bi vsaj jutra dočakala.“

Čudno tiho je bilo v izbi, celo tiktakanja ure ni bilo slišati. Zunaj se je znočilo in snežilo je neprestano; včasih je zadela težka kosminka ob okno, kakor da je bil kdo narahlo potrkal s prstom.

Lužarica je zaječala na postelji; hlapec se je prestrašil v polusnu in se je vzdramil.

„Vstani, Šimen! Pojdi po gospoda!“

„Mati, kako bi šel ob tako pozni uri in ob takem vremenu? V nedeljo je bil župnik tukaj in vam je prinesel popotnico.“

„Pojdi, Šimen!“

„Tako trdovratni so umirajoči,“ je pomislil hlapec in je odgovoril zlovuljen: „Ne zamerite mati, saj ni mogoče. Dve uri hodá je do vasi in sneg leži za seženj visoko, noben kolovoz še ni odkidan in bližnjice so še celo zame-tene. Ni ga človeka, da bi si upal na pot.“

„Blizu je moja zadnja ura, zore ne čakam več. Pojdi, Šimen!“

Hlapec je zavzdihnil globoko in se je vzdignil.

„Nočem, da bi si nakopal greh, pa pojdem v božjem imenu!“

Oblačil se je počasi in vzdihovaje; toplo in prijetno je bilo v izbi, zunaj je bila mrzla noč.

„Kadar boš na vasi, Šimen, pa se malo pomudi in po-prašaj, če ni že dospel moj sin. Noč ga je prehitela, pa si ni upal v hrib.“

„Pomudim se na vasi in poprašam,“ je zamrmral hlapec. „Ampak če je dospel, tudi pride; noč je zanj tako temna, kakor za me.“

Obul si je škornje in jih je ovil z vrečevino; oblekel kožuh in okoli vratu si je zavezal volneno ruto; kučmo je potegnil preko ušes.

„Ostal bi rajši doma, mati! Težko vam bo sami in nikogar ni, ki bi vam postregel. Sitno je človeku ponoči v zametih; lahko bi izgrešil pot.“

„Bog bo s tabo in z mano! — Pa ne pozabi, Šimen, dobro poglej tudi na poti; morda ga srečaš, če ga ni bilo strah noči in zametov. Z Bogom in povrni se kmalu!“

Šimen je zmajal z glavo, nato je pomočil prst v blago-slovljeno vodo ob durih in se je pokrižal.

„Kakor je božja volja! Še daljša pota sem hodil ob hujšem vremenu.“

Odprl je duri in iz veže mu je zapihala v obraz mrzla zima.

Na odeji se je zgenila koščena bela roka in Lužarica je izpregovorila s tako tihim glasom, da bi čulo njene be-sede komaj uho, prižeto na ustnice:

„Nič se ne boj noči. Saj se ti pripelje naproti moj sin v zaprtem vozu, s parom konj; in zameti se bodo raz-mikali in topili pred njim.“

V njenih široko odprtih očeh se je svetil čuden ogenj in njene vroče, suhe ustnice so pokale, kakor od nevidnega plamena ožgane. Roka je segala po kozarcu, pa ga trepe-tajoča ni mogla doseči.

II.

Šimen se je ozrl še enkrat proti oknu, ki se je svetilo tako prijazno in je zavzdihnil ves žalosten:

„Toplo je tam, človek pa v zamete brez steze in kolovoza; počemu? Čudne misli mislijo umirajoči. Recimo, da prigazim do vasi, kakorkoli, in da je župnik doma — kaj more na pot ob tem hudem vremenu, star in nadložen kakor je? Bolezen bi si nakopal in smrt, Bog nas varuj! A kako bi z vozom v hribe? Obtičal bi na klancu v snegu, ne mogel bi ne naprej ne nazaj. Še ob suhem vremenu ni prijetna vožnja po teh strminah. Čakal bo pač jutra in tudi jaz bi ga bil lahko čakal.“

Komaj par korakov je stopil Šimen in samotne hiše so izginile v sneg in noč; dvajset sežnjev je bil od doma, pa se mu je zdelo, da se sveti iz neizmerne daljave medli, trepetajoči žarek iz okna.

Gazil je scela in noge so se udirale čez kolena. Ni se še dobro shodil, pa je bil že truden; hrbet se mu je krivil globoko in vroče mu je bilo. Snežinke so mu padale na obraz in so se topile; zmerom bolj poredkoma so padale; vrtilo se je in se gonile v rahlem vetru; hlapcu se je zdelo, da ponehava in da se dviga nebo.

„Da bi vsaj do gozda došel; tam bi se malo spočil.“

Postal je v snegu, da bi se oddahnil, oziral se je in ni razločil ničesar.

„Tako bi človek lahko izgrešil pot; le malo bi se zamislil, zadremal malo spotoma, pa bi stal v pustinji, ne vedel ne kam ne kod. In če bi klical, kdo bi ga čul?“

Stopal je vzdol, težko sopeč in poten; s hoje se je usula nanj pest snega in Šimen se je globoko oddahnil. Gozd se je vzdignil pred njim; začutil je pod nogami mokro listje; zašuštelo je včasih, padalo od veje na vejo; tu in tam se je odprla jasa in sneg je bil nametan visoko, kakor ga je bil nanesel veter. Razločil ni ničesar, kakor da bi stopal z zatisnjenimi očmi; njegove noge pa so poznale pot in noči ga ni bilo strah.

Tih in žalosten je bil gozd kakor njegove misli. Narahlo se je stresalo drevje; tiho, strahoma, da bi ne motile tišine, so padale plasti snega od veje na vejo.

Le naredko je še naletavalo, ko je stopil iz gozda; nebo je bilo višje in svetleje; rezek veter je zapihal od severa. Šimen je bil došel do polpota; kolovoz je bil širok in za silo odkidan; iz hiše ob poti se je svetila luč.

Truden, kakor je bil, je odprl Šimen duri in je stopil v izbo. Kmet se je grel ob peči, kmetica je postiljala.

„Kaj pa ti ponoči tod, Šimen? Kako je Lužarici?“

„Slabo, ljudje božji, slabo. Blede se ji in zato sem zdaj na poti po gospoda župnika, ko bi rajši spal.“

Stisnil se je k peči in si mel premrle roke.

„Ne hodi dalje nocoj!“ je svetoval kmet. „Hodil sem že po samoti, nocoj pa bi me bilo strah. Zablodiš v zamete in nikoli več ne boš ugledal dneva.“

Veter je zápihal, okno se je streslo narahlo.

Šimen se je vzdignil izza peči, zavil se je tesneje v kožuh in je potegnil kučmo nižje na oči.

„Če bi še dalje počival, bi težko hodil. Božja volja je bila, da sem se napotil. Lahko noč.“

Stopil je pred prag in se je stresel od mraza. Veter je pihal močnejše, nebo se je vedrilo, na snegu se je delala tenka skorja.

Kmet je zapahnil duri in je ugasnil luč; Šimnu se je zdelo, kakor da se je bilo zaprlo svetlo, prijazno okno, ki je gledalo iz noči. Kmalu je utonila v temo samotna hiša; bela pustinja vsenaokrog; le tu in tam je samotarilo golo drevo, črne veje obložene s snegom.

Premišljeval je, če bi krenil po bližnjicah, kar preko polja in lazov, ali če bi se napotil po zložni cesti, ki se je vila ob holmih in je bila morda vsaj za silo odkidana.

„Zvedrila se je noč,“ je pomislil, „na sto korakov vidim pred sabo in kmalu bodo zasijale zvezde; nevarnosti ni, da bi zablodil.“

Nameril se je preko polja. Sever mu je rezal v obraz in zdelo se mu je, da mu je pokrila lica trda ledena skorja. Sneg je zmrzaval in je škripal pod nogami, kakor da bi se lomilo tenko steklo, položeno na visoko, mehko pernico. Hlapec je stopal vkreber. Steze ni bilo nikjer; nihče še ni hodil tod, ne prejšnji dan in ne to noč.

Na holmu je stala samotna cerkev; v linah je stokal veter. Hlapec je poslušal in ni vedel, odkod prihaja vzdihujoči glas, ali od stolpa, ali od samotnega laza pod njim. Za hip je utihnil veter, utihnili so zvonovi v linah in tedaj je zajočalo glasneje, razločnejše, kakor glas človeka v samoti in grozi umirajočega.

„Kdo kliče?“ je vprašal hlapec in se je sam prestrašil svojega glasu. Odgovora ni bilo iz samote in še globlja je bila tišina.

„Da bi že dospel!“ je vzdihnil in pospešil korake. „Ni bilo še take noči; strah je človeka in ne ve zakaj.“

Truden je bil in zasopljen, ko je priromal do vasi. Tu in tam so se okna še svetila, iz krčme so se čuli glasovi. Hlapcu ni bilo do počitka, napotil se je naravnost proti župnišču. Potrkal je s pestjo na zaklenjena vrata; v kolibi na dvorišču je zalajal pes, v veži so se oglasili koraki in prišel mu je odpirat hlapec s svečo v roki.

„Ali so gospod župnik doma?“

„Kaj, ti si, Šimen? Gospoda ni doma; že pred uro ali kaj se je peljal obhajati. Kaj pa ti tako pozno? Stopi no malo v kuhinjo, da se ogreješ.“

Šimen ni vedel, kaj bi, naposled je stopil za hlapcem.

„Kako pa je Lužarici, da te pošilja ob taki uri na pot? Še čuda, da nisi zablodil v zemetih.“

„Slabo ji je, drugače bi se ne bil napotil. Jutra morda še učaka, noči nobene več.“

Ob peči je sedela dekla in si je kuhala kavo.

„Bojim se, da tudi jutra ne učaka več. Nisi storil prav, da si šel; kdo ji bo zatisnil oči, če izdihne v samoti? Komaj se je odpeljal gospod, še eno uro ni, ko sem slišala čuden glas, kakor da je klical nekdo od daleč, od polja sem.“

Šimen se je začudil.

„Tudi jaz sem ga slišal, visoko gori, kakor da je klical na pomoč. Nisem bojzljivec, pa mi ni bilo lahko pri srcu.“

Hlapec je zmajal z glavo.

„Nič dobrega ne pomeni. Doma bi bil ostal, Šimen. Zdaj ko si tukaj, se ne vračaj pred jutrom; lézi v hlev.“

Šimen pa je vstal, pomel si je premrle roke in si je zapel kožuh.

„Ogrel sem se, hvala Bogu, in tudi odpočil za silo. Hlapec, reci gospodu, da sem bil tukaj. Morda se napoti zjutraj, po maši; do hriba se lahko pelje v saneh, nato je samo še poldrugo uro in podnevi ni take sile, če je človek spočit in če vidi pot pred seboj. Reci mu; pa lahko noč!“

Globoko sključen, bolj truden nego spočit, se je vračal Šimen skozi vas.

Dospel je do krčme; odprl je duri in stopil v izbo.

„Hej, Šimen!“ ga je pozdravil kmet, ki je sedel za mizo v debel kožuh zaviti, dasi je bila izba toplo zakurjena. „Hej, Šimen, odkod pa ti? Komaj dobra ura je, ko se je napravil popoten človek v hribe. Kaj se nista srečala?“

Šimna je izpreletelo, kakor da je slišal od daleč, iz zametov, klic umirajočega. Ni sedel za mizo, tudi k peči ni stopil.

„No, Šimen, kaj stojiš in gledaš? Sedi malo, pij!“

Šimen ni segel po kozarcu.

„Nikogar nisem srečal, ljudje božji. Kakšen je bil popotni človek, ki se je napotil v zamete ob taki uri?“

„Ni povedal ne kdo je, in ne odkod,“ je razložil krčmar. „Ne mlad ni bil, ne star; slabo je bil oblečen, v poletensko suknjico; hudo bolan je bil, koža mu je visela od lic. Napotil se je, in jaz pravim, da ne pride nikoli.“

„Bog se usmili njegove duše!“ je izpregovoril Šimen in se je pokržižal. Stopil je iz krčme v mrzlo noč; nebo se je bilo zjasnilo popolnoma in zvezde so sijale.

III.

Komaj se je bil napotil hlapec po gospoda in so zatonili v snegu njegovi koraki, je Lužarici odleglo, čutila ni nobene bolečine več in zdelo se ji je, da bi lahko vstala ter hodila po izbi. Toda ko je hotela vzdigniti roko, da bi posegla po kozarcu ter si omočila razpaljene ustnice, je obležala roka na odeji in se ni ganila, kakor da bi bila odsekana. Nato je hotela okreniti glavo, ker je bilo vzglavje vroče in mokro od potú, ali tudi glava je obležala mirno, vrat je bil trd in mrtev. Že se je bila smrt dotaknila telesa, misli pa so bile bolj jasne in svobodne nego kdaj popred.

Na življenje ni mislila, kakor ne misli nanj človek, ki je opravil svojo dolžnost in leže počivat z vdanim srcem. Daleč je že bilo ob tej uri in zmerom dalj to življenje brez nemira in brez sladkosti, tako samotno in pokojno, kakor zametena pokrajina zunaj. Noge so premerile to pokrajino do konca in so željne počitka; komaj enkrat se še ozre oko po dolgi poti, ozre se in ugasne trudno.

Eno samo upanje je bilo v njenem srcu in ga je napolnilo do vrha.

Pred mnogimi leti se je bil napravil v svet njen sin edinec. Žalosten je bil v samotni in tožilo se mu je po veseljem življenju, ki šumi za gorami. Tako je vzel popotno palico in je šel; mati je gledala za njim s solznimi očmi in nikoli več ni bilo veselo njeno srce. Šel je in sreča je šla z njim. Oče je pokašljeval, postaral se je nenadoma, na zimo je legel in je umrl. Črez leto dni je obolela hčerka,

tako mlada in lepa; nenadoma so ji lica splahnela, vesele oči so ugasnile in umrla je. Šel je v svet, na zapeček pa je sedla smrt.

Pisali so mu na vse kraje, izpraševali so po vsem božjem svetu, toda glasu ni bilo od nikoder. „Slabo se mu godi, izgubil se je in zapravil, pa ga je sram!“ so govorili sosedje. „Dobro se mu godi in povrne se!“ je mislila mati in je čakala nanj.

Čakala je nanj z vsem srcem ob poslednji uri. Nikoli ga ni videla tako natanko pred seboj; razločila je njegov obraz, kakor da bi stal ob vzglavju. Čisto tak je bil, kakor tisti dan, ko se je poslovil. Slaboten, v lica suh in bolan, velike oči, v daljavo strmeče. Na obrazu se mu je poznalo čudno koprnenje, ki je bilo v njegovem srcu in ki ga je vodilo za roko kakor slepca.

„Nikar ne hodi!“ je prosila mati — kakor pred davnim časom, tisto uro, ko je stal že na pragu in se je poslavljajal.

„Nikar ne hodi!“ je zavzdihnila. In ko je slišala svoj glas, se je vzdramila kakor iz sanj. Nikogar ni bilo ob postelji; gluha tišina v izbi. Ob peči je gorelo v kozarcu olje z dolgim, mirnim plamenom, nihalo na uri se je zibalo tako narahlo, kakor da bi se hotelo ustaviti.

Lužarica je mislila na sina brez žalosti in brez strahu. Vedela je natanko, kakor da ji je bil oznanil Bog, da se je napravil na pot. Da bi že skoro prišel; pozna je že noč, nihalo na uri se ziblje že tako narahlo in skoro se ustavi. Dolga je pač pot iz tujine, preko morja, čez hribe in vodé, skozi visoke zamete. Mesec dni je že na potu in dalj, od tiste ure, ko ga je zabolelo srce in mu je Bog oznanil, da so prižgali svečo ob materini postelji. — Poslušala je, če niso morda zaškripala vežna vrata.

Lužarica se je spomnila, da se je bil napotil Šimen po župnika. Nikogar ni bilo v izbi, sosedje so spali, samota in tišina vsenaokoli. In izpreletel jo je strah, da bi sin, če pride nenadoma, ne imel nikogar, ki bi mu postregel. Truden bo in nihče mu ne bo postlal; lačen bo in nikogar ni, ki bi mu skuhal gorko večerjo; ves premražen in sama žerjavica je še v peči.

„Odleglo mi je, lahko bi morda vstala,“ je pomislila Lužarica. Trudoma se je okrenila v postelji, vzdigniti se ni mogla. Kakor da bi ji ležal na životu težek kamen. Na čelo ji je stopil pot, sopla je s hropečim glasom in preslaba je bila, da bi potegnila do vratu odejo, ki je bila zdrsnila

na prsi. Ure ni slišala več in čutila je v svojem srcu, da se kmalu ustavi kazalec za zmerom.

„O Bog, samo še eno uro mi daj življenja, samo še to noč, da ga vidim, preden umrjem.“

Oči so se ji zameglile, niso več videle natanko. Njene misli so zgrešile pot in so blodile, kakor popotnik, ki je bil izgrešil gaz v samotnih, zametenih lazih.

„Zdaj bi že moral biti v veži, bi že moral odpreti duri!“ je mislila v blodnih sanjah in njene oči so poskušale prodreti gosti mrak. Nekaj črnega je bilo ob postelji, tudi v kotu ob oknu je stalo nekaj visokega; razločiti ni mogla ničesar, ne spoznati, če stoji tam človek, ali če je senca.

„Franc!“

Njen glas je bil tih, da bi ga ne slišal človek, ki bi stal ob postelji. Odgovora ni bilo. V tistem hipu je v uri zagrgalo, zdrknilo; s čudno zamolklim plahim zvokom je bilo kladivo enajsto uro. Lužarica se je prestrašila, prebudila se je iz omotice in oči so izpregledale. Svetlejše je bilo v izbi; zopet je gorel ob peči dolgi dimasti plamen, skozi okno je svetilo belo nebo.

„Zadremala sem, zdi se mi!“ je pomislila Lužarica. „In sanjalo se mi je, da je že prišel, da je stal ob peči in ni izpregovoril besede. Vedro je nebo; ali sveti večerna zarja, ali pa se že bliža dan? Če se mrači, je še prezgodaj, če se dani, bo skoro tu. Vso noč je romal moj ubogi fant. Vedel je v svojem srcu, kako so zakoprnele po njem moje oči in pomudil se ni nikjer, ne kosil ni in ne večerjal, in ni se zbal visokih zametov, moj ubogi fant.“

Nič je ni bilo strah, da bi morda došel prekasno, da bi prestopil prag, ko bi ga njene oči že ne videle več in ko bi ga več ne mogle pozdraviti njene ustnice. Bog mu je bil oznanil dan in pot; ne steze ne bo izgrešil, ne ure. Težko ji je bilo, da pride sin edinec v samoto in tišino, kakor v mrtvašnico, da ne bo nikogar, ki bi ga pozdravil veselo na pragu, pogostil ga po dolgem času ter se razgovarjal z njim

„Namesto za pogrnjeno mizo bo sedel moj ubogi fant ob smrtni postelji; namesto od veselja, se mu bodo od žalosti solzile oči; namesto na veselo svatbo, bo vabil sosede na sedmino. Poprašal bo: Kje je moj oče, kje je moja sestra, da me ne pozdravita po dolgem času? O, in ne bo več dolgo, še en dan, še eno noč, ko bo stal sam v izbi, čisto sam, moj ubogi fant, in bo vprašal: Kje je moja mati?“

Žalost je napolnila njeno srce, njenega upanja pa ni omajala.

„Zakaj bi ne prišel, ko čaka nanj materino srce? Če bi ne našel več ne očeta, ne sestre, tudi izbe ne več, ki je stala v nji njegova zibka, in ne več rodne hiše — prišel bi, hitel bi, samo da bi videl mater, nobene druge sreče bi si ne želel. Truden bo, pa ne bo čutil utrujenosti, lačen bo, pa ne bo čutil glada, ko bo stal ob postelji svoje matere, moj ubogi fant.“

Počasi so tekle minute; Lužarica je ugibala, če je že blizu jutro. Ni se mogla ozreti, drugače bi bila videla, da se je bil kazalec šele komaj pomaknil od enajste. Skozi okno je svetila zmerom enaka sivobleda svetloba; če je bila večerna zarja, ni hotela ugasniti, če je bilo rano jutro, se ni hotelo zdaniti.

Nenadoma se je domislila praznikov, ki so že tako blizu, in se je vsa prestrašila. Ugibala je, koliko je še do božiča in ni mogla uganiti. Ali samo še en dan, ali cel teden. In v izbi je bilo še vse delavniško, nepočedeno in nepospravljeno, jaslje še ni bilo v kotu, potice še niso bile v peči. In menda bo že jutri sveti večer. Kaj si bo mislil sin, kadar stopi v hišo!

Spreletel jo je čuden strah.

„Morda je že nocoj sveti večer. Napotili so se k polnočnici in so me ostavili samo v zametih.“

Poskušala se je vzdigniti, da bi videla skozi okno, če ne gredo morda mimo sosedje s svetiljkami; poslušala je, če ne pojo iz daljave božični zvonovi. Dremotno, z redkimi zvezdami posuto nebo je svetilo na belo samoto; od nikoder luči, ne glasu.

Vročje ji je bilo; vzduh se ji je zdel težak, razpaljen in zatohel, kakor v avgustu pred nevihto. Odeja, ki ji je ležala na prsih, je bila težka kakor od kamna in jo je dušila. Počasi in trudoma je iztegovala roko, posegla je po kozarcu; prsti so bili kakor leseni, tresli so se in se niso mogli okleniti gladkega stekla. Kozaréc se je prevrnil in voda se je razlila po tleh.

Lužarica je zavzdihnila, toda pozabila je takoj, čemu je bila posegla po kozarcu in njene misli so se vrnile na prejšnjo pot, sinu edincu naproti.

Kako se mu je godilo v tujini? Materine ustnice, že vse ožgane in trde, so se nasmehnile in smehljajoč so gledale umirajoče oči. Dobro se mu je godilo v tujini, zmerom

mu je sijalo prijazno solnce. Šel je od doma in sreča je šla z njim. Zdaj ni več koščen in splahnel njegov obraz, nič več ne gledajo žalostno njegove oči. Rdeča so njegova lica, bister je njegov pogled in moški njegov glas. In v poslednji uri je stopila materi poslednja kaplja krvi v lica; ta lica, vsa splahnela, globoko upala, ki je teklo po njih toliko solza, so zažarela poslednjikrat v poslednji radosti.

Njene misli so se zmele; vzdigale so se že od trudnih tal, iz trudnega telesa, begale so nestalne.

„Dobro se mu je godilo, sinu edincu; šel je iskat sreče in jo je našel. Tako se povrne češčen in bogat. Pripelje se v lahkih saneh, veselo cingljajočih skozi zamete. In gostov privede s seboj, in svojo mlado nevesto in vesele svate. Odpre duri, stopi v izbo: „Pozdravljeni, mati!“ In kjer je bila prej tema, bo luč, kjer je bila tišina, bo veselo petje, kjer je bila smrt, bo življenje. Pozdravljen, sin edinec! Tako so te čakale moje željne oči in Bog je dal, da so te ugledale.“

Njeno upanje se je vzdignilo visoko proti nebu in zgodilo se je po njenem srcu.

V bolečinah zadnje ure, v predsmrtni blodnji so se čudno odprle njene oči, strop se je vzdignil, izba se je razširila in je bila nenadoma vsa svetla in prijazna. Tiho so se odprle duri, čez prag je stopil visok in lep mož v dolgi, gosposki suknji; njegov obraz je bil svetel, kakor žarka bela luč je sijala iz njega. Stopil je k postelji in se je sklonil k materi ter rekel:

„Pozdravljeni, mati!“

„Pozdravljen mi, sin edinec!“

Samo s srcem ga je pozdravila, njene ustnice se niso genile več. Samo njeno srce ga je ugledalo, njene oči niso videle več. Izba je bila tiha in temna; plamen v kozarcu se je vzdignil visoko in je prasketaje ugasnil; ura na steni je odbila dvanajsto uro in se je ustavila.

Tako se je izpolnilo njeno upanje in njeno življenje.

Ob tistem času so se vežna vrata ropotoma odprla in v veži so se oglasili težki koraki.

IV.

Opoldne tistega dne; ko se je bil napravil hlapec Šimen na župnijo po župnika, je romal po veliki cesti pod hribi samotni popotnik. Cesta je držala skozi pusto, zasneženo ravan; sama bela ravna samota, kolikor daleč je

seglo oko, vse do temnih gozdov v daljavi. Tupatam ob poti napol zametena koč, golo drevo, s snegom obloženo. Snežilo je v debelih, gostih kosmih; oko ni razločilo ne neba, ne obzorja.

Popotnik je gazil scela in noge so se mu vdirale do kolen. Oblečen je bil v kratko poletensko suknjo, obnošeno in premočeno; na ramah in na prsih so ležale debele plasti snega; okoli vratu je imel zavezano rdečo žensko ruto. Hodil je počasi, toda z velikimi koraki; vzdigal je noge mukoma iz mokrega snega in jih prestavljal previdno, kakor človek, ki stopa med lužami. Ali je bil pijan, ali je bil truden do smrti.

Popotnikov obraz je bil skrit do ust v rdečo ruto, klobuk je visel globoko na oči. Držal se je sključen, roke je tiščal pod suknjo v hlačnih žepih. Ozrl se ni nikamor, oči so bile polzatisnjene in so gledale v tla.

„Da bi vsaj do župnije prišel!“ je premišljeval. „Vsaj do župnije, preden umrjem! Teško bi bilo človeku umirati v tej samoti.“

Poznal je kraj, pred davnim časom je že hodil tod. Takrat pa je bil kraj ves drugačen. Polje je živelo, polno božjega blagoslova, ob poti so cvetele jablane, in tam pod hribi so se smejale v solncu bele vasi. Romal je takrat po tej lepi cesti, pojoč, vriskajoč, vesel svetá in svoje mladosti. Bilo je pred davnim časom, pa je minilo za zmerom; zima je zdaj vsenaokoli, samota in smrt.

„Da bi prišel vsaj do župnije!“

Glava mu je bila težka od glada in od bridkosti, in noge so mu omahovale kakor pijancu.

„Saj ni več daleč do župnije,“ je pomislil, „ne more biti več daleč. Ves dan že hodim, zdi se mi, da hodim že vso dolgo večnost. Ne more biti več daleč.“

Ob cesti je stala krčma, prijazna bela hiša z zelenimi okni. Popotnik je postal, ozrl se je na hišo in hudo se mu je storilo.

„Kaj, če bi stopil malo tja, da bi se ogrel? Ne bodo me podili preko praga ob takem vremenu. Zgodilo bi se lahko drugače, da ne dospem nikoli; daleč je še do župnije in daleč do doma, moje noge pa so bolj trudne nego moje srce.“

Kakor berač, s plahimi, neodločnimi koraki, je stopil v vežo in je odprl duri. Za mizo je stala debela ženska in je umivala kozarce. Izba je bila toplo zakurjena in pri-

jetna gorkota je spreletela popotnika po životu, prevzela ga je tako močno, da se mu je zameglilo pred očmi.

Ženska se je ozrla; njen obraz je bil razgret, rdeč, in drobne, dobrodušne oči so gledale iz svetlih lic.

„Kaj pa ti?“

„Samo malo ogrel bi se rad, mati. Dajte, da sedem malo za peč, nato pojdem svojo pot.“

„Sedi v božjem imenu.“

Pogledala ga je bolj natanko in zdelo se ji je, da je bila že videla njegov obraz.

„Kaj nisi iz naših krajev?“

Popotnika je zabolelo v srce in pogledal je v tla.

„Nisem. Popotnik sem brez doma.“

„Zdi se mi, da sem te že videla.“

„Vsi popotniki so si podobni.“

Popotnik je zatajil ime in dom, njegovo srce pa je bilo do vrha polno bridkosti.

„Drugače je bilo takrat,“ je pomislil. „Takrat, ko sem počival tukaj, veselega upanja poln in je držala moja cesta v prostrani svet. Takrat, ko sem se bil napotil sreče iskat in sem našel smrt. Hudo se je izpremenil moj obraz, še bolj nego moje srce. Nikogar ne bo, ki bi stopil naravnost k meni, in bi mi segel v roke: O, Franc, po dolgem času! Botra, ki me je vezala ob birmi, me ne pozna več.“

Premrle roke so ga bolele; od vročine mu je tekkel pot po obrazu, včasih pa ga je spreletel mrzav do nog in zobje so mu zašklepetali. Težka glava mu je visela na prsi; oči so se mu zapirale, zaspan je bil od utrujenosti in glada.

„Kaj že dolgo romaš, popotnik?“ je vprašala krčmarica.

Prestrašen je vzdignil glavo, kakor da je bil začul neznan glas iz daljave.

„Dolgo, mati; že mnoga leta.“

V izbi je dišalo prijetno, kakor po gorkem maslenem kruhu. Z željnimi očmi se je oziral popotnik. Na peči, napol pogrnjene so stale v vrsti gorke rumene potice.

„Kaj boste imeli svatbo v hiši, mati?“

Krčmarica je zmajala z glavo; popotnikov pogled se ji je zdel čudno bloden, kakor pogled umirajočega.

„Človek, ali si pogan, ali si kristjan! Kaj ne veš, da je jutri sveti večer?“

Popotnik je obstrmel in je izpregovoril s tihim glasom kakor v sanjah:

„Sveti večer! Težko je umreti človeku na sveti večer.“

„Lačen si, človek, pozna se ti. Zakaj nisi poprosil? Ná, kos potice in kozarec vina; če nimaš doma, siromak, nimaš praznikov.“

Popotnik je jedel gorko potico; komaj da je čutil mehko masleno testo na izsušenem jeziku. Nato je popil vino in se je napotil.

„Bog vam povrni, kar ste storili umirajočemu!“

Začudena je gledala krčmarica za njim, ko je omahoval z velikimi koraki po zameteni cesti.

„Dolgo ne bo več romal; Bog se usmili njegove duše.“

Popotnik pa je stopil iz krčme bolj žalosten nego je bil stopil vanjo in bolj truden je bil nego poprej. Hrbet mu je klonil globoko in mukoma je vzdigal noge. Težki spomini so legli v njegovo srce in so ga pritiskali k tlom. Pomislil je na prejšnji čas, na veselo mladost in vse se mu je zdelo tako zelo daleč, kakor da nikoli ni bilo.

Sedeli so za mizo, oče, mati in sestra. Na mizi je gorela svetiljka in njena prijazna luč je sijala na obrazih. Na polici so stale v vrsti gorke potice, z belim prtom pogrnjene. Pred jasljami je gorelo olje v rdečem kozarcu in nad jasljami se je svetil zlati angel. Izba je bila prazniško pospravljena; prazniško oblečeni so sedeli za mizo in so čakali polnočnice. Iz velike daljave, kakor tiha, zamolkla pesem, so se oglasili zvonovi. Hlapec Šimen je vstal izza peči in si je oblačil kožuh. Svetiljko v roke in na pot!

O, popotnik, kdaj je bilo to?

Vzdramil se je iz spominov in žalosten je bil, da bi se zgrudil ob poti.

„O, kdaj je bilo to?“

Kolena so se mu tresla od utrujenosti, zasopel je težko ob vsakem koraku. Oziral se je po samoti; oči so mu bile zastrte od snega in od solz. Poldne je šele bilo in že je bil mrak; snežilo je in v belo meglo je bila zavita vsa ravan.

„Poznam ta jagned, tudi ta potok mi je znan. Daleč ni več do župnije. Še sto korakov do prve kočice, ali dvesto, pa je ne vidijo te umirajoče oči. Da bi došel do tja, vsaj do hleva. Žalostno je umirati ob poti.“

Hotel je pospešiti korake, toda noge so bile kakor od kamna, lomile so se in omahovale.

„Vsaj do hleva da bi došel!“ je zavzdihnil. Ni več razločil hiše, ki je stala pred njim, napol je zatislil oči; kakor v sanjah se mu je zdelo, da roma dalje po samotni cesti, toda zgrudil se je bil z obrazom v sneg.

Otroški krik in smeh se je oglasil poleg njega.

„Glejte, pijanca!“

Gorko oblečen fant z visoko kučmo na glavi je pobral kepo in jo je vrgel nanj.

„Glejte, pijanca! V sneg se je zavalil.“

Popotnik je vzdihnil v blodnih sanjah.

„Da bi došel do tja! Vsaj do hleva da bi došel!“

Na prag je stopila ženska; ugledala je človeka, ki je ležal sredi ceste z obrazom v snegu.

„Vstani, ti, drugače ne vstaneš nikoli več!“

Stopila je k njemu in mu je vzdignila glavo.

„Tako še mlad, pa se tako upijani ob belem dnevu!“

Popotnik je začutil na licih vroče roke in je odprl oči.

„Daj, hlapec,“ je zaklicala ženska v vežo, „vleci ga v hlev, da se naspi. Ni treba, da bi ležal v snegu. Človek je.“

Iz veže je stopil hlapec, osoren in godrnjaje je prijel popotnika pod pazduho, napol ga je nesel, napol vlekel v hlev ter ga spustil na slamo.

„Ná, klada pijana, pa se naspi!“

Nato mu je posegel v suknjo, toda žepi so bili prazni, še drobtin ni bilo v njih.

„Hvala Bogu, da nima ognja pri sebi; nazadnje bi mi še hlev zapalil! Kdo ve, odkod se je priklatil.“

Hlapec je šel in je zapahnil duri; popotnik je ostal v temi.

Zdelo se mu je, da je nekdo govoril ž njim, da ga je bil nekdo prijel pod pazduho ter ga položil na gorko posteljo. Toda vedel ni, kdaj se je to zgodilo, ali že pred davnim časom, ali šele v tej minuti.

Komaj je legel, komaj je začutil prijetno toploto, je pomislil popotnik: „Koliko časa že ležim? Da le svetega večera nisem prespal.“

Vzdigal se je trudoma; kakor brez kosti mu je bilo telo in ni hotelo ubogati. Oči so gledale v mrak in so razločile špranjo v durih.

„Bog vedi, če je zunaj dan, ali če odseva na snegu jasna noč? Če je dan, ali če je noč, treba je dalje. Napotil sem se, pa bi ne bilo prav, da ostanem tukaj in da umrjem pred ciljem!“

Vstal je in se je opotekel do duri. Truden je bil, zaželel si je počitka, povrnil bi se rajši na gorko steljo, odkoder je bil vstal.

„Ne smem počivati zdaj, nikoli bi več ne vstal. Ne smem prespati svetega večera; nobenega več ne doživim, ne smem prespati poslednjega.“

Odprl je vrata, stopil je v visoki sneg in je omahoval po cesti počasi in trudoma. Kmetica in hlapec sta stala na pragu.

„Glej ga, vstal je!“

„Naj gre!“ je odgovoril hlapec. „Ni dobro imeti tujega človeka v hlevu.“

„Zaspal bo v snegu še to noč; Bog se ga usmili!“ je vzdihnila kmetica in je gledala za njim.

Popotnik je videl hiše na desni, na levi ob poti, tudi cerkev je ugledal na holmu.

Pred njegovimi zameglelimi, trudnimi očmi so se hiše zibale, okna so gledala kakor velike, slepe oči in ljudje, ki so prihajali mimo in stali pred hišami, so se majali kakor pijani in nobenega obraza ni mogel razločiti natanko.

Nenadoma ga je zgrabil nekdo za roko ter mu je zaklical prav na uho:

„Hej, ti, kaj nisi Lužarjev?“

Popotnik se je vzdramil kakor iz sanj. Ugledal je pred sabo debel, prijazen obraz. In v tistem hipu, ko je slišal popotnik svoje ime, so se streznile njegove misli, srce ga je zablelo in pogledal je v tla.

„Nisem.“

„Kako da nisi? Saj si pil pri meni za odhodnico, ko si se napravljval v svet! Kako pa je bilo tam zunaj? Kod pa si vse hodil? Stopi no malo k nam; toplo je v izbi in ves si premražen.“

„Truden sem,“ je odgovoril popotnik s tihim glasom in se ni ganil.

„Zato pa stopi v izbo, da se odpočiješ!“ se je zasmel krčmar. Prijel ga je za roko ter ga je peljal v izbo kakor otroka.

„Saj še hoditi ne moreš več, pa bi romal dalje, Bog vedi kam. Kar lepo sedi, pa pij, pa pripoveduj! Ampak, fant, hudo si se izpremenil; še čuda, da sem te spoznal. Postaral si se, Bog se usmili, za dvajset let!“

Krčmar je umolknil; videl je popotnikov bolni, upali obraz, njegovo premočeno, obnošeno obleko in je pomislil: „Ni se mu godilo najboljše, ni se vrnil bogat; za srečo se je napatil, pa je srečal smrt.“

Popotnik ni izpregovoril besede.

„Zakaj tako molčiš? — Kaj ne maraš vina? Ves leden si; požirek žganja ti bo dobro storil. Izvrni! — O, siromak, roka se ti trese kakor starcu!“

Polovico je razlil, polovico je izpil in kri mu je stopila v lica.

„Truden sem!“ je izpregovoril vdručič, naslonil se je na mizo in je zatisnil oči.

Ni zaspal. Njegove misli se niso umirile, temveč blodile so po čudnih potih.

Zazdelo se mu je nenadoma, da počiva pod milim nebom, daleč onkraj morja. Lačen in truden se je bil skril na dvorišče nedozidane hiše. Kamen mu je bil vzglavje, zemlja mu je bila postelja. Ležal je in je premišljeval ves otožen: „Toliko ljudi je našlo srečo, toliko rok je našlo dela; le moje roke so obsojene, da počivajo in sreča beži pred mano. Preslaboten sem pač in preplah in moje srce je brez poguma, zato ker se mu toži po domu.“

Nato se mu je zdelo, da sedi v veliki izbi. Izba je brez pohištva, nobene slike ni na slabo pobeljenih stenah; a vsenaokoli ob zidu dolge klopi in na klopeh človek ob človeku. Vsi krepki ljudje v obnošenih oblekah; skrb leži na osornih obrazih, nemirno in zlovoljno gledajo oči. On sedi v kotu v polumraku, sloni ob zidu in dremlje. Drug za drugim odhaja s krepkim korakom, vedrim obrazom; on ostane sam, zakaj nihče ne rabi njegovih rok. In premišljuje: „Tujec prihaja za tujcem; šele včeraj je prišel od morja sem, Bog vedi odkod, in danes bodo že delale njegove željne roke, jutri že bo našel srečo, ki jo je bil prišel iskat. Mojih rok ne rabi nihče, preslabotne so, komaj da še lomijo kruh. Nihče se ne ozre na me, — čemu sem ustvarjen? Nihče me ne pokliče, — čemu živim? Kje je sreča, ki sem jo šel iskat?“

Dalje so blodile njegove misli, polne bolečine in brezdušnosti. Na ravnem polju leži, ob veliki cesti, hladen jesenski večer je, mrzle zvezde sijejo, sever ziblje golo drevje ob poti. Zavija se v tanko suknjo popotnik, trepeče od mraza in premišljuje: „Kje je sreča, ki sem jo šel iskat in sem jo iskal po širokem svetu? Ni je sreče za me, umirajočega; ni je sreče razen ene. O, da bi dospel do doma, da bi videl še enkrat materin obraz!“

Popotnik je zavzdihnil v blodnih mislih, v nemirnih sanjah. Zdelo se mu je, da sliši glasove; kakor iz velike daljave govore v komaj razločne besede:

„Oče mu je umrl, siromaku!“

„Sestra mu je umrla, siromaku!“

„Mati mu umira, siromaku!“

„Bog se ga usmili!“

Popotnik se je prestrašil in vzdramil se je. Ozrl se je naokoli: svetla izba, za mizo gostje in polni kozarci pred njimi.

„Dober večer!“ ga je pozdravil krčmar. „Pošteno si zadremal in celo govoril si v spanju. Zdaj boš pa kaj večerjal; noč je že.“

Popotnik je vstal izza mize; vrtilo se mu je v glavi kakor bi bil pijan in pred očmi se mu je bleščalo. Pomaknil je klobuk na čelo in se je obrnil proti durim.

„Kam pa, kam?“ se je začudil krčmar. „Zdaj ne boš hodil dalje, še sto korakov ne zmoreš, kakor si. Ostani čez noč, pa se napoti zjutraj v hribe, drugače pogineš v zametih.“

Popotnik je postal pred durmi in je izpregovoril z zlovoljnim glasom:

„Mudi se mi, ne morem dalje počivati. Bog vam povrni pa lahko noč!“

Oglasil se je kmet izza mize:

„Kaj si res ti Lužarjev?“

„Nisem!“ je odgovoril popotnik osorno.

„Poznam ga!“ je vzkliknil krčmar. „Zakaj pa tajiš? Saj nisi nikogar ubil.“

„Rekel sem, da ni,“ je pokimal kmet. „Lužarjev je bil mnogo mlajši, ta pa ima že brado.“

Krčmar je zmajal z glavo:

„Bog mi odpusti, če se motim, ampak podoben mu je kakor jaz sam sebi. Kam pa si se napotil?“

„V hribe.“

„Ne prideš nikamor! Obležal boš v snegu!“

„Ne pride!“ je pokimal kmet.

„Ali je še dolga tvoja pot?“

„Dve uri hodá.“

„Nikoli ne prideš, saj že omahuješ!“

Popotnik je odprl duri.

„Pa hodi z Bogom!“ je zaklical krčmar za njim. „Jaz te nisem podil odtod!“

Ko je stopil popotnik na cesto, se je pokrižal.

„Bodi v božjem imenu. Napravil sem se na pot in treba je, da pridem do cilja.“

V.

Jasna, mrzla noč je bila zunaj. Zvezde so gorele mirno, na snegu je odsevalo svetlo nebo; leden veter je pihal od severa.

Popotnik je stopal skozi vas z umerjenim, težkim korakom, život nekoliko upognjen, kakor človek, ki se je bil napravil na dolgo pot in ne stopa prehitro, da bi se pre-zgodaj ne utrudil. Kmalu je bila vas za njim in zavil je v klanec. Pot mu je bila znana, zdelo se mu je, da bi je ne izgrešil z zatisnjenimi očmi. Hodil je že tod nekoč, pred davnim časom. V nedeljo rano, ko se je vzdigala zlata zarja nad ravnino in se je svetila vas pod hribom, kakor z zlatom in srebrom posuta. Takrat je bila pomlad, takrat je bila mladost, veselo so peli zvonovi. A zdaj je zima in noč; in popotnik, star in truden, omahuje smrti naproti.

Kolikor bliže je prihajal domu, toliko bolj nemirno je bilo popotnikovo srce.

„Kakšen je zdaj moj dom?“ je premišljeval. „Ali je še zmerom tako tih in prijazen v svoji samoti, kakor je bil nekdanj? O, sladko je umreti doma! Kakšen je moj oče? Ali je še zmerom tako tih in resen njegov obraz? Rad bi mu segel v roko, preden umrjem. Tudi sestro bi rad videl; otrok je bila še, ko sem odhajal in je jokala na pragu; še bolj so zdaj vesele njene oči in še bolj rdeča njena lica kot poprej. Pa če bi tudi rodne hiše ne ugledal več, ne očeta, ne sestre — po tebi, o mati, koprni moje srce in dovolj bo sreče, če mi Bog dodeli, da te vidim še enkrat. Dovolj bo sreče, če boš stala, o mati, ob moji smrtni postelji in mi bodo zatisnile oči tvoje svete roke.“

Nenadoma mu je prišlo na misel kakor spomin, Bog vedi odkod, in spreletel ga je čuden strah. Zazdelo se mu je, da je bil nekdo govoril o smrti. On, popotnik, je ležal v trudnih sanjah, nekdo pa je stal poleg njega in je govoril o smrti. Vsi so mu umrli, drug za drugim; ostal je sam v trpljenju, kakor Job.

„Sanje so bile!“ je pomislil popotnik in je vzdihnil globoko, da bi odvalil strah od srca. „Truden sem bil in žalosten, zato so bile tako trudne in žalostne tudi moje sanje. Blizu mi je smrt, ob moji strani hodi, zato sem sanjal o smrti.“

Nog ni čutil več, zdelo se mu je, da stopa lahko in brez truda, kakor po uglajeni cesti. Toda njegovi koraki

so bili majhni, komaj da se je ganil z mesta in život je bil upognjen do pasu. Ozrl se je in vas je ležala še zmerom pod njim; v bleščečem snegu, pod jasnim nebom se mu je zdela še bližja, komaj par korakov pod holmom. Popotnik se je začudil.

„Kaj ne hodim že dobro uro ali dalj? In krepko sem stopal, še nog nisem čutil. Pa stojim skoro kjer sem stal, kakor da sem se opotekal v kolobarju. Ali se je izpremenil kraj, ki ga nisem videl tako dolgo, ali pa sem stal na mestu v blodnih sanjah, in nisem premaknil nog. Brž dalje, popotnik, nič ne premišluj in se ne mudi, dolga je še pot!“

Dovolj je bilo, da je počival samo trenotek; noge so odrevenele, ukopale so se v sneg in vzdignil jih je težko; vroč pot se mu je vlil po čelu.

Pred njim se je vzdigal holm za holmom, med njimi ozke tihe doline; bela samota, speča pod mrzlim, jasnim nebom; nikjer hiše, nikjer poti; na hribu v daljavi črna senca, gozd. Tja je pogledal popotnik.

„Treba je, da pridem do gozda; tam bo pot lažja po mehkem, razmočenem listju in mahu; in kadar stopim iz gozda, ugledam na oni strani svoj dom; takrat ne bodo več trudne moje noge.“

In bilo mu je pri srcu sladko, kakor da stoji kraj gozda in vidi pred sabo, na holmu, svoj samotni dom. Natančno ga vidi sredi bleščečega snega, pod bleščečimi zvezdami. Iz okna se sveti prijazna luč, daleč v samoto, prav do njega sijajo njeni svetli žarki in ga vabijo: „Pridi, popotnik, pridi, sin edinec; toplo je v izbi in na te čakajo koprneče roke.“

V hrepenenju in sladkem upanju je pozabil na utrujenost in je stopal kakor prej z drobnimi koraki in globoko upognjen. Gozd je bil zmerom enako daleč pred njim, črna senca na obzorju.

„Če bi je ne mahnil kar čez bližnjice?“ je pomislil. „Velikokrat sem že hodil tod in ni mogoče, da bi izgrešil. Kar čez holm, po celem snegu!“

Krenil je iz globeli v hrib, napotil se je preko prostranih valovitih lazov; na mejah in ogradah od trnja in nasutega kamenja so ležale debele plasti snega in laz je bil podoben prostranemu, belo obzidanemu pokopališču brez križa in spomenika; pokopališče za popotnike in hudodelce.

Ko je stal popotnik vrhu holma, sredi laza, je zastrmel v daljavo s široko odprtimi, groze polnimi očmi in

od glave do nog ga je spreletel mraz. Iz noči, iz samote, Bog vedi odkod, se je bil vzdignil otožen, zategnjen glas, cvileč, stokajoč.

„Glas izgubljenega, v samoti umirajočega!“ je vztrepetal popotnik. „Usmili se Bog njegove duše!“

Bolj truden nego prej, z bolj malodušnim srcem je stopal popotnik dalje.

„Resnično, smrt hodi z mano!“ je premišljeval. „Ob moji strani hodi, vodi me za roko. Njen glas je bil, njen opomin, jaz pa sem mislil v svoji nespameti, da ga slišim iz velike daljave. Bog se usmili moje duše!“

In trudnemu, kakor je bil, se je bližal izkušnjavec:

„Saj ni več dolga pot, saj že hodiš dobro uro in dalj, čas je, da si malo odpočiješ; gorak je sneg in nič ti ne bo hudega, saj ni treba, da zatisneš oči. Blizu je že dom in če je čakalo tvoje srce doslej, bo čakalo še to kratko minuto. Le kratko minuto, da si odpočijejo te uboge noge!“

Popotnik je poslušal izkušnjavca in se mu je komaj ubranil. Tudi njegovo srce je bilo že trudno in slabo.

„Ne, ne počivati — počitek bi bil večer in žalostna bi bila smrt v tej beli samoti. Doma čaka mati; luč gori na mizi in mati stoji na pragu in čaka na me. Ne počivati.“

Ko je premišljeval, je stal na mestu in se ni ganil; glava mu je klonila, oči so se počasi zapirale in noge so se šibile v kolenih. Tedaj se je popotnik zopet vzdramil:

„Dalje, ne počivati! Kako blizu je že bil izkušnjavec!“

In nato je pomislil: „Preveč je plaho in malodušno moje srce. Bojim se čudnega glasu iz samote, ki sem ga slišal. Svoj glas ima samota in svojo pesem, kakor gozd. Hodi človek skozi tiho šumeči gozd in nenadoma zavzdihne, zakliče v bližini, med drevjem. Pa ni bila smrt, ni bil vzdih umirajočega, le gozd je izpregovoril v sanjah. O, plah sem kakor otrok, ki je izgubil mater in bega po neznanih potih. Samota je izpregovorila v sanjah, jaz pa sem se prestrašil. Morda je zacvilil pes ob hiši, v globeli zakopani, ali se je izgubil volk na prostrano ravan in bega po snegu, ali pa je pōtegnil veter skozi gozd in ga je vzbudil. Le dalje, popotnik, brez strahu!“

Šel je, lazu pa ni bilo kraja, kakor da se je bil izpremenil holm v prostrano planoto. In gozd se ni pomaknil bliže niti za ped, mirno je stala v daljavi črna senca. Popotnik ni opazil, da se mu noge komaj še premikajo, da stoji skoro na mestu. Zazibal se je v lepe sanje, njegove

oči so gledale prijazni, svetli dom, belo pogrnjeno mizo, za mizo vesele, ljubeznive obraze, ki ga smehljaje pozdravljajo. Že mu je bilo toplo in prijetno, kakor da sedi za mizo, lomi rumeno potico in pripoveduje očetu, sestri, materi o svojem dolgem romanju. „Ubožec,“ pravi mati, „zdaj boš počival; že sem ti postlala mehko posteljo.“

„Počival!“ je zavzdihnil popotnik v snegu in je postal. Pred njim je bila kamenita ograda, visoki klopi podobna, kakor zanj pripravljena.

„Da bi imel zdaj gorko suktnjo!“ je pomislil. „Pogrnil bi jo na to belo klop, zavil bi se toplo in bi legel, da si odpočijem, ko sem do srca truden.“

Naslonil se je s komolci v sneg in je položil glavo na roke. Skorja na snegu je bila mrzla, spodaj pa je bil sneg topel in mehak kakor pernica. Po životu se mu je razlila prijetna toplota in tudi v lica mu je bilo gorko. Zatisnil je oči in je sanjal.

„Kako me pač pozdravijo doma, ko se prikažem ves premražen, razcapan in lačen. Sreče sem šel iskat in vračam se, da umrjem od vsega hudega. Mislim sem nekoč, da se povrnem vesel in bogat, z lepo mlado nevesto. Tako čakajo morda, stoje ob oknu in gledajo, poslušajo, če ne cingljajo morda iz daljave lahke sani, če ne poka že blizu na klancu voznikov bič. Stoje ob oknu in čakajo, a glej, tam na stezi se prikaže popotnik, upognjen do pasu, debela plast snega na ramah, obraz suh in mrtvaški. Kako ga pozdravijo, popotnika? O, pohiteli mu bodo naproti, siromaku, ogreli ga bodo z ljubeznivimi rokami; in povedó ga v toplo izbo, posadé ga za pogrnjeno mizo, siromašnega in trudnega, kakor je. „Sedi, pij in jej! Prišel si in nikoli več se ne posloviš. Tako smo čakali na te; zmerom je bila za te pogrnjena miza in postelja postlana. Truden si od dolge poti, počivaj sladko!“

„Sladko bi počival!“ je zavzdihnil popotnik v sanjah. Život mu je klonil, noge so se šibile in polagoma, tiho je legel v sneg, kakor da bi ga bil kdo prijel pod pazduho ter ga položil na mehko posteljo. Nebo je bilo zmerom svetlejše; zvezde so se užigale in so sijale žarko, kakor belo srebro se je svetil sneg.

„Samo kratko minuto bi počival,“ je mislil popotnik. „Toplo je tukaj in dom je že blizu; čemu bi hitel? Toplo je tukaj, kakor na pernici, ki jo je postlala moja mati.“

Popotnik je globoko vzdihnil.

„Sladko je počivati na pernicah po dolgem, trudnem romanju!“

Zatisnjene so bile njegove oči, toda videle so vse natančno. Ležal je truden na postelji ob peči, a za pogrnjeno mizo so sedeli mati, oče in sestra. Na mizi je stala svetiljka in je sijala na obraze, da so bili lepi in svetli, kakor obžarjeni od nebeške luči.

„Mati!“ je zaklical.

Mati je vstala izza mize. Oblečena je bila v dolg plašč sinje barve z zvezdami posut, njene roke so bile kakor od srebra, njen obraz pa je bil čudno bel in mlad in neskončna ljubezen je bila v njenih očeh.

Stopila je k njemu, nagnila je glavo in mu je položila roke na čelo; popotnik je zaspal.

VI.

Kasno v noč je že bilo, ko je stopil Šimen iz krčme ter se napotil v hribe.

„Bog me je poslal na pot!“ je mislil v svojem srcu in ni čutil utrujenosti. Ovratnik je zavihal visoko, da mu ni pihal ledeni veter naravnost v lica in je stopal v klanec s krepkimi koraki. Nebo je bilo jasno in sneg se je svetil; razločil je pred sabo pot na sto korakov.

„Če se je bil napotil v hribe,“ je premišljeval hlapec, „ni mogel drugače nego tod. Sneg bo kmalu scela in na neodmetani poti bi razločil njegove korake. Nihče še ni hodil nocoj preko lazov nego jaz in smrt.“

Kmalu je bila za njim poslednja hiša, kolovoz je bil nerazvožen in le še malo sledov se je poznalo v visokem, zmruzočem snegu.

Hlapec je gledal v tla, na pot pred seboj, in je premišljeval o čudih te noči:

„Spravljal sem se že na peč, že sem skoro zadremal, pa pravi mati: Pojdi, Šimen, pojdi po gospoda! Pa je bil župnik že dvakrat pri nji in greha ima ubožica na duši manj nego novorojeno dete. In vstanem in grem, kakor da mi je Bog zapovedal. Župnika ni doma, lahko bi bil prenočil v župnišču, čakal jutra v mehkem senu. Ne, vstanem in grem; srce me je gnalo. Stopim v krčmo. Popotnik je bil tukaj, pravi krčmar, bolan je bil in ubog in se je napotil v hribe. In se obrnem in na cesto, kakor da sem zaslišal glas: Vstani in pojdi za njim!“

Postal je, sklonil se in gledal sledove v snegu.

„Ni še dolgo, kar je hodil človek tod. Ne veter ni razpihal sledov in tudi še zamrznili niso ob roboh. In kako je hodil siromak! Majhni so njegovi koraki, čisto otroški in vse križem gredo, kakor da je bil pijan. Tukaj je stal, pozna se, pa je stopil z dolgim korakom in nato je zopet stopical, vse križem omahujoč.“

Vsi sledovi so izginili, ostal je samo še en sam, ki je držal naravnost v hribe.

Hlapec se je domislil, kako je čakala mati na sina edinca in kako natanko je vedela v svojem srcu, da se je bil napotil in da skoro potrka na duri.

„Bog pošlje umirajočemu misel, ki ni dana drugemu nikomur. V smrtni uri vidi človek skozi zid in preko gorá; sliši besede, govornjene onkraj morja in pozna prihodnost, ker mu je večnost blizu.“

Tako je mislil Šimen, gledal je v tla in hodil natanko po sledovih pred seboj.

„Glej ga!“ se je začudil. „Bolan in slab, kakor je bil, je krenil na bližnjico naravnost preko lazov. Mudilo se mu je.“

Mudilo se je tudi hlapcu, čuden strah mu je segel v srce in pospešil je korake. Sledovi pred njim so bili zmerom bolj razločni in blodili so zmerom bolj nespametno, zdaj na desno, zdaj na levo, čisto mimo ograde in nato naravnost preko laza; včasih so zavili nenadoma v stran in so napravili velik kolobar. Hlapec je stopal tako krepko, da je soped na glas in mu je lil pot po obrazu.

„O siromak, nesrečnež!“ je vzdihoval. „Saj ni mogel več nikamor, omahoval je in se lovil kakor pijanec. Bodi kdorkoli, popotnik, Bog ti daj mirno zadnjo uro!“

Zaslišal je iz samote čuden glas, kakor ga je slišal pod gozdom, ko se je bil napotil na župnijo.

„Žalostna noč je nocoj in molil bom in zahvalil Boga, kadar prestopim prag.“

Glas je bil tih, vzdihujoč, zamolknil je v samoti kakor poslednji trudni dih umirajočega. Hlapec je hitel, črna znamenja v snegu so mu kazala pot.

„Da bi le še prišel ob pravem času, da bi ga le dohitel, preden se zgrudi v sneg k večnemu počitku! Tod že skoro ni hodil več, opotekal se je trudoma, vlekel je noge za sabo, kakor da bi bile ranjene, drsal je v snegu z njimi, ker jih ni mogel vzdigniti, in padal je siromak.“

Bog vedi, kdo je, ampak tudi meni je hudo, kakor da je moje srce privezano nanj.“

Nenadoma je skočil hlapec, s tremi koraki je stal ob kameniti ogradi, pokleknil je v sneg in se je nagnil nad črno truplo, v snegu zakopano. Na obrazu in na rokah se je naredila tenka ledena skorja in tudi suknja je bila že trda, kakor od lesa.

Hlapec ga je stresel, zgrabil je pest snega in ga je drgnil po obrazu, po prsih, po rokah.

„Hej, človek krščanski, vzdrami se, odpri oči, izpregovori besedo, če si živ!“

Popotnik se ni ganil, lica so ostala mrzla, ustnice se niso premeknile in polodprte oči so gledale mrtvo.

Hlapcu samemu je bilo mraz od strahu in od žalosti. Položil je lice na popotnikova prsa in je poslušal; srce ni več utripalo. Nato mu je napravil znamenje križa na čelo, na ustnice in na prsa in je pomolil za njegovo dušo.

„Kaj bi zdaj z njim?“ je pomislil. Ni premišljeval dolgo, temveč naložil ga je na ramo in se je napotil s težkim bremenom dalje, naporno sopeč in globoko sključen.

„Tja je treba, da ga ponesem, kamor je Bog zapovedal. Drugam ne drži pot, nego v hribe; sam se je bil napotil tja in Bog me je poslal za njim. Najprej potrkam pri kmetu pod klancem, zato da vzbudim življenje, če ga je še kaj v tem telesu.“

Hiša pod klancem je bila že tiha in temna, ko se je vračal hlapec v hrib z bremenom na rami. Potrkal je s pestjo na vrata in je klical. Črez dolgo časa se je oglasil v izbi kmet.

„Kdo trka?“

„Brž hodi odpirat, pa luč prižgi!“

V izbi se je zasvetilo, duri so se odpirale in naposled so zaškripala vežna vrata.

„Kaj, ti si, Šimen? Kaj pa prenašaš ob tem času? Pozno je že.“

„Človeka prenašam, le na stečaj odpri; nato pa zajemi dobro kepo snega in ga nesi v izbo.“

Kmet je zmajal z glavo, toda zajel je snega in je stopil za hlapcem. Šimen je položil popotnika na klop in mu je razgalil prsi. Kmetica se je vzdramila in je vzdignila glavo. Luč je sijala naravnost na popotnikov obraz.

„Sveta mati božja!“ je vzkliknila kmetica. „Kdo leži na klopi?“

„Krščanski človek,“ je odgovoril hlapec in je drgnil popotnika s snegom po golem životu. „Zgrudil se je bil v sneg in je zaspal in se ni vzdramil več. Kmet, daj požirek žganja, da mu omočim ustnice!“

„Kaj ga ne poznaš, Šimen?“ je govorila kmetica. „Po materinem obrazu ga poznam, Lužarjev je!“

Hlapcu se je tresla roka, ko je izlival žganje kapljo za kapljo na popotnikove ustnice. Ko ga je bil ugledal v snegu, ga je izpreletelo in dejal je v svojem srcu: „Videl sem že ta obraz in rad sem ga imel!“ Zdaj ga je videl v luči in se je čudil. Lica usehla, koščena, poraščena, na ustnicah resnoba starca, tenke gube na čelu.

„Kaj, to je tisti otrok, ki sem ga nosil nekoč na hrbtu v polje in ki se je tako veselo smejal?“ se je prestrašil hlapec.

Kmet pa je stresel z glavo.

„Ne, to ni Lužarjev. Ni še pet let, odkar se je izgubil, in takrat je bil otrok.“

Hlapec je postavil žganje v kot in je obrisal popotniku ustnice z robcem.

„Bodi kdorkoli, sam ne bo povedal svojega imena nikoli več. Naj počiva v miru!“

„Kaj je mrtev?“ je vzkliknila kmetica strahoma.

„Mrtev!“

„Kaj pa boš z njim?“ je vprašal kmet. „Tvoj je mrtvec, ti si ga našel.“

Hlapec je zapel popotniku suknjo, prijel ga je narahlo pod pazduho in si ga je naložil na rame.

„Nič se ne boj, sosed, ne bo ti v nadlego; mrtvec je moj in z mano pojde, kamor se je bil namenil. Ampak če si krščanski človek, sosed, napravi se ob zori in stopi na župnijo k župniku. Glej, vso noč sem hodil in stare so moje noge.“

Odprl je duri in je šel.

„Na vse rano pojdem!“ je zaklical kmet za njim. „In sam pridem z gospodom, da vidim, kako je tam gori!“

„Bog ti povrni pa lahko noč!“ je odgovoril hlapec na klancu in je sopol težko navkreber.

„Težak si, dragi moj, težak za moj stari hrbet!“ je premišljeval spotoma. „Ampak kako bi godrnjal, če mi je Bog naložil to breme. Zares, tako dolga je bila pot, ko sem romal navzdol spočit in krepak, in tako kratka je zdaj, ko sopedem navkreber truden, z bremenom na rami. Čudo

božje! Strah me je bilo poprej, ko sem slišal mrtvaški klic iz samote in zdaj mi je tako lahko pri srcu, ko nosim na rami mrtveca samega.“

Preložil je mrtveča na drugo ramo, tako narahlo in previdno, kakor da bi nosil spečega otroka. Od daleč je ugledal črne hiše na holmu.

„Glej, dospel sem že skoro! Glej, popotnik moj, dospel si, kamor si se bil namenil!“

Čudil se je hlapec, da se ni svetilo nobeno okno; še ko je bil sto korakov od hiše, se mu je zdelo, da vidi žarek na snegu; zdaj so bila okna temna, od nikoder ne svetlobe, ne glasu.

„Saj sem bil prilil olja, tako hitro pač ni dogorelo!“

Odpahnil je vežna vrata, odprl duri ter stopil v izbo. Samo belo nebo je svetilo vanjo; plamen je ugasnil in ura na steni je molčala.

Skrbno je položil hlapec mrtveca na klop ob peči, s tresočo roko je prižgal luč v kozarcu in je stopil k postelji.

„Mati!“

Položil ji je roko na čelo, na lice, na roke; oči so se mu zasolzile, velika žalost je segla v njegovo srce. Pokrižal je njo in sebe, nato je stopil k mrtvecu in je položil na posteljo tudi njega in ga je odel.

Plamen je gorel visoko, sijal je naravnost na obadva obraza, ki sta ležala na vzglavju tesno drug ob drugem. Hlapec je postavil stol ob posteljo in je sedel. Čudno težko mu je bilo pri srcu; iz njegovih oči, nevajenih solza, so padale kaplje na lica.

Višje je švignil plamen, hlapec se je ozrl na mrzla, bleda obraza, mirno speča, in tedaj ga je spreletelo kakor spoznanje. V svetli luči so se obema smehljale mrtve ustnice, radost je bila razlita po licih, sveta nebeška svetloba.

„Da je bil prišel sinoči, da je bil dospel popotnik, ko so še dihala materina ustna in ko so ga še iskale njene oči, nikoli bi se več ne smejale ustnice njene in njegove in solze bi tekle po teh licih ob poslednji uri.“

Vstal je in je položil njegovo roko v njeno.

„Ne bom klical sosedov ob tem času,“ je pomislil. „Sam počakam do jutra.“

Truden, kakor je bil, se je naslonil ob vzglavje in je zadremal.

